

Den Danske
A t l a s
Eller
Konge = Rige
Danne mark,

Med dets
Naturlige Egenskaber, Elementer, Indbyggere, Værter, Dyr og
andre Afspødnings, dets gamle Tilbragelser og nærværende Omstændigheder
i alle Provinser, Stæder, Kirker, Slotte og Herre-Gaarde.
Foresillet ved en udførlig

Lands = Beskrivelse,

saar og oplyst
e med dertil forfærdigede Land-Kart over enhver Provins
med Stædernes Prospecter, Grund-Ridser, og andre mærkværdige Kobber-Stykker.
Efter Høi-Kongelig allernaadigst Befaling,
ved afgangne

Pro-Canceller Dr. ERICH PONTOPPIDAN.

Men fortsat af

HANS DE HOFMAN.

Deres Kongelige Majestæts Etats-Raad og PRÆSIDENT udi Fridericia.

Med Kongel. Allernaadigst Privilegio for A. H. GODICHE og hans Arvinger.

TOMUS V. Første Bind.

Kjøbenhavn, 1769.

Trykt og bekostet af Kongel. Universitets Bogtrykker Andreas Hartvig Godiche,
boende næst ved vor Frue Latinske Skole.

Det Tredje Capitel

Om Astrup- og Seiglstrup Amter, eller Vendsyssel.

Grændser og Situation. Disse tre Amter ere nu saa samlede, at de ikke kan adskilles eller beskrives hver for sig, ja man veed nu neppe mere at bestemme et hvert Amts Grændseskiel. De udgiøre egentlig den Provinds Vendsyssel, som er den nordeste Deel af Jylland, og hvis Grændser er Limfiorden paa en Side men Vesterhavet og Kattegat paa de andre, saa at Landet er omstøbt, undtagen at det ved en smal Strimmel er landfast med Thye. Dette har givet Adamo Bremensi Anledning til at regne Wendilam eller Vendsyssel iblant de Danske Øer. Det er derfor Landet af en gammel Poet klades Burglanensis Insula. Amterne eller dette Land bestaar af otte Herreder: Horn-Herred, Vennebjerg-Herred, Børlum-Herred, Jerslev-Herred, Hvetbo-Herred, Kier-Herred, Øster-Hanherred, Vester Hanherred. I gamle Dage har der endnu været et Herred, som hed Skovbo-Herred, samme er siden blevet lagt til Jerslevherred og noget til Børlumherred. Af Vester-Hanherred kaldes den vestre Deel Hannæs, som er indsluttet af de tvende Limfiordens Grene eller Veiler, kaldet Vesløs- og Bygholms-Veiler, men er dog landfast mod Norden med det øvrige af Herredet og i Sydvest med Thyland. Landets Længde fra Aalborg til Skagen er 14 Miile, men Breden ulige, og, hvor det er bredest, 8 Mile, men dets Omkreds regnes for 30 Miile. Det er en Uleilighed for dette Land, at, naar Landmanden skal til Aalborg med sine Varer, maa han med Heste og Vogn paa Færge lade sig sette over Aalborg-Sund fra Sundbye til Aalborg. **Jurisdiction** Stiftbefalingsmanden over Aalborg Stift er tillige Amtmand over Aastrup- Børlum- og Seiglstrup-Amter, foruden ogsaa over Alborghuus Amt paa den anden Side Fiorden i Viborg Stift, men Amtstuen for alle fire Amter holdes i Aalborg paa Slottet, hvor Amtsforvalteren boer. For Souverainiteten havde hvert af disse tre Amter, som da kaldtes Læne, sin egen Lænsmand, og synes, at Horns. Og Venneberg-Herred har udgiort Astrup Løn, Børlum og Jerslev-Herred Børlum Læn, Hvetbo- og Kier-Herred Seiglstrup Læn, men begge Hanherrederne var da mesten altid en Forlæning for sig selv. Vendsyssel havde i gamle Dage sit eget almindelige Ting, som holdtes i Hiøring, og kaldtes u Latinske Documenter af 1325 og 1397 commune placitum Wendliø, men paa Dansk Vendelbo Bøye-Ting. Nu forvaltes Retten paa Landet af fire Herredsfogeder, af hvilke enhver har to Herreder at dømme udi. Nemlig: Horns- og Venneberg-Herreders Ting holdes udi Hiøring om Mandagen, Børlum- og Jerslev-Herreders Ting i Sæbye hver Torsdag, Kier- og Hvetboe-Herreders Ting om Fredagen paa Biersted Hede, Øster og Vester-Hanherreders Ting om Løverdagen i Fieridslev udi Kollerup Sogn.

Navn og Ælde. Vendsyssel, som af de Stykker Jylland forud var delt udi, længst og endnu beholder sit gamle Navn, er ogsaa frem for alle de andre i den gamle Historie mest bekiendt. Hvor ofte nævnes ikke hos Ad. Bremmensem Wendila, af Ælnotho Møn. Wendle og Wensilia, og i de gamle Norske og Islandske Sagar Vendle, Vindle, og Vendils'kaga, ligesom i de ældste Danske

Skrifter Vendlesysel. Dersom det var afgjort, at Longobarderne, som før kaldtes Wimuli, havde deres Udspring af dette Land, og deres Anførere Ibor og Ayo vare Vendelboer, blev det et stort Beviis paa Nationens Ælde og gamle Navnkundighed. Men foruden dem, har Vendsyssel dog altid haft mange berømte Høfdinge, af hvilke en og anden efter de Tiders Maade kaldtes Konge, nogle vare Jarler, men dog alle de Danske Kongers Befalingsmænd. I Vendsyssel sloge Kong Frodes tvende Jarler Vötter og Fasti den Svenske Konge Ottar, som der fiendtlig var indfalden, hvoraf han siden er bleven kaldet Vendilkrake. Dette skeede i det 5te Seculo. Ved Slutningen af det 7de eller Begyndelsen af 8de Seculo har levet Sigtryg Konge paa Windle, hvis Sønne-Søn Erik var Konge paa Vestfold i Norge. Udi Kong Sven Tiugskægs Tid har Vendsyssel haft en berømt Hertug ved Navn Toke, hvis Søn var den rige og navnkundige Biskop Odinkar, som eiede tredje Parten af Vendsyssel, og gav det meste af sit Arvegods til gudelig Brug. Ved samme Tider har Vendsyssel haft en anden stor Høfding, som heed Visil, Broder til Veseti paa Bornholm, og var gift med Svanhvite af Hordeland i Norge, deres Søn Asbiörn Prude, som syges om i Kæmpeviserne, var og en af de Tiders Helte. Under Kong Sven Estridsöns Regiering kom en fornem og velbereist Islænder til Danmark, ved Navn Kroka Ref, som gjorde Kongen Foræringer af hvide Biørne, hvide Falke, kostbare Foderverker og andre Grønlandske Rariteter, denne tog Kongen i Protection og gav hannem endeel Gods i Vendsyssel, hvor han blev en anseet Mand, hans Sønner Steen og Biörn tog Kongen iblant sine Hofmænd og skaffede dem gode Sistemaale, og er af dennem bleven stor Afkom, hvoriblandt den store Erkebiskop Absalon regnes. Asbiörn Eydana Jarl, som var Kong Harald Heins Svigerfader, og Eyvind Bisfra, begge bekiendte Mænd i Kong Knud den Helliges Historie, vare Vendelboer af Fødsel, og Anførere for Vendelboerne, som 1086 gjorde Oprør imod Kongen, hvortil de fornemlig af de tvende Kongelige Sysselmænd i Vendsyssel Thord Dorri og Tolar Verpil vare ophidsede. En bedre Vendelbo var den gamle Bo Hedensön, som i sine yngre Aar havde tient iblant Kong Knud den Stores Huus-Tropper, men levede endnu i en høi Alderdom udi Kong Nielses første Regiering-Tid, og blev tagen til Raads ved Bitterlag-Rettens Fornyelse. Af senere Tiders berømte Vendelboer er det nok at nævne den Adelige Familie Vendelbo, som florerede i Kong Valdemar IV. Tid, og havde sin Oprindelse fra Vendsyssel, ligeledes den kiekke Frue Johanne Andersdotter Sappi af Asdal, som 1462 var og skrev sig Høvedsmand i Vendsyssel. Hvad Amternes Navne angaaer, da have de deres Oprindelse af de trende Hovedgaarde, hvor Lændsmændene forud residerede, nemlig, Aastrup-Amt af Slottet Astrup eller Astrop i Vennerbergherred, Børlum-Amt af Børlum Kloster. Og Seglstrup-Amt af det slot Seglstrup, begge i Børlumherred, om hvilke alle siden findes Efterretning iblant Herrehaardene i Vendsyssel.

Beskaffenhed. I Henseende til disse Amters Beskaffenhed, da er den største Deel deraf, midt igiennem Landet, skøn Eiendom og plat Land, med store Pletter sort Muld, ypperlig Græsning og Høebiering, og paa nogle Steder Alsæd-Jord. Saa er og Landstrekningen langs Limfiorden god Kornland og skøn Engbond, hvilken dog paa mange Steder, hvor Engen staar under Vand, kunde meget forbedres. Men paa den hele Side mod Vester-Havet, lige til Skagens Sandbanker, er næsten intet andet end Klitter, Sand og ufrugtbart Land. Vore ældste Skribenter beskrive os derfor Vendsyssel som et gandske magert Land og den ufrugtbareste Egn af hele Jylland. Nu derimod avles, naar man undtager Klitterne, en stor Mængde Korn af Rug Byg og Havre, endog til Udførsel, dog fortæres det meste af Indbyggerne, som æde og drikke vel. Paa sine Steder skal Agerdyrkningen ikke være at forbedre, men paa visse Steder har Bønderne mere Mark-Jord, end de vel kan bestride. I Egnen mellem Sæbye og Fladstrand, og andensteds, optages aarlig meget Hedeland og øde Jord, som besettes med nye Beboere og kommer vel ffrem til Eiernes Fordel. Hør

og Hamp saaes paa sine Steder endeel af, og voxer meget vel. I Egnen omkring Hiøring giøres af Hampen en god Deel Pak-Lerreder, som føres til Norge, forbruges til Sække og deslige: Men til Meel- og Mølle-Sække bruge Bønderne Koehuder. Vester Hanherred er temmelig sterk og vel bebygget, har formuende Beboere, som enten ere Jordegne Bønder eller frie for Hoverie, de bruge megen Landprang og Handel, hvortil de ere vel skikkede. I Hanherrederne findes megen Alsæd-Jord, her faaes mest Vaar-Rug og lidet Vinter-Rug, Landet giver Overflødighed af Smør, Ost, Talg, Huder, Vox, Høns og Æg uden Ende, hvoraft Aarlig stor Mængde udføres til Kiøbenhavn og Norge. Paa visse Strandkanter i Vendsyssel, saasom ved Fladstrand, voxer Strand-Malurt hyppig, som bruges af Fattige til Øl i steden for Humle, men af andre kaages i Vand til at rense Fade og Fustager med. Creaturer legges overalt i Vendsyssel og Hanherrederne i Overflødighed til, saa at der aarlig gaaer ud af Landet 10000 Stykker Stude, en anseelig Deel Heste og Køer, og en stor Mængde Svin. Paa alle Landets Sider haves rigt Fiskerie, i Synderlighed ved Hav-Siden, ved Skagen, Hirtzholm, og Fladstrand. Ligeledes giver og Limfiorden paa den anden Side alle Slags Fisk, skjønt ikke altid i lige Mængde. Desuden ere der inde i Landet mange ferske Søer og Aaer, saasom Lindholms-Aae, Rye-Aae eller Jerslev-Aar, den største og som stryger mange Miile igiennem Landet forbi Hammelmose ved Vildmosen, hvor den begynder at blive seglbar, Ugelbye-Aar, Aastrup-Aae, Tolstrup-Aae, Grimstrup-Aae, og flere, som alle ere fiskerige, foruden at de drive en god Deel Vand-Møller. Men uagtet at Landet næsten rundt om er med Vand besflødt, saa har det dog ingen betydelig Skibs-Havn, uden de der findes ved Fladstrand, Lykken, og Blokhusene, hvilke dog hverken ere sikre eller for store Skibe, men mest maa besegles af flade Fartøier.

Dronningslunds Skove ere af Betydning, saa ere der og i Kier- Jerslev- Børlum- og Vennebiørg-Herreder endnu nogle gode Skove, men i Horns- Hvetbo- og begge Han-Herrederne fast intet, dog findes paa nogle Steder Spor af store Skove og Levninger af Ege- Bøge- Elle- og Fyre-Træer. I de Skove, der ere, findes Vildt ligesom andensteds i Jylland. Ved Asdal har man for nogle Aar siden opgravet Bøffel.Horn med Hoved og Been.Rad af samme Dyr, men om det forud har været af Landets egne Dyr, eller indført, eller ved nogen Oversvømmelse hidkommen, derom er man uvis. Men ingen har Vendsyssel haft farligere vilde Dyr, end et Par Tigere som en Keiserlig Oberst havde ført tamme ind med sig i Landet; Denne, da de Keiserlige efter Freden 1630, skulde forlade Landet, døde i Sæbye, og da ingen vilde tage sig disse Tigerdyr an, som han havde vænt til at løbe ud i Skoven at hente sig et Stykke Vildt, bleve de selv vilde, løbe ud i Skovene, ødelagde Vildtet, og angrebe Qvæget, indtil de endelig, efterat de længe hafde sat Folk i Frygt og Uroe, bleveudryddede. Steene findes her i største Mængde ved Havsiden, da derpaa andensteds er Mangel. Steen-Arterne, saavelsom og Leer-Arterne, ere adskillige dog mest af de almindelige Slag. Af Petresicater findes her ingen, ei heller noget som henhører til Mineralogien. Sand er her Mængder af, men intet særskilt fra Flyvesand og de almindelige røde og gule Sand-Arter. Ved Vester-Hassing findes i Jorden Glimmer, liggende Skive-viis paa hinanden. Ved Strandkanterne findes nogle Conchylier, og undertiden endeel Rav, men i forige Tider meget mere. Midt igiennem Vendsyssel gaaer i Jorden en Steen-Revl eller Grund fuld af Steene lige fra Skagens Rif, samme stryger derfra midt igiennem Jylland, over Alheden, forbi Nør-Snede, og saa videre. Fra Skagen til henimod Hiøring, som er ved syv Miiles Strekning og en meget ubehagelig Egn saavelsom paa andre Steder ved Havet, ere store Klitter og Sandbanker, som vel med Tiden kunde sammengroe, dersom de havde Fred for Creature og de omliggende ved Strandsiden ikke brugte Klit-Taget og Marhalmen til Brændsel og anden Brug, hvorved Klitterne ei kan faae Tid til at groe sammen. Og naar det med Rode oprykkes, foraarsages den høistskadelige Sandflugt. Vel har Loven, og langt ældre Forordninger fra Christian

III. Tid, lagt høi Brøde, saasom Tyv-Straf, Slaverie og deslige, paa dem, som oprykke Marehalm og Klit-Tag, men da Proprietairerne vil nødig miste deres Folk og gjøre Bekostning paa at lade dem efter Loven afstraffe, bliver der oftest seet igiennem Fingre, og Straffen sielden exsequeret. Af mange Forslag om Klitternes Fredning findes et indsendt af Eierne til Vestervig, hvori han formener, at Klitten skulde af Eierne deeles til hver Mand i Byerne eller Husene ved Havet, og enhver Beboer svare til sin Anpart, hvad som var bart, besaaes med Sandhavre, og tillades først i Septembri, naar Frøer var affaldet, at slaae samme til sin Fornødenhed, den da, som befandtes anderledes dermed at omgaaes, haardelig at straffes, hvilket synes at kunne have sinb store Nytte til Landets Conservation. Langs med Hav-Kysten i Hangerred fra Sletten til det bekiendte Forbiereg Bolbiereg findes temmelig høie Bakker, som mest bestaae af Kalk-Steens Grund, hvilken endog gaaer tvert igiennem Landet over Fiorden. Af denne Materie kunde anlegges gode Kalkbrænderier: Men som her i Egen er Mangel paa Tørv og anden Ildebrand, vilde saadant Anlæg være alt for kostbart og unyttigt. Hvorimod andensteds i Vendsyssel er Forraad nok af Tørv, men intet af dette Slags Steen. Udi Jerslev- og Kier-Herreder er en stor Strekning af Eng-Mose, kaldet, ligesom den i Himmersyssel, **Vildmosen**, som tilhører Kongen. Den er to Mile lang og næsten lige saa bred, og grændser mod vesten til Hammelmose med den østre Ende til Vraa, Elkier, Vang, og paa de andre Kanter til flere Herregaarde og Byer. Grunden i denne Mose er næsten overalt meget løs og svampig, saa man med én Fod kan staae paa fast Bond og med den anden synke dybt ned. Formodentlig har den i de ældste Tider været en stor Søe. Med kanterne ligger mangfoldig Engbond, som de omgrændsende Beboere har tilegnet sig, men da Bomden er suur og kold, avles der ikke nær saa meget Græs og Høe, som der kunde, naar Mosen blev forbedret og med nogen Omkostning udgravet. I Siden af Vildmosen er Grunden befundet af saadan Beskaffenhed, først Mase- eller Tørve-Grund paa $7\frac{1}{2}$ Alnes Dybde, siden hvid haard Sandbond. Fra Vildmosen har en anseelig Aae sit Udspring, som gaaer $2\frac{1}{2}$ Mile igennem Landet og falder ud i Limfiorden mellem Rødslet og Sundbye, under Navn af Lindholms Aae, den skal i forige Tider været seglbar og givet skjønt Fiskerie af Giedder, Abroerer og Grundlinger, men da nu nogle af de Steder ere udtørrede, hvoraf den udspringer, kan den hverken besegles eller giver Fiskerie af nogen Betydning. I Vildmosen voxer Multebær, Tyttebær, Trabebær, Revlinger og Blaabær. Denne Mose har før været et Opholds-Sted for Ulve, men nu ere de næsten alle udryddede. Denne Mose findes i adskillige gamle Documenter nævnet, saasom: 1519 paa Kierherreds Ting blev iblant andet Gods den Eng liggende i Hammelmose, kaldet Willemose, med Laughævd til Kongen og Kronen indvordet. 1526 fik Lars Mörk i Saltum af Kong Friderik I. Livsbrev paa en Eng kaldes Villemsoe i Kierherred, rekker fra Gammel-Aae til Gaaslund Bek, og skal give aarlig deraf et vist quantum Byg til Aalborg Slot. I Vendsyssel ere mange og tildeels skønne Herregaarde, hvilke for altid have været eiet af Adelen, men da faa eller ingen af slige Sædegaarde ere indrettede til Stamhuse, ere de fleste efterhaanden gangne i Borgerlige Familiers Eie. Paa endeel af Herredgaardene holdes Hollænderier, hvilke frembringe en Mængde Smør, som deels med Sandstuderne føres til Norge, deels afsettes i Aalborg og andensteds. Men her kunde mange flere Mejerier med Nytte anlegges.

Vendelboerne. Efter Pontani og fleere Lærdes Meening skal de gamle Vender eller Vandaler i dette Land have haft deres Hoved-Sæde, og Vendelboerne være en Levning af dette Folk, men hvorvidt denne Mening er grundet, er her ikke Sted til at undersøg. Vist er det, at Vendelboerne altid har været et kieket og stridbart Folk, men da de i gamle Dage ogsaa vare et hart og selvraadigt Folk, som ikke taalte nye Paalæg, boede i et hart og magert Land, langt fraliggende, og oftest manglende fornuftige og velsindede Anførere, er det ingen Under, at de ikke altid har vidst at bruge

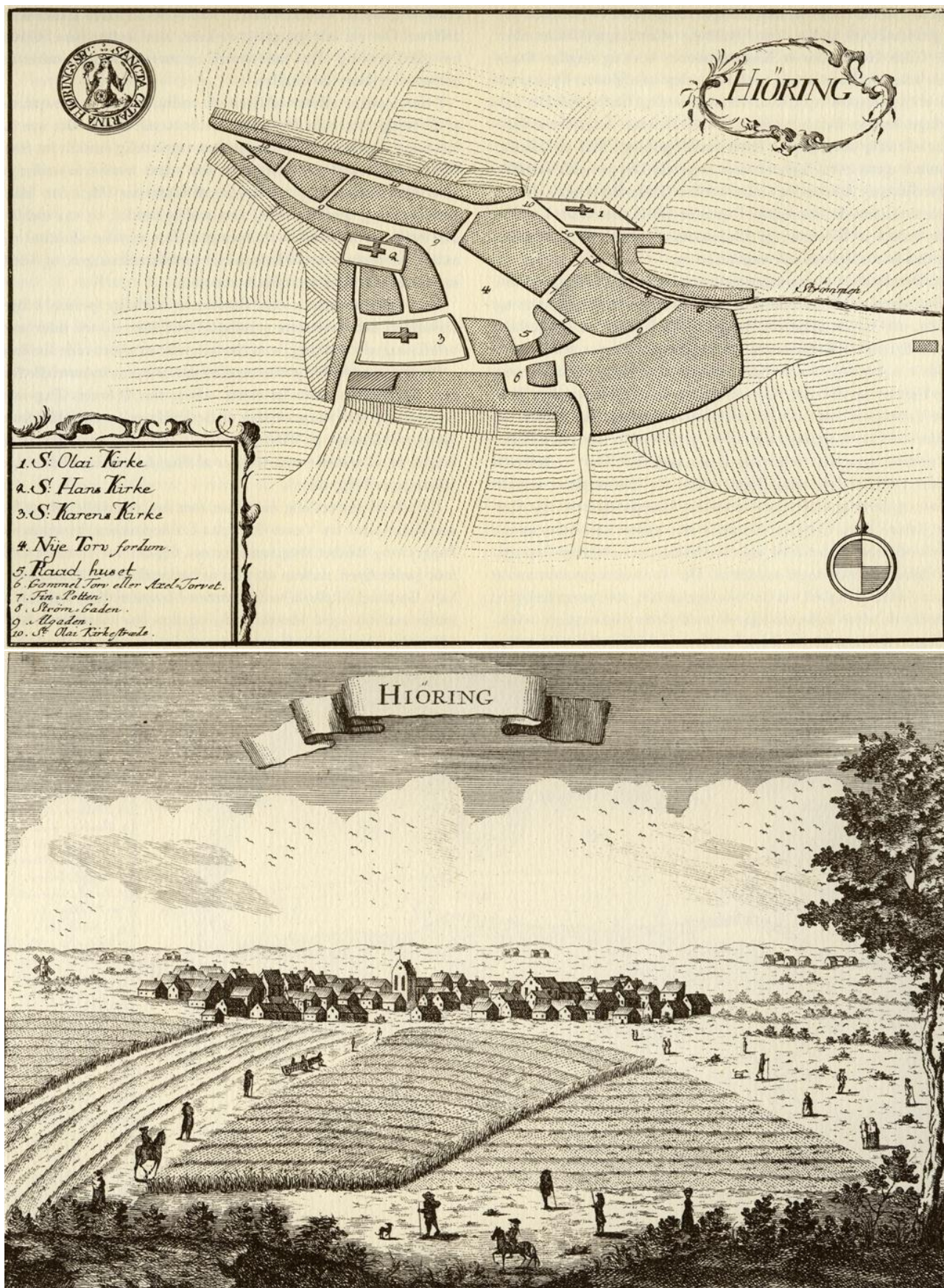
deres naturlige Tapperhed til Fædernelandets Nytte, men meget ofte misbrugt den til Oprør, hvorpaa haves mange beklagelige Exempler i den ældere Historie, sær udi Kong Knuds den Hellige, Kong Erik Menveds, Kong Christoffers af Bejern, og Kong Christian III. Tider. Men der gik tilsidst ud over dem selv, og ved det sidste Oprør under Skipper Clemen, foruden at en Mængde af dem bleve nedlagte for Randers og Aalborg, de øvrige tildeels henrettede, tildeels med haarde Forskrivninger og store Mulcter belagte, mistede de alle deres gamle Friheder og Herligheder, saa at deres Vilkor siden ikke er bedre end andre Danske Bønders. Ved slige Oprørs Stiftelse gik det saaledes til: Den, som var Formand derfor, stak et Spyd i Jorden, og gjorde et stort Skrig, at, hvem som vilde hannem efterfølge, skulde legge en Haand paa samme Spyd, hvorpaa haves Eksempel i en Mand ved Navn Bertel Hansen i Mejlholt i Hundslund Sogn, som paa saadan Maade 1558 vilde opegge Bønderne til Oprør imod Lænsmanden og derfor paa Viborg Landsting blev dømt fra Livet. Det har fordum i Vendsyssel været mangfoldige Selv-Eiere, de samme bare Sølv-Kieder ligesom nu Patrontasker, hvori hængde en stor Kniv, af disse Kieder har jeg seet tvende paa Landting. NU ere de fleste af dem under Herregaardene, og Hoveriet, ligesom Bønderne andensteds, underkastede. Ikke des mindre ere Bønderne i Vendsyssel mesten alle i god stand og har vel bygte Huse at boe udi, fornemlig de udi Hanherrederne. Efter Souverainiteten, sidst i Friderici III. Tid, vare endnu i Vendsyssel adskillige Bøndergaarde, som ikke vidste af nogen Husbonde at sige, hvorfor Kongen 1667 befalede Stiftamtmanden Ove Juul at lade saadant Gods til trende Landsting oplyse, og dersom ingen inden Aar og Dag med lovlig Adkomst vedkiendte sig det, skulde det være Kongen hiemfaldet. I Vendsyssel ligge disse trende Kiøbsteder Hiøring, Skagen. Sæbye, og tvende Flekke, Fladstrand og Hals, hvilke nu alle efter hinanden skal beskrives.

Hiøring

Lægde. Hiøring er nu en liden Bye og ringe Land-Stad, liggende i Vennebiegherred, omtrent midt for Landet, 7. Mile fra Skagen, $4\frac{1}{2}$ Miil fra Sæbye, $6\frac{3}{4}$ Miil fra Aalborg, fra Fladstrand eller østre Strand $4\frac{1}{4}$ Miil, men fra nordre eller vestre Strand $1\frac{1}{4}$ Miil. Den ligger paa den 57 Grad $19\frac{1}{2}$ Min. Latitudinis, og 25 Grad 27 Min. Longiyudinis. Igienem Byen løber øster ud ad en liden Bek, som kaldes Strømmen og har sin Udspring af et Veld, der kommer ud af Grunden synden St. Olai Kirke. I samme er godt Vand, da ellers det øvrige Vand her falder er meget blakket.

Navn Efter gammel Tradition fortæller Wolf i Encom. R. Dan. At Byen har faaet sit Navn af en Ring, som skal være dragen af en Kiste, opgraven i en Høi norden for Byen, Klum-Høi kaldet, hvilken Ring foregives endnu at sidde i St. Olai Kirkedør, deraf er Byen bleven lkaldet Høi-Ring, som siden har forandret sig til Hiøring. Men som dette fortælles paa samme Maade om flere Steder, bliver det alene at ansee som en Fabel. Andre lige frem hidlede Navnet af de saa got som midt i Landet omliggende Høie, hvor Høfdingerne i gamle Dage mødte, og gave de Kongelige Befalinger og Paabud tilkiende for den der forsamlede Almue. Ellers findes Navnet i de ældste Tider skrevet Heringa, Jorungi, og siden Hyøringh, Höringe, Hössueringh.

Ælde og Merkværdigheder. Hiøring er en meget gammel Bye, og om ikke den ældste i hele Jylland, som nogle paaastaae, saa dog vist nok den ældste Kiøbsted i Vendsyssel. Den er og bleven anseet for dette Lands og Stiftets fornemste og Hoved-Stad u de Tider, da den havde langt anden Anseelse endnu omstunder.

Der har i gamle for en Tid været Myntsted, thi man finder ganske rare smaa Sølv-Bractrater med en Konges Hoved paa af dem, som holdes for Kong Sven Estridsöns Mynter eller kort efter hans Tid slagne, at være myntede i Hiøring, med denne Overskrift: HERINGA. Der har været holdne Landets almindelige Forsamlinger og Syssel.Tinget, som i gamle Danske Documenter klades Vendelbo Bøigde-Ting, men i Latinske Commune Placitum Wendliæ. Der har Stiftets Biskop resideret, naar han ikke opholdt sig paa Børlum-Kloster, og det ei alene før Reformationen, men endog derefter, indtil 1554 da Kong Christian III. Forflyttede Biskopens Sæde til Aalborg og gjorde samme til Stiftets Hovedstad, hvorved Hiøring mistede meget af sin gamle Herlighed. Dog blev man ved at holde i Hiøring de aarlige Provste- eller Lande-Møder indtil efter Souverainiteten, som endog Kong Christian V. Danske Lov viser, men ved Kongeli Rescript af 1684 blev bevilget, at Landemødet for mere Beleiligheds Skyld maatte derefter holdes i Aalborg. Derved tabte Hiøring endnu mere af sin Næring og Anseelse. I Begyndelsen af forige Seculo var Hiøring endnu nogenledes stor og i temmelig god Stand, endskiønt Borgerne allerede i Kong Friderik II. Tiid klagede over deres Armod, og Kongen 1572 eftergav dem en Deel af Skatten. 1639 har Borgemester og Raad samt Byfogeden, Tolderen og Accisemesteren ogsaa staaet tilbage med Byens Skatter. Men da adskillige ulykkelige Ildebrande, hvormed Byen er bleven hiemsøgt, har fornemlig forarmet den og givet den sit Banesaar. 1649 mistede Byen ved Ildsvaade 17 Gaarde. 1693 afbrændte den største Deel af Byen. Og 1706 brændte 15 Gaarde, foruden endeel smaa Huse. Anno 1396 og 1414 har Kong Erik af Pomern været i Hiøring og der holdet Retterting for Landets Indbyggere. I Hiøring var før Reformationen et Gilde eller Brødreskab stiftet St. Knud til Ære. Til samme St. Knuds Gilde og Oldermænd pantsætter Mourids Nielsen Gyldenstjerne af Aagaard 1477 en Gaard i Robierg i Wenbiergherred for 20 Rinse Gylden og 40 Mark Danske Penninge. Til Hiørings Markværdigheder hører endnu, at nogle lærde Mænd derfra have deres Navn, saasom, Anders Matthisen Hiøring, Prest i Vartory, som er bekiendt af sin Catechismi Forklaring og af sine Beskrivelser om Kiøbenhavns Beleiring, Hans Hansen Hiøring, som har udgivet en Latinsk Grammatica paa Dansk.

Vaaben. Byens Vaaben er St. Catharinæ Billed med en Krone paa Hovedet og en Stav eller et Sverd i Haanden, hendes Kiortel er rød og guul, hus staaer paa et sort og guult Gulv, og ved hendes Fødder ligger en Mand med Krone paa Hovedet, styttende sig paa sin Albue. Dette Vaaben er laant af Byens Hovedkirke, som til St. Catharinæ er indviet, hvilken før Reformation ogsaa har været anseet for Hiøring Byes Skyts-Helgen.

Privilegier. Hvor gamle Privilegier, og hvilke, Hiøring fordum haver haft, vides ikke til visse, men det er troligt, at de have haft meget gamle baade af Kongerne og af Biskopperne. Det ældste Privilegium, som nu findes Spor til, er Kong Erik Plogpennings dateret Skelskør 1243, hvilket 1459 af Kong Christian 1. er blevet confirmeret. Kong Hanses Privilegier af 1484 som Borgemester og Raad 1514 finge Stadfæstelse paa af Kong Christian II. Siden ere de confirmerede af Kong Friderik II 1584 Kong Christian IV. Stadfæstede 1590. Byens Friheder, og Forbød, at ingen udenbys Mand maatte handle Byen til Skade eller købe og bruge dens Jorder, samt bevilgede, at der hver Løverdag maae holdes Torvedag. Høistbemelte Konge confirmerede 1604 de af fremfarne Konger Byen givne Privilegier. Gav ogsaa 1608 et Forbud, at ingen Fremmed maatte tilforhandle sig Byens Eiendome, uden de gjøre tilbørlig Tyngde deraf, lige med andre Byens Indvaanere.

Gader og Huse. Byens Gader og Gyder ere følgende: Algaden, Kirkestrædet, Torvegaden, Vestergade, Nye Gade, St Olai Kirke-Stræde, Fister-Bakken, Tinpotten, Strømgaden, Østergade.

Der har før været tvende Torve, Gammel Torv og Nye Torv, nu veed man alene af der første at sige, som kaldes Axel-Torvet. Byen bestaaer i alt af 133 Gaarde med smaa Huse, alle af Bindingsverk, og de fleste med klinede Leer-Vegge, hvoriblant $3\frac{1}{2}$ Gaarde ere teglhængte, Raadstuen og den halve Prestegaard iberegnet, Resten med Straae-Tag. De ere samtlige i Stædernes Brand-Casse assecurerede for 27210 Rdlr. St. Catharinæ Kirke medregnet.

Indvaanere. Indbyggerne udgiøre 148 Familier, bestående af 490 Siæle over 12 Aar. Geistlige: Sognepresten, Capellanen, tvende Degne. Øvrigheden: Byfigden, Byskrivere, Tolderen. Kiøbmænd 5. Agerdyrkere 13. men desuden bruge Indvaanerne uden Forskiel, som det kan afsted komme, Agerdyrkning. Daglønnere 24. Haandverkere 33. nemlig:

Bager	1	Skomager	6
Bødkere	2	Skrædere	6
Farver	1	Smede	2
Guldsmede	2	Snedkere	2
Hattemagere	4	Tømmermænd	2

Kirker. I Hiøring har fra gamle Tider af været trende Kirker, nemlig St. Catharinæ Kirke, som endnu er Byens Sogne-Kirke, St Olai og St Hans Kirker, som begge nu regnes for Landsbye-Kirker, have deres Menigheder af de næstliggende Landsbyer, og ere Annexer til Byens Hoved-Kirke.

St. Catharinæ Kirke. St. Catharinæ eller St. Karens Kirke skal være meget gammel. Et gammelt Manuscript anfører, at den forud, har været Kirken til et Munke-Kloster, men det er uden Tvivl en urigtig Tradition. Taarnet var i afvigte Aar 1767 under Reparation. Her er en Messing Lysekrone foræret af Jacob Christian Hiøring Handelsmand i Aalborg. Altertavlen af Bildhugger-Arbeid. Ved Kirken er St. Annæ Capel, som gjør den til en Korskirke. I dette Capel er Daaben, hvorunder ligger en ottekantig Ligsteen over Borgemester Jacob Ovesen som har levet 1552. I samme Capel har og Fuglsigs Eiere deres Pulpitur. I Gangen ved Capellet paaz syndre Side i Kirken ligger en Grav-Stein over en Prest som hat stiftet dette Capel, med denne Inscription: Anno Domini MCCCCLXXXIX Saxo sub duro moriens reqviescere curo, & velut hie ponor, sic petit orbis honpr, Petrus Petri Plebanus sundator hujus Capellæ. Stifteren skal have givet alt sit Gods til Capellet, hvilket siden til Capellanen er henlagt. Han skal have ført 3 Hierter i sit Vaaben, og være kaldet af nogle Peder Hierte, af andre Peder Bang. St. Annæ Capel skal først have staaet uden for Byen paa en Høi, kaldet Capel-Høien, hvor ikke langt fra har været en Hellig Kilde, og eiet 30 Agre, men siden er det forflyttet til syndre Siden af St. Catharinæ Krike. 1469 har en adelig Jomfru Inge Berigsdotter skiødet til Hr. Peder Bong Sogneprest i Hiøring paa Guds Legems Alters vegne i St. Katrine Kirke at hendes Arv og Rettighed i Crustruplund og andet Gods for Siælemesser at holde for hendes og hendes Faders Siæle. 1551 fik Daniel Olufsön, Biskopens Olai Crysostomi Søn, forlæning paa et Vicarie liggende til St Annæ Alter i Hiøring Kirke til Hielp til sit Studium, han var siden Sogneprest her til Kirken i 30 Aar. 1635 skødede Borgemester og Raa Niels Lange til Rønnoholm det nordeste Capel i Byens Kirke til et Begravelse-Sted, for 100 Specie-Rigsdaler til Kirken, dog det øverste af samme Capel at blive til Sacristiet. Niels Lange døde 1640 70 Aaar, og er her begravet. Hans Søn Henrich Lange til Fuglsig, død 1671 60 Aar, har og her sit Leiersted, med begge sine Fruer, Anna von Ahlefeld død 1655 og Hypolitta Hahn død 1693 62 Aar. Over disse tre sidste læses i Muren en Inscription. Her hviler og deres Søn Lieutenant Niels Lange død 1694 24 Aar, og hans Syster Anne Dorthe Lange død 1694 27 Aar, ligeledes Jomfru Anne Lange Christensdotter til Rønnoholm død paa Fuglsig 1717 65 Aar, Capitain Friderich Wilhelm von

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

Moesting død 1723 53 Aar, Frue Mette Kruse Erik Krabbes, som døde paa Aastrup. I Choret hænge 3 adelige Faner over nogle af Fuglsigs Eiere. For Alteret ligger en Ligsteen over Lambert Direksen Raadmand i Hiøring som døde 1551. I Kirken ere følgende Epitaphia: 1) over Raadmand Peder Nielsen Bagi som døde 1674. 2) over et Fruentimmer ved Navn Bolder Retz som døde 1579 31 Aar, med hendes Portrait hos malet. 3) Et med Aarstal 1647 men Opskriften fortæret. 4) over Niels Hansen i Bistrup, Ridefoged paa Odden, Eskier og Høgholt, død 1665 84 Aar. I Altergulvet trende Ligsteene over 3 Sogneprester, Gert von Achert død 1635. Niels Lauridsen Bek død 1673- Om Donationer til St. Catharinæ Kirke i Hiøring, see Hofmans Fundatzer Tom. IV. Pag. 340. seqv.

St. Olai Kirke er uden Taarn. Den holdes for at være bygt af den Norske Konge Magnus den Gode, i den Tid han tillige var Konge i Danmark, hans Fader Kong Oluf den Hellige af Norge til Ære. Andre berette, at denne Kirke er bygt af St. Olufs Broder Kong Harald Haardraade af Norge, som paa nogen Tid skal have haft Vendsyssel inde. I en aaben Begravelse under Altergulvet hviler Sognepresten i Hiøring Laurids Pedersen død 1697 hvis Lig endnu ligger heel og holden.

St Hans Kirke er ogsaa uden Taarn. Denne saavelsom St. Olai Kirke, ligge begge ved Hiøring og saa got som i Byen, men ere, efter Byens og Borgernes Formindelse, nu alene Landsby-Kirke og Annexer til Hiøring Prestekald. I St. Hans Kirke er en skøn grundmuret og hvælvet Begravelse, tilhørende de Bugger paa Bøgsted.

Skole. Forhen har været en Latinsk Skole i Hiøring, hvortil Capellanen var Rector, men den blev 1739 af Kong Christian IV med de andre smaa Skoler reduceret, og Indkomsterne lagte til Aalborg Skole, see Hofmans Fund. Tom. IV p. 99, 100. 138, 139, 145, 147 An. 1549 bevilgede kong Christian III det Stenhuus i Hiøring, udi Kirkegaardens Muren ved St. Karine Kirke standende, at være og blive til en Bye-Skole sammesteds, og gav dertil Indkomsterne af et Preste-Calent, som der havde været. Til denne Skole var iblant andre et Legatum kaldet Svenonianum paa 120 Rdlr. Givet 1617 af Borgemester Sven Pedersen. Nu er der alene en Dansk Læse- og Skrive-Skole, hvis Bygning er Bindingsverk og klinede Vegge.

Raadhuset og Magistrat. Raadhusets Bygning er af Bindingsverk med murede Vegge, forsynet med gode Arrest-Kieldere. Fordum har der været Borgemester og Raad. 1408 vare der tvende Borgemestere i Hiøring Jens Petersön og Sven Hovet. 1635 da Sven Pedersön var Borgemester, vare der sex Raadmønd. Nu er der alene en Byfoged, som tillige er Herredsfoged i Horns og Venneberg Herreder og en Buskriver som tillige er Herredskrive. Bye-Tinget holdes haver Tisdag, men Herreds-Tinget for bemelte Herreder, som ligeledes holdes i Byen, er om Mandagen.

Tolderen. Tolderen i Hiøring har under sig Byen og dens Told-District som tager sin Begyndelse ved Tranum Bek i Tranum Sogn og endes ved Raaberg Skiver i Raaberg Sogn. Derunder sorterer Sundskuderne i Districtet

Veimesteren, I Hiøring boer og Veimesteren, som har Inspection over Veiene i heele Vendsyssel og Hanherrederne, for hvilken Betiening han nyder i aarlig Løn 1 Skilling af hver Tønde Hartkorn, som udgjør omtrent 180 Rigsdaler.

Bistrup Gaard, som i gamle Dage heed Biskoptorp var fordum Biskopernes Residentz, naar de boede i Hiøring. Nu er Gaarden Eierne af Herregaarden Oden tilhørende, og beboes af tvende Bønder. Eierne betaler aarligen deraf til Hospitalet i Aalborg 50 Slette-Daler hver Jule-Aften. Denne Gaard ligger strax uden for Hiøring og har sine Marker tilfælles med Byen.

Agerdyrkning og Jordsmon. Byens Marker ere 72 Fierdinger Jord og Bistrup Gaards 12 Fierdinger. Hvad deraf avles, er ulige. Til en Fierding Jord kan saaes omtrent 1½ Tønde Byg, 2½ Tønder Rug, og 4 Tønder Havre. Men der trykker Byen her, ligesom i adskillige andre Kiøbsteder, at Udenbys Folk kiøber Jordene, og igien bortleie samme meget dyrt til Beboerne, som ikke formaae at kiøbe dem. Desuden maae Byen af Jordene betale Landskyld til Kongen, som andre Kiøbsteder ere fire for. Jorden er ellers heromkring meget god, men siden falde Sand-Klitter lige til Skagen. Foruden Markerne ere her endeel Enge og Moser. Knap- eller Skud-Tørvene, som her graves, ere af en god Art. Her findes en brunagtig feed Leer-Art, som til Tegl og Potte-mager-Arbeid kunde være tienlig.

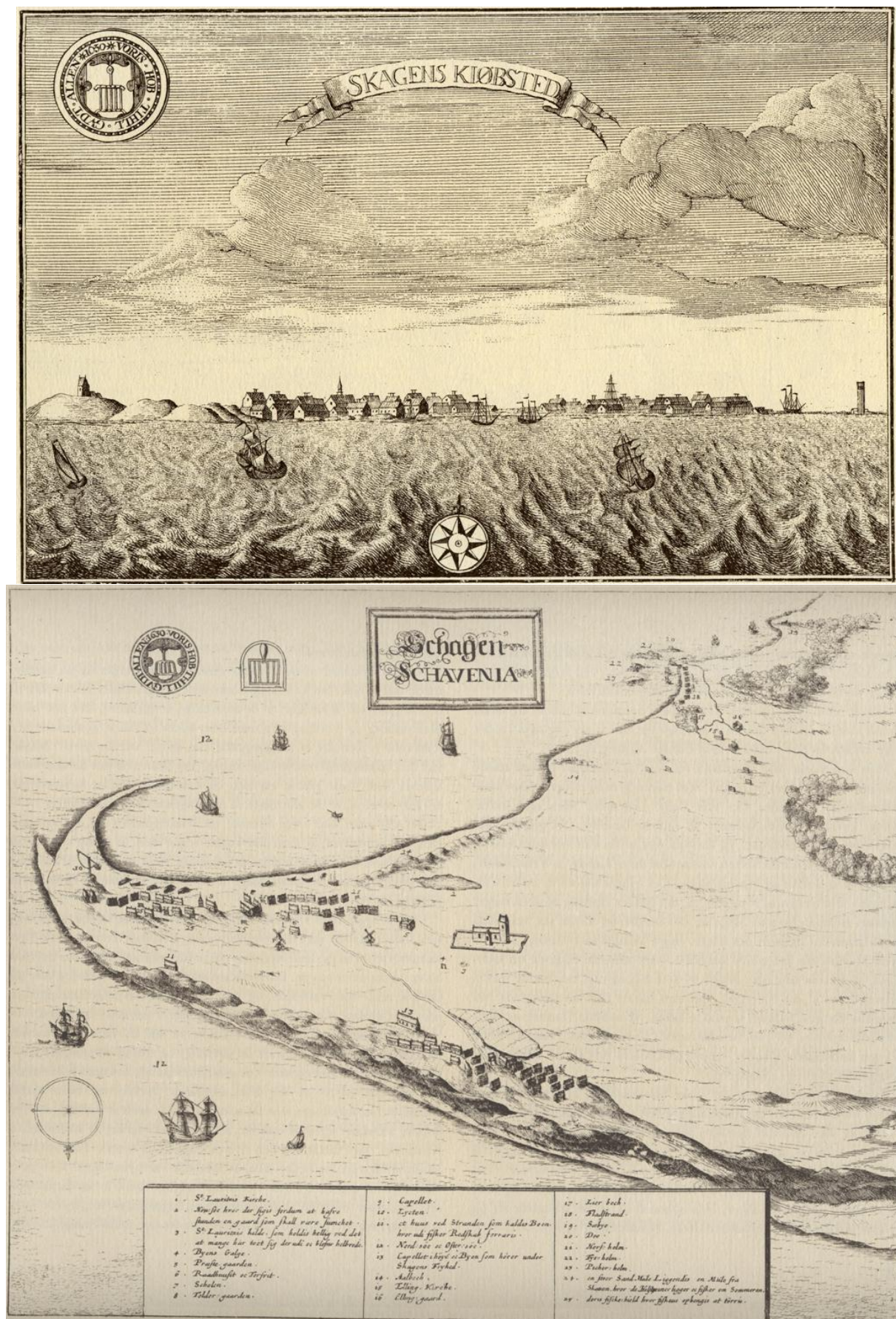
Handel. Da byen er en Land-Stad, og ingen Havn eller Seglads har, bestaaer dens største Næring i Agerdyrkning, Øls og Brændeviins Sal, og nogle Handverker, men Handelen, som de faa Kiøbmænd bruge, er ikkun liden, med Hør, Isenkram og de fornødenste grove Varer, som de omliggende Gaarde og Bønder behøve, samt hvad der med Sand-Skuderne føres til og fra Norge. 1746 udgik fra Hiøring til Norge følgende Varer: Byg 3360. Tønder, Rug 3420 Tønder. Brændevin 12 Tønder, Smør 37 Tønder, Flesk 42 Skippund, salt Kiød 169 Tønder, Ost 6½ Skippund. Landprand gjør Handelen her, ligesom i andre Kiøbsteder, stor Skade. I Byens Friheds District ere (foruden i Lykken, som har 6 Sandskuder og ligger strax uden for Districtet,) for kort Tid siden to Sand-Skuder 1 ¼ Miil fra Byen anlagte, hvis Eiere opkiøbe Bondens Producter af Korn og fede Varer, og føre dem til Norge, hvorved Byen, som maae betale Consumption, ei kan kiøbe Varerne saa dyrt, som de andre, der ingen Consumption betale. Desuden maae Kiøbmændene i Hiøring føre deres Varer mange Mile over Land, ja endog betale Mile-Penge og Passere-Sedler, hvorved Fordeelen gaaer bort, og Handelen efterhaanden aftager. Denne Bye, hvor Levends-Midler, Ildebrand og Bygninger haves for billig Priis, og hvor findes endeel Fattige Folk, var ellers meget beqvem til Spinderiers Anleggelse og til at fabrikere grove uldene Varer, helst siden der omkring avles en stor Deel Uld: Men der findes ingen, som har Ævnet til at sette det i Verk.

Consumption. Consumptionen af Hiøring Bye har været i Aaret 1758 827 Rdlr. 1761 1040 Rdlr. 1764 910 Rdlr. Og 1767 965 Rdlr.

Markeder. Trende aarlige Markeder holdes i Hiøring, nemlig den 4 julii, de 3 Septembris, og den 28 Octobris

Skagen.

Lægde. Kiøbstedet Skagen er beliggende i Hornsherred, udi Aastrup Amt, 14 Mile fra Aalborg, 7 Mile fra Hiøring og 7 fra Sæbye, men 16 Mile fra Norge, og 9 Mile fra den Svenske Kyst. Den ligger under den 57 Grad 42 Minuter Latiudinis og 26 Grad 22 Minnuter Longitudinis, og er den Yderste Pynt af Nørre Jylland mod Nordost. Denne Pynt gjør en krum Figur, som smales ud mod Odden og ligner et Horn, hvoraf Horns-Herred haver dit Navn. Fra denne Pynt formeres de langt ud i Havet stikkende og for de Søefarende saa bekiendte farlig Sandgrunde og Revler, som kaldes Skagens Rif eller Skagerak. Her haver Nord-Søen sit Indløb udi Kategat. Skagen Kiøbstedes Grund strekker sig fra Greenen eller Odden i en Længde af halvanden Miil imod Vester, hvor den er omtrent en halv Miil paa det bredeste, men bliver immer smalere ud mod Odden, saa at der ved Vesterbye er ikke nogen Fierding Vej fra den sydlige over til den nordlige Strand.

Skagen. Skagen, som og Skrives og nævnes Skaven, men paa Latin Scavenia, har sit Navn af Stedets og Egnens Situation og Beskaffenhed, at det er Jyllands Forbjerg, og derfor af Adamo-Bremensi og andre kaldes Promontorium Daniae; thi i det gamle Nordiske Sprog heder Skaga et saadant yderst Forbjerg af et Land, eller en Landstimmel som løber Skævt eller paa Skak ud i Havet, hvoraf det yderste af Jylland og Vendsyssel kaldes i de gamle Norske og Islandske Historier Vendilskaga.

Vaaben. Byens Vaaben, som den fører i sit Segl, mener somme at være en Fisker-Lyster, sigtende paa Stedets Næring, andre holde for, at det er en Fyr-Pande og skal have hensigt til Fyren som der holdes for de Seglende. Men rettest er det en Rist; thi, da S. Laurentius forud har været Stedets og Kirkens Patron og Skyts- Helgen, er det troligt, at de gamle have taget hans Kiendemerke Risten til deres Byes Vaaben. Seiglet, som nu bruges, har denne Inscription: Voris Hob thill Gudt alten 1630.

Ælde. Skagen, endskiønt Navnet fra de ældste Tider i sær for Søfarende har været bekiendt, er dog ingen af vore ældste Kiøbsteder, men synes endnu 1355 i Kong Valdemar den sidste Tid at have været et Fiskerleie, som nogen af de omboende Adelsmænd da har villet tilegne sig. Men for at drage Eiendommen tilbage fra sine urette Besiddere, og bevise, at baade Landet og Forstranden hørde Kronen til, lod Kongen samme Aar paa sit almindelige Retterting i Aalborg fremkalde 10 Oldinge og Jordegodsens Eiere af samme Egn, hvoriblant Thorkil Hval en Adelsmand var over 100 Aar gammel, hvilke i Kongens og Raadets Nærværelse vidende, at de i Sandhed havde hørt af deres Forfædre, at en Konge i Danmark havde i gamle Dage paa sin Jagt der i Egnen giestet ind hos en Bonde ved Navn Thorkild Skarpe, som da boede i Dorn, og efter Bondens Begiering forlænt hannem hele Skavens Mark til at holde vilde Øg paa, og at Hyrden, son vogtede disse Bester, ved Navn Trond, havde været den første, som fandt paa Fiskeriet ved Skaven og bygde der det første Huus paa bemelte Thorkil Skarpes forlænedes Grund, og siden bygde der flere efterhaanden: Ligesaa vidnede de, at fra den Bek Hiertbek østen for Hæfte, lige til det yderste Skaveref, havde altid været Kongens Forstrand og blev endnu kiendt for saaledes at være, som aldrig var bygget paa sf nogen, førend nu faa Aar siden, da Jylland i sidste Krig blev voldeligen overfaldet og medhandlet: Endeligen vidnede bemelte Oldinge, at Eierne af Skavens Mark pleiede at opbære af Beboerne nogle Fiske kaldet Mark Fisk, nemlig af hver Bod to Fiske eller 6 Sterlinge i Penge for Brændsel og anden Fornødenhed, som de nøde af Marken til deres Brug, see Societetets Skrifter Tom. IV. P. 88. 216. Kanske har Kong Valdemar med denne Anstalt og paa den Tid haft i Sinde at giøre Skagen til Kiøbsted og benaade den med Stads-Ret. I det mindste er dset skeet ikke længe efter hans Tid.

Privilegier. Thi af de gamle Privilegier, som Byen endnu u Raadstue-Kirken har i Behold, er det ældste givet af Kong Erik af Pomern, hvis Datum skal være ulæseligt: Dersom samme er en Stadfæstelse paa Byens Privilegier, bliver Sietningen rigtig, at Skagen for KongEriks Tid maae have faaet Kiøbsteds Frihed, enten af Kong Valdemar, eller Kong Oluf, eller af Dronning Margrete. Og hvo veed, om ikke Høistbemeldte Dronning, den Tid hun efter Traditionen strandede ved Skagen, og af Skagboerne blev redder og overført til Lessøe, har til Erkiendtlighed forundet dennem Kiøbsteds-Ret. I Kong Christoffers Stadfæstelse paa Byens Privilegier, dateret Bahuus 1442 heder det: wij haua giur och vnt Byen Schagen, oc alle Bymæn och Almue ther vto boo, alle swaadana Privilegia Frii het srelsæ och nadhæ, swaasom andre Köpstrdher hauæ och nydhæ i wort righe Danmark, svaa længæ wor nadhæ tilsigher. Och taglie wii fornefnde vor By och Bymænd under wor fridh oc wern, thom ferdelis at vernæ hefhna och besehirme & c. Kong Christian I. Stadfæstelse er given I Kalundborg 1451 og blant andet saa lydende: At vi af vor söndelich gunst

osh nadhe haffve tagit och utfanger, oc tage oc untsaae med thette vort opne Bref vort Borgerskaf oc Menighet i vor Kiöbstædt Scavend oc alt theris Gods udi vor Kongelig Wærn oc Beskiærmelse, besönderlich at forsvare oc Fordathinge til rætte, oc unne oc giffue them saadane Privilegia, Frihet, Frelse of Nadhe, som andre vore Köpsteæder haffue oc nyde i vort rige Danmark &c. Kong Hans haver stadfæstet samme af hans Hr. Fader Byen forundte Privilegier, men Datum er ulæseligt. Kong Christian II. har 1519 givet Skagen fri Birk og Birje-Ret. Samme Konge har 1522 bevilget, at fremmede Kiøbmænd, som baade Vinter og Sommer, Byens Borgere til Fornærmelse, ligger og selger deres Gods og Kiøbmandskab, skal hielpe til Byens Skatter og Tyngde, eller derfor at udpantes. Saa have ogsaa af Kong Christian III. 1545. Kong Friderik II. 1560. Kong Christian IV, 1598. Kong Friderik III, 1648 og Kong Christian V. Confirmationen paa Byens Privilegier.

Merkværdigheder. Mange Merkværdigheder om Skagen findes ikke i Historien optegnede. En gammel Krønike beretter, at 1281 blev ved Skagen fanget en Fisk, som lignede en Løve, hvoraf Folk paa de Tider spaaede meget ondt. Hvitfeldt beretter, at 1284 blev Skagen plyndret og brændt af de Norske; hvilket maae forstaaen om Skagen, ikke som Kiøbsted, men som Fiskerleie, eller rettere om den ganske Egn deromkring, som de gamle kaldte Vendilskaga. 1289 gik man over Isen fra Norge til Skagen. 1517 fik Hans Tysk udi Skaven af Kong Christian II. Brev paa at maae lade opbygge et Huus og et Capel udi Skaven norden op til Byen paa den Jordmon han indtaget haver, som tiene kan til syge Folk, som sig did indgive ville. 1586 blev paa Skagen født et Barn med tvende Ansigter. 1615 afbrændte Prestegaarden i Skagen. Denne liden Bye har og Ære for nogle lærde Mænd, som der ere fødte og have derfra taget deres Tilnavn, nemlig: M. Claus Skabo (Nicolaus Laurentii Scavenius,) hvis Fader Laurids Thomesen var Raadmand i Skaven, han var Mathematicus og Professor i Physices i Kiøbenhavn, udgav paa sin Udenlandske Reise 1552 i Paris en Regnebog paa Dansk, døde 1590. M. Laurids Skabo som og skrev sig Laurentius Scavenius, han var først Professor i Kiøbenhavn, siden Prest paa Amager, og endelig Biskop i Stavanger 1606. D. Laurids Mortensen Scavenius, som var født af fattige Fiskere i Skaven, blev Professor i Kiøbenhavn, og endelig Biskop i Siælland, og har efterladt sig en anseelig Familie af samme Tilnavn.

Inddeling. Skagen, som af gammel Tid deeles i Vester og Østerbye, ligger langs med Havet, paa den Side til Kategat, næsten paa en Fierdingsveis Længde, nogle Huse nærmere og nogle længere fra Havet, uden at være afdeelt i Gader, da ethvert Huus ligger for sig selv. Denne Uorden volder den skrekkelige Sandflugt, som gjør, at Indbyggerne ofte maa flytte deres Huse fra et til andet Sted. En liden halv Miil fra Vesterbye ligger en liden Bye kaldet gamle Skagen eller Høien, som er den tredje Deel af Skagen og er indlemmet med Byen selv i alle Borgerlige Rettigheder, Friheder, og Tynger. Denne sidste Deel af Byen ligger ved Nordsøens Strand omtrent en Miil i lige Linie fra Landets yderste Odde som kaldes Grenen. Den har i fordum Tid været langt større, og er formodentlig en Levning af den ældste og første Skagens Bye: Men ved det at Havet Tid efter anden har taget bort af Landet, har Indvaanerne ofte maatte flytte deres Huse, saa at gamle Folk kan mindes, at der have staaet store Bygninger der, hvor store Skibe nu kan segle.

Bygninger. Husene i Almindelighed ere smaa, af Bindingsverk, beklædte med Bredder baade inden og uden, og tækkede med Straa, undtagen 10 Steder, som ere bygte af Muur- og Bindingsverk, og af dem ere 2 á 3 Huse med Tegl-Tag. De ere alle et Logt høie, men nogle have en liden Qvist i Midten. Baade i gamle og nye Skagen ere i alt 155 Huse og Gaarde. Her er en Veir- og en Heste-Mølle, ved hvilke Indbyggerne nogenledes kan forsynes med fornøden Meel-Malt- og Gryn Maling,

Indbyggere. Det gamle Skagen eller Høien har nu ikkun 30 Beboere. Men hele Skagens Indvaanere udgjøre i alt 130 Familier, deraf ere imellem 5 á 600 Personer over tolv Aar. Foruden Sognepresten, den Residerende Capellan, Byfogeden, Byskriveren som tillige er Tolder, og Skoleholderne, ere næsten alle Indbyggerne i Byen Fiskere. Kiøbmænd regnes der vel at være sex, men enten ere de tillige Fiskere eller og handle med Fiskevarer. Skippernes Tal er uvis, thi enhver, som eier Fartøig eller Baad, er selv Skipper derfor. Meget mindre kan Fiskernes Tal bestemmes, saasom de fiske næsten alle, baade gamle og unge, saasnart og saa længe Kræfterne tillade det. Af Handverksfolk ere her alene og uden Laug 2 Tømmermænd, 1 Snedker, 2 Skomager, 2 Smede, hvilke dog ogsaa undertiden søge Næring af Fiskeriet.

Kirken. Kirken, kaldet St. Laurentii Kirke, er en anseelig Bygning og derhos den længste Kirke i Vendsyssel. Den har et høit og bredt Taarn med tvende Klokker udi, paa den største staaer adskillige Tegn og gamle Bogstaver, paa den mindste 1579. med disse ringes ei tidere, end naar der holdes Ligprædiken og paa almindelige Bededag til Aftenssang som den eneste der holdes i Kirken. 1712 skal endnu i Taarnets nørre Hjørne have været at læse en Inscription, som gav tilkiende, at Kirken fordum var bygt af Engælændere, men samme er nu overkalket. Resenius i sin skrevne Atlas beretter, at Engelske og Hollandske Fiske fordum har bygt nogle ringe Hytter i Old-Skagen, havde ogsaa hidført Steen og Kalk til at bygge Kirken af. Kirken har et stort Sacristie paa den nordre og et Vaabenhuus paa syndre Side. Den er overalt tækket med Blye, saavelsom Sacristiet og Taarnets syndre Side. Indvendig er den prydet med smukke Hvælvinger, har en smuk Altertavle fra de catholske Tider, med et kronet Mariæ Billed i Midten, og med tvende Lugger at lukke op og i, hvilken Tolderen Christopher Ferslev 1734 har ladet renovere. Samme Mand har og ladet bekoste et Jern-Gitterverk før Alteret med Messing-Knapper, og et Pulpitur lige over for Prædikestolen, samt foræret til Kirken en rød fløiels Messehagel med brede Guld-Kniplinger, og ligesaadant et Forhæng, en fin Messe-Skiorte og en Alter-Dug med røde og hvide Silke-Fryndser; Til Æreminde er hannem og hans trende Hustruer opsat et Epitaphium der i Kirken. Paa Alteret ere tvende store Lysestager af got Metal, hvoraf hver staaer paa 3 smaa Løver, givne 1598 af Sognepresten Povel Nielsen som døde 1601 hvis Epitaphium i Kirken er opsat. Prædikestolen er sexkantig af smukt Bildhugger-Arbeid, giort 1583 med en smuk firekantet Himmel over. Bag Kirkedøren er tvert over Kirken et Chor, bygt 1586 som har været smukt, men nu forfaldet, med Apostlernes og endeel Lærefædres udhugne Billeder, med deres Navne over, og under hver en Borgemesters eller Raadmands Navn der i Skagen. Endnu findes der et Epitaphium af Steen med sort Ramme om over Peder Thomesön Latinsk Skolemester i Skagen, født i Hiøring, død 1655. En Ligsteen over Sognepresten Christen Pedersen Aalbæk død 1646. Fonten er en udhulet Kampesten med et stort Messing-Bekken. I Kirken hænger en Messing-Lysekrone og et Skib. I Sacristiet staaer et gammelt høit Skab med adskillige Indretninger i, hvis øverste Deel er smukt udskaaren i Træe, besat med Alabaskes Dukker, hvilket kanskee har været brugt til at giemme Reliquier udi. Kirken ligger en halv Fierdingsvej fra Byen, og er omgivet med en Ring-Muur, hvilken hiduindtil for en Deel har hindret, at Kirken ei ved Sandfliugten er ødelagt, hvormed den daglig trues, saasom Sand-Milerne hvert Aar alt meer og meere nærmer sig dertil. Det skulle være beklageligt om denne skønne Kirke skulde undergaae, i sær for de Søfarendes Skyld, thi Kirken og dens Taarn er det første af Landet, de blive var, fra hvad Kant de og kommer seglende. Efter gammel Sagn er Kirken bygt af Skoter og Holændere, som fordum i Mængde fiskede her paa Kysterne og omkring Byen. At ellers Kongen i gamle Dage har haft Eiendoms Ret til Kirken, bevises dermed, at Kong Christian I. 1459 skienkede Kronens Kirke S. Laurentii Kirke med et Capel i Skauen til den Hellig Aands Huus i Aalborg. Anno 1474 har

Biskop Jep Friis i Børlum, ligesom Kongen havde givet sit Jus Patronatus, med Præsentation til S. Laurentii Kirke i Skagen og annecterede Capeller, til Hellig Aands Huus i Aalborg, ogsaa skienket dertil den sig tilkommende collationem og provisionem, saa at Prioeren der kan sette en Capellan for sig til Siaelsesørger og til at opbøre Indkomsterne af Sognet, dog forbeholder Biskopen sig Cathedriticum og Biskops-Ret. 1489 klagede Prior og Brødre i den Hellig Ands Kloster i Aalborg, at nogle Prester og Graabrødre Munke understode sig efter visse Lægmænds Begiering at holde Messer og anden Guds Tieneste i Klosterets Kirker S. Laurentii i Skaven og St. Nicolai i Saltum og deres Capeller, og opbare de Indkomster som Klosteret tilkom, hvorom Pave Innocentius befalede Biskopen og Provsten af Børlum at anlegge en Undersøgning. 1531 fik Hr. Laurids Nielsen, fordem Forstander i den Hellig Aands Kloster i Aalborg af Kong Friderik I. Præsentsatz paa Bye-Kirken i Skaven, der at være Sogneprest, og skal han der prædike det hellige Evangelium og Guds Klare og reene Ord, og aarligen give de syge Mennesker i Hospitalet i Aalborg saadan Afgift, som der aarligen pleier af at gives, efterdi Kirken hører dertil. 1535 fik Hr. Laurids Kong Christian III. Confirmation paa samme Kald. 1631 skede efter Borgemester og Raads Befaling af sex Borgere en Syns-Forretning over Kirken og Capellet, som da befandtes meget brøstfældige og uformuende til at bekoste en Hoved-Reparation, Menigheden ogsaa saa forarmet, at den ikke formaaede enten at sette Kirken i Stand, eller at opbygge Boliger for Sognepresten og Capellanen.

St. Laurentii Kilde. Et Stykke vest-sydvest fra Kirken har i gamle Dage været en Hellig Kilde, kaldet S. Lauridses Kilde, som i sin Velmagt af mange, endog fra langt bortliggende Steder, paa Helbredens vegne blev søgt. Men samme Kilde har i Mands Minde været undergaaet og tilstoppet ved Sandflugt.

To Capeller. Foruden Sogne-Kirken, hvori alle Høimesser holdes, ere i Skagen 2de Capeller. Det ene staaende i Østerbye, hvorudi alle Søn- og Hellige Dages Aftensange, Uge-Prædikener, og Skriftemaal hver Løverdag, holdes og forrettes, til Lerrelse for gamle og skrøbelige Mennesker, siden Kirken er saa langt fraliggende. Dette Capel bestaaer af 17 brede Fag Bindingsverk, beklædt med Fiæle og tækket med Tegl. De tre østerste Fag er der Loft over, hvor et lidet Alter er opreist af Træ, smuk malet og med Træ-Tralverk for. Det øvrige er uden Loft, Stolene og Prædikestolen, eget slette. Vesten for Capellet staaer et Klanghuus med to Klokker udi, hvormed ringes til alle Prædikener og Catechisationer, som holdes i Kirken og Capellet. Noget længere vester i Byen har og staaet et Klanghuus med en Klokke, hvormed blev ringet Fredsens Klokke, saa og Klokken 12. om Middagen og for Liig, men formedelst Husets Brøstfærdighed og Byens Uformuenhed til at bekoste et nyt, bleb Klokken og Huset nedtaget. Paa denne Klokke som er temmelig stor, og staaer hensat ved Indgangen til Raadhuset, læses saadan Inscription: Anno Domini MDXIII. Factum in honorem Olavi --- O Tex Gloriæ Jesu Christe veni eum pace. Udi Høien eller gamle Skagen er det andet Capel, som er lidet, af Bygning som det forige, men tækket med Straa, hvori Capellanen holder Maanedes-Prædiken og betiener de Gamle og Skrøbelige, som ei komme til Kirken, undertiden døbes der og Børn.

Skoler. I Skagen har tilforn, ligesom i de andre smaa Stæder, været Latinsk Skole, hvortil den Residerende Capellan var Rector, men samme blev 1739 afskaffet. Nu ere der tvende Danske Skoler, den ene i Skagen, den anden i Høien, af samme Bygning som Indvaanernes Huse

Raadhuus og Øvrighed. Raadhuset er, ligesom de andre Huse, af Bindingsverk, klædt med Fiøl og belagt med Straa-Tag. Der holdes Byetinget hver Mandag. Fordum har Skaven haft tvende Borgemestere og 4 á 5 Raadnænd tillige, ja man finder i et Document af 1547 at der da paa

eengang vare 7 Raadmænd. Nu er her ikke flere Øvrigheds Personer, end en Byfoged, og en Byskriver, hvilken sidste tillige er Tolder, og i hans Huus holdes Toldboden.

Birke-Ret. Om Skagens Birk vides, at Borgemestere, Raadmænd og menige Borgere i Skagen finge Brev af Kong Christian II. at de maae have og nyde deres frie Birk og Birke-Ret, saa langt og saa vidt som Skagen Sogn rekker, og der for inden bruge deres rette Birke-Ret, Datum Kiøbenhavn 1519. Fredagen efter Bartholomæi. Efter denne Birke-Frihed sorterer alle uden for, som høre til Sognet, under Byens Jurisdiction. Men der maae uden Tvivl paa den Tid have været flere Beboere, end nu, da der ikkun ere ti udenbyes Familier, som høre til Skagens Sogn. Disse boe i ti vidt fra hinanden adskilte smaa matriculerede Bøndergaarde, som ligge vesten hen ved de saa kaldte Skagebunker, og grændser til Raaberg Sogn, de af dem, som ere høist ansatte, staae for 4 Skiepper-Hartkorn

Mark Jord. Byen har liden og saa got som ingen Mark-Jord. Der har af gammel Tid været vidtløftigere Jorde og god Grøsning, men er af Sandflugt nu næsten ødelagt, saa der for nærværende er ikkun en jalv Snes af Indbyggerne, som hver kan holde et Par Bæster og 3 á 4 Køer. Dog holdes der om Sommeren en god Deel Leie-Køer, som om Vinteren fødes af Eiermændene, og en Mængde Faar. Hvilket alt, foruden havd der forbruges til Brændsel, hjælper til at forderve Klitterne, og hindre de Vexter, som skulde sammenbinde Sandet til Indbyggernes eget beste for Fremtiden. Det lidet Agerland, de endnu hver til overs dyrke de flittig og vel, dog kan de ikke pløie dybt, førend det bare Sand kommer op, og den øverste Jord i Agrene bestaaer alene af en sandblandet sort Muld. Endskiønt denne Jord er beqvem til Rugsæd, saaes her dog gemeenligst Byg og Havre, for at benytte sig af Straaet til Creaturenes Foder. Frugt- og Køkken-Havers Anlegning vil i denne ufrugtbare Sandgrund ikke ret sort, dog findes der de, som ved Flid og Kunst drive den videre, end man skulde vente. Pile-Plantningen bliver meget forsømt, endskiønt den gierne her kunde lykkes, og blive i mere end én Henseende til Nytte.

Handel og Næring. Skagen Bye er til Handel og Vandel meget slet situeret, da den har lutter Sand-Bakker rundt omkring sig, og derved er afsondret fra det øvrige af Landet, som en Afkrog, der ingen synderlig Omgang kan have med andre. Der er altsaa ingen Passage, ingen Tilførsel, ingen Torvedag, ingen Markeder, ingen Handling enten med Landmanden eller Fremmede, der er 5 á 6 Miile til nærmeste Herregaarde, og Byen har i Henseende til Bæring snart ikke det ringeste tilfælles med andre Kiøbsteder. Derover ere Levnets-Midler dyre, og Kornet 24 Skilling á 2 Mark Tønden dyrere der end andesteds. I sær er Ildebrand dyr og vanskelig at bekomme. Følgelig skal alt, hvad der udfordres til Føde og Klæde, Skatter og Udgifter, udbringes af Fiskeriet, og Vandet erstatte Indbyggerne, hvad Landet negter dem. De faa Kiøbnænd, her ere, til deels selv fiske, til deels kiøbe Fiskene af andre, og handle ikke med andet end Fiske-Varer, hvilket de med deres smaa Fartøier bortføre til Forhandling enten til Kiøbenhavn, Lybek, Sverige, Øster-Søen, eller til Kiøbstederne i Provincerne. Men deres Retour-Ladning er af liden Betydenhed, og enhver maae forsyne sit Huus fra de store Kiøbsteder med Specerier og alle Slags Fornødenheder til Klæder og Ophold. Qvindekønnet er arbeidsomt og flittigt ved Spinderie og Vævning. I Almindelighed er den gemeene Mand her frisk, sterk, og udforsagt til sit Arbeid, derhos meget sparsommelig.

Seglads. Segladsen og Fiske-Handelen fra Skagen drives af Indbyggerne med deres egne smaa Skuder og Seglings-Baade, med hvilke de føre deres Fiske-Varer til Kiøbenhavn og andre Stæder i de Fanske Provincer. Med tre eller fire Skuder giøre de om Foraaret en Reise til Lybek, Rostok, eller Pomern, nogle segle til Karlskrone eller Stokhom. Med hvert Fartøi hiøre de tre eller fire

Reiser om Aaret. De har i alt omtrent 10 saadane Skuder, som de kalde Brikker, paa hvar af dem fare de geemeenlig ikkun tre Mand sterk, de ere 4, 5 á 6 Læster drægtige, de fleste af dem ere med Dæk, de andre aabne. Foruden dem har de fem Selings-Baade 1 á 2 Læst drægtige. Til deres Fiskerier har de omtrent 24 store Baade, som de selv bygge. Deres andre Fartøier lade de bygge i Sverige, men indrette dem beqvemere hiemme. Havn er her ikke, som er dem til stor Besværlighed, men, efter kyndiges Meening, kunde her blive en nogenledes god Havn ved den øst-sydostlige Kant af Skagens Odde, naar Bekostningen var dertil.

Fiskeriet. Fiskeriet er da baade Skagens og Høiens almindelige og næsten eneste Næring og Indvaanernes fornemste Levnets-Middel. Havet giver og her, ved Guds Velsignelse, mange Slags Fiske af sig, dog somme Aar i større og somme i mindre Overflødighed. Hoved-Fiskeriet ere de skønne Flyndere, som og kaldes Rød-Spetter, samt Torsk, Langer og Koller. Den største Deel af Flyndrene bliver saltet og tørret, hvilke kaldes Lagede Flyndre, og nogle blive, uden at saltes, strax tørrede, som kaldes Lude-Flyndre. Af der sidste Slags fører største Deelen paa 6 á 7 smaa Fartøier ved Pindse-Tider til Lybek og Rostok, hvorfra de, efter Sigende, til langt bortliggende Catholske Steder forsendes: Men det første Slags, som ikke er afsættelig udenrigs, undtagen de faa som sendes til Gotteborg og Marstrand, føres til Kiøbenhavn og andre Stæder i Riget. Torsken eller den saa kaldte Cabiliau bliver deels saltet og nedlagt i Træe, deels saltet og tørret, dels usaltet tørres, hvilke tre Slags kaldes saltede, Lagede, og ludede Torsk, hvilke, naar de ei i Kiøbenhavn og Provincerne kan afsættes, føres udenrigs. Hvad andre Fiske her fanges, saasom Makrel, smaa Torsk, Hvillinger, Koller, Isinger, og flere Sorter, forbruges mestendeels til Indbyggernes egne Fortæring, og havd deraf matte overblive, selges til Bonden og andre, som komme med deres Vogne for at afhente samme. Ved Mikkelsdags Tider bruge de Aalefangst med en saa kaldet Heste-Vaad. Undertiden faaes om Vinteren Helleflyndre, undertiden Takse-Krabber, men meget sielden sees og en Hummer eller Ørred. Indbyggerne, hvoraf vel hundrede, og største Parten ere Fiskere, deele sig i Selskaber, hvis Tal er ulige, somme Aar flere og somme færre. Til et hvert Selskab høre fem á sex Personer, foruden nogle, som kaldes Løbe-Selskaber, som bestaae baade af gamle og unge, der slaee sig sammen, og paa en vis Tid af Aaret fiske. Hvert Selskab har sin Fisker-Vaad og sin Flyndre. Vaad og hver Mand sine fire Flyndre-Garn med sig. Høiboerne have ikkun fire Fiske-Selskaber, og drive paa den nordlige Strand, som de boe ved, den meste Cabeliau- og Torske-Fangst. Skagboerne derimod ved sydre Strand besatte sig mest med Flyndre- og Kolle-Fangst. Dersom her af et oprettet Selskab blev anlagt et Fiske- Salterie, til at nedsalte og ret behandle Cabeliau, Langer og Koller, hvoraf her om Vinteren og Foraaret fanges en god Deel, som Indvaanerne ei finde Leilighed at afsætte uden til en ringe Priis, vilde Torske-Fiskeriet komme i større Drift, og Indbyggerne opmuntres til af forskaffe sig mere Fiske-Redskab, naar de saae deres Arbeid belønnet ved Fordelen af mere afsætlige Varer. Ligesaa synes det og at kunne tiene til Byens Opkomst og Fiskeriets Forfremmelse, om en formuende Mand der nedsatte sig og anlagde et lidet Magazin af Korn, Salt, Foustager, Hamp, Tiere og deslige, da et Par gode Hytte-Fade og et Par Fisker-Beuser vare tilstrekkelige nok til Conservation og Transport. Af Fiske-Varer blev 1746 udført fra Skagen udenrigs: 434500 Stykker Flyndre, Isinger 6 Skippund, saltet Koller 32 Tønder, Tørre Koller 14000 Stykker, Tørre Langer 3 Skippund, Saltet Markrel ½ Tønde, Rokker 3 Skippund, Tør Torsk 2½ Skippund, adskillige Sorter tør Fisk 28 Skippund. Ved Skagens nordre Strand komme undertiden Svenske Fiskere, for at fange Kabeliau, Langer og Koller, som ofte har giort Skade paa Skagboernes Garn og Fiske-Redskaber: Men det er blevet dem af Øvrigheden forbudet, at fiske her under Landet til Indbyggernes Fornærmelse.

Østers Banke. Lige over for Byen, omtrent paa en Miils Distance, ligger en Østers-Banke af temmelig lang Strekning. Den begynder i Nordost ved Rifet, og gaaer langt hen i Sydvest. De Østers, som der fanges, ere baade af Smag og Størrelse saa skønne som nogensteds kan bekommes. De blive paa 10 á 12 Favne Vand i den aabne Søe med de dertil indrettede Skraber under fuld Segl opskrabede, af Skraben udtagne og lagte i Baaden, hvorpaa Skraben atter igien nedlades i Havet, og saaledes fortares, indtil de har faaet saa mange dem lyster. Ved saadan en Baad kan slæbes 3 á 4 Skraber, og naar nu en sSnes Baade udsegle, kan de i en Hast, naar Vind og Veir føier, opakraber 20 á 40000 Østers. Men da denne Østers-Banke aldrig har Hvile, og idelig baade Sommer og Vinter ogsaa i de utilladte Maaneder paa en slet og uordentlig Maade misbruges, endog af langt fra boende Bønder og andre uvedkommende, er den allerede meget ruineret, og venteligt snart vil blive ødelagt, saafremt den ikke settes under tilbørlig Inspection, at ei noget bliver skrabet i 2 á 3 Aar, og siden forsynligen og til visse Tider .Hvilken Fredning best kunde settes i Verk, naar Skagens Indbyggere alene bleve berettigede til denne Østers-Fangst.

Martørv. Den mangel af Skov og Tørve-Moser, som Skagen haver, har Naturen paa nogen Maade oprettet Indbyggerne, som ellers intet havde til Brændsel, ved et Slags brændelig Materie, som de kalde Mar-Tørv. Men som de maae hente den ved halvanden Miil fra Byen, og den bliver vel kostbar for dem, der ei selv holde Heste og Vogn, behielpe de fleste sig med den sandige Flad-Tørv, som de skrælde oven af Jorden hos sig. Bemelte Martørv nærmer sig noget til Steenkuls-Art, er sortebrun og tung, uden Blanding af Sand og Leer-Jord, giver gode Gløder men lidet Aske, og har ingen slem Lugt. Nogle skrive om denne Tørv, at derudi, foruden forvitret Kies, forekommer Tang, Løv, Greene, Træ-Stumper, samt et Salgs sorte Frøe, og vil deraf slutte, at her har staaet SAkov i gamle Dage: Andre har udi Mertørven ikke fundet ringeste Tegn til Vexternes Rige. Denne Tørv-Art opgraves under Sandet, hvor den ligger i Lag og Strata, som ere imellem en halv til 2 á 3 Alnes Tykkelse. Dens Aarer og Strata sees kiendelig paa et Par Miiles Strekning i den stegle afbrudte Landkant ved den nordlige Strand. Man holder for, at den findes overalt i Grunden af denne Eng, og at det er dens kiesartede Beskaffenhed, som giver alt Brynd-Vandet i Skagen sin brunagtige Farve.

Vandet. I Egnen af Skagen findes Spor af ferske Søer, som af Flyve-Sandet ere blevne opfyldte, paa nogle ag disse Steder staae Vand-Pytter, hvori Vandet har en skinnende Hinde paa sig og viser en rødagtig Farve, som vidner om Grundens mineralske Beskaffenhed. Ved Skagebunke er en liden Søe, kaldet Lørskevaa, og paa Byens Grund sydost fra Kirken er en fersk Søe, kaldet Hav-Søen, usædvanlig dyb, hvorudi ere Gedder, Aborrer og Aal, Traditionen siger, at fordem paa dette Sted har staaet en Gaard, som skal være siunken. Disse Søer ligger høiere end Havet og maae have deres Oprindelse af Veld i Dybet, thi her er paa langt Hold intet høiere Land, hvorfra de kunde have Tilløb. Paa Landets Overflade er endnu ikke fundet nogen Kilde eller Veld. Men Bryndvand haves og kan faaes her allevegne, man behøver ikke at grave dybere end halvanden og høist tre Alne før man har Vand; der nedsættes en Tønde med borede Huller i Bonden og ompakkes med Sand, saa er Brynden færdig, og saaledes ere alle Brynde i Skagen indrettede. Det meste Bryndvand har en brun eller gulagtig Farve, undtagen en Brynd ude ved Fyr-Taarnet, som giver klart og reent Vand, hvorfra og nogle hente deres Thee-Vand.

Sand og Klitter. Hele Skagens Grund og Egnen der omkring bestaaer næsten alene af løst, hvidagtigt eller askefarvet Flyve_sand, som dog ikke er af fineste eller slemmeste Slags. Dette Sand er, især ved Strandkanterne, sammenfæiet i store Banker og Høie, og har giort store Strekninger

midt inde i Landet ufrugtbare, hvor Marhalmen og Sandhavren endnu ikke har faaet Tid og Roe til at fæste og udbrede sig. Dog er hist og her noget jevnt og slet Land, begroet deels med Sand-Havre, deels med smaa Vidie-Riis, som her kaldes graa og hvide Riis, dels med Sand-Siv. Nogle Pletter ere begroede enten med smaa Lyng eller med fint Græs. Man hører og seer i Klitterne hverken Fugl eller Dyr, undtagen Ravne og Ræve. Af saadan Beskaffenhed er Landet paa 4 á 5 Miile fra Skagens Odde, og indtil man kommer til Tolstrup Aae ved Herregaarden Odden, hvorover er en Broe, der begyndes godt Eng- og Sæde-Land. Paa denne hele Landstrekning som Naturen har nægtet fast alt Slags Behagelighed, seer man snart intet uden Klitter og høie blotte Sand-Bierge, som med Vinden ofte flytte sig. Ligesom Reisen i denne Egn falder tung og kiedsom, saa er den tillige farlig, ei alene formedelst det på nogle Steder værende Qveg-Sand, hvorudi det efter Sagn skal være sket, at Heste, Vogn og Mennesker skal være nedsunkne, men endog fordi Søen undertiden saa sterkt og hastigt reiser, at man deraf let kan blive borttagen, dersom man ikke i Tide seer sig for. Nar Vandet er lavt, seer man paa adskillige Steder staae Stubber af Fyr og Gran, som viser, at disse øde Egne før har haft betydelig Skov, og at Søen paa denne Side har borttaget anseeligt af Landet. Imellem bemelte Sandbierge, hvor der kan være en plet god Jord og et par Skiepper Sædeland, boer dog her og der Folk, som efter Anseelse staae sig vel, men fordi disse, ligesom Skagens Indbyggere, holde mere Qvæg end Egnens Beskaffenhed taaler, forderves Klitterne, og Sandet tager Overhaand. Og saalænge Klitterne ikke kan have Fred og Tid til at groe sammen, kan det ikke hielpe entet at saae Sand-Havre eller brude andre Kunster til Sandflugtens Dæmpelse. Man skulde ikke troe, at Qvæget kunde hielpe sig med dette slette og tørre Klitte-Foder, men naar det bliver vant dertil, trives det vel derved og giver god Melkning.

Naturalier. Langs Rifet falder undertiden adskillige Conchylier, som i Stormveir opdrives af Søen. Naar Fiskerne trekke med dybe Vaade, findes ofte iblant de andre Fiske mange rare Fisk-Arter, saasom Sø-Ulve, Sø-Katte. Sø-Muus, og flere Slags, som Indbyggerne veed at navngive, men de blive bortkastede som noget foragteligt. I Sandet og Klitterne findes og opgraves undertiden en god Deel Rav, som Jøderne i Aalborg Pindse-Marked opkøbe ef Eierne, dog skal deraf i forige Tider være fundet meget mere endnu.

Consumption. Byens Comsumption, som den har svaret paa de sidste 10.Aar, har været 1758 765 Rdlr. 1761 800 Rdlr. 1764 680 Rdlr. 1767 705 Rdlr. Saadan Summa lignes paa Indbyggerne efter Familiernes Størrelse. Foruden denne Afgiftr, nyder enhver Fisker i Øster- og Vesterbye aarlig i Tiende til Sognepresten fire Mark Danske, og til Aalborg Hospital en Mark: De andre, som segle, betale aarlig til Sognepresten hver 2 Mark, som kaldes Aars-Løn. Til Capellanen betaler enhver Mands-Person iblant Communicanterne i Øster- og Vesterbye aarlig 24 Skilling. Men i Høien giver hvert Fisker-Selskab, som der bestaaer at 6 Personer, til Sognepresten 17 Mark og til Capellanen 13 Mark Danske.

Skagens Fyr. For de Søfarendes skyld, at de om Natte-Tider kan tage sig i Agt for Skagens Rif og de farlige Sandgrunde. Hvorpaa dog mangt et Skib i Storm og tykt Veier støder an eller forulykkes, har fraforige Tider, ved Kongernes Omsorg, længst ude paa Odden, som de kalde Grenen, været vedligholden en Fyr-Lampe eller Vip-Fyr. 1564 befalede Kong Friderik II. Otte Brahe Embedsmand paa Aalborghuus, at skulle lade giøre og ophænge en Fyr-Lampe paa Skafsreff og den om Natten holde ved Magt med Ild den Søfarende Mand til beste, og til den Ende befalede de omkringboende Læns mænd at lade hugge i Skovene saa meget Brændeved, som til denne Lampe behøvedes og det til Skagen henhøre, somme 50 Læs, andre 100 Læs, men nogle 300 Læs. Ved

Skovenes Aftagelse, blev denne Lampe for kostbar at underholde med Træ-Brænde. Og som tillige er bedre Indretning var fornøden, lod Kong Friderik V. 1747 i Steden derfor opføre et prægtigt og vel indrettet Fyr-Taarn, af Grundmuur, ottekantet, 29 Alne høit fra Jorden af og 21. Alne i Omkreds, understyttet af fire murede Storm-Piller. Inden i Taarnet er en Vinde, hvorved Kukkene i Kurven opvindes, samt Trappe til dets øverste Flade, hvorpaa findes fire Huller med Jern-Luger over, deels til at optage Kullene igienem, deels for at have fri Gang til Fyr-Panden, af hvilke Huller et kan bruges ligesom Vinde blæser til. Omkring Taarnets Flade eller Overguld er et Jern-Gitterverk, Altanen derunder belagt med Aftrag, Gulvet med Fliser. Midt herpaa staaer Fyr-Panden paa en dertil forhøiet Piedestal. Fyr-Panden er af Skikkelse som en rund Kurv, giort af kløvet Stang-Jern, og kan rumme en god Skieppe store Steenkul. Fyren antendes, Ifølge den Kongelige Forordningen af 21. Martii 1705 om Vinteren fra Mikkelsdag til Paaske en halv time efter Solens Nedgang, om Sommeren fra Paaske til Michaelis en Time efter Solens Undergang, og holder ved at brænde, indtil Solen opgaaer. Og omendskiønt Fyr-Taarnet, for Grundens Skyld er bygt 2 a 300 Favne fra Havet paa den syndre, og over ¼ Miil fra Pynten af det tørre Land paa den østre Side, hvorfra Rifet udflyder en Miil i Søen, og endelig næsten ¼ Miil fra den nordre Side, saa er dog samme Fyrs Lysning, naar den har sit rette Tilsyn, og tykt eller Mist-Veyr ikke forhindrer, tilstrekkelig nok for de Søefarende. Dette Taarn kostede at opbygge 4938 Rdlr. Den forrige Fyr-Vippe stod paa en Sandbanke, som nu næsten af Søen er borttagen. Men Grunden, hvorpaa Fyrtårnet er sat, bestaaer af smaa Steene, thi her flyder langs Rifet, Vester op igennem Landet til Høien, en haard ig fast Steengrund, ligesom den med smaa Steene var pikket. Fra dette Sted kan en Elsker af Sørvæsenet finde sin Fornøielse at see de mange passerende Skibe krydse og gjøre sig Umag for at komme Rifet forbi.

Forlanger nogen endnu nøiere Underretning om Skagen og dens Fiskerie og handtering, da kan efterlæset den gode Afhandling derom af Sören Abildgaard, som er indført i Oeconomiske Magazin Tom. IV. Pag. 89 seqv. Endelig sluttes Skagens Beskrivning med et gammelt og curieux Document af 1547 som er en Convention om Fiske-Tienden i Kong Christian III. Tid, og viser at Byens Indvaanere da har været inddeelt i 15 Roder og haft 15 Rodmestere. Samme er saa lydende:

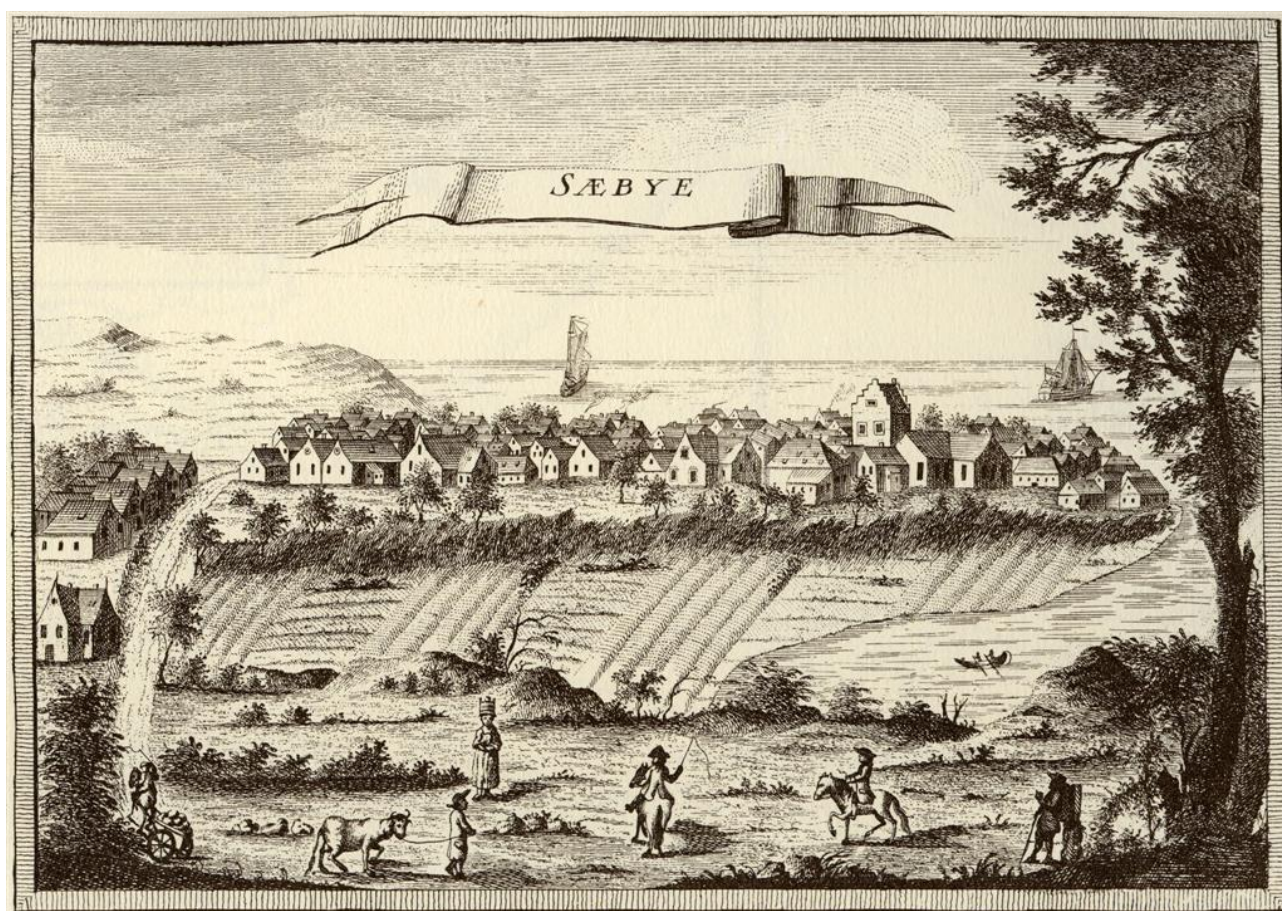
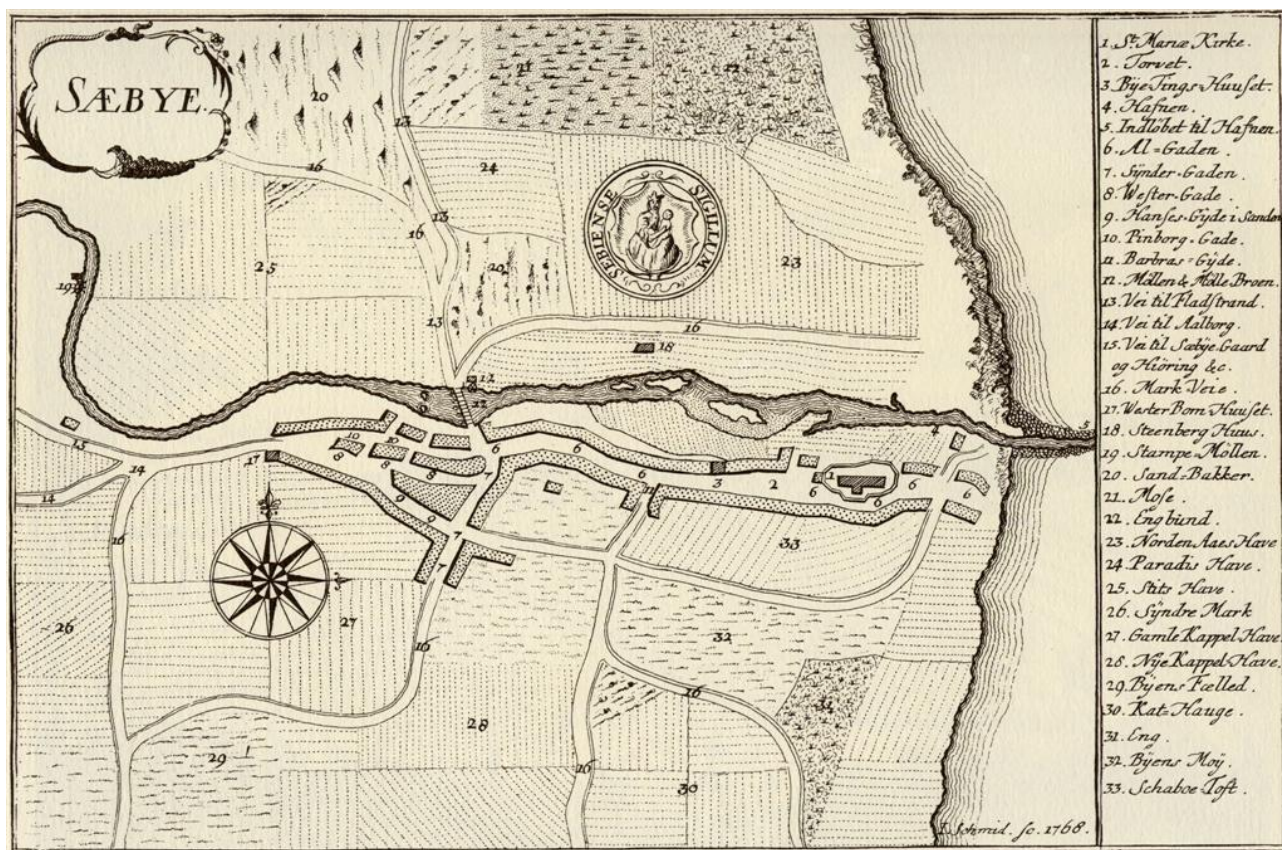
Wi efterskreffne Christen Jenssön och Lars Palssön Borgemestere paa Skaffrven, Mattis Fus, Mowrids Kongge, Peder Hanssön, Morten Mogenssön, Sewrin Knudssön, Jens Munch och Christen Lauridsön, Raadmænd ther sammested. Giøre alle vitterlig, at Aar efter Guds Byrd MDXLVII. Søndagen efter Hellig tre Koninger Dag, war skicket for oss her paa wort Raadhus Hederlig Mand Hr. Peder Jenssön Prior och Forstander vti Hospitalit Olborig met et Kongl. Majestets wor aldernadigste Herres Breff, lydendes, at efter forskreffne Hr. Peders Beretning, Klage och Kiere, tiendet en Part af Almuen her paa Skaffwen icke rett, Presten, Kirken, Hospitalit til stor Skade, ochtherfore byuder och streengeligen befaler Hans Kongl. Høgmectighed och endeligen wil, at then meneige Almue her paa Skaffwen skulle tiende redeligen oc retferdeligen, hver 15 Fisk af alle then Fisk, som Gud then alsommectigste them tilføyer oc tilhende komme lader, paa thet at theris Sogneprest, Kirken oc Hospitalit u Olborig, som haffver Jurisdictz aff Kongl. Majestet oc fremfarne Koninger i Danmark utoffuer samme Kircke, maae bliffue oc redeligen med Mact holdes, och hwem som icke wilde were Hans Førstelige Naades Breffue och Ordinantz och guddommelig Befaling om samme Tiende hørige och lydige, them skulde wi endeligen straffe utoffuer effter samme Breffs Lydelse, saa framt wii icke skulle settes aff wort Embide, och stande Hans Naade til Rette, effterthi Hand haffde saa tiit skreffuit os still ther om, och ther kunde icke hielpe. Tha lode wii samme Kongl. Stormectighed Breff læsse lydeligen och obenbarligen for menige Mand, oc bleff saa

besluttet, samtøckt or beraadt, at the XV. Rodemestere her på Skaffwen met andre XV. Mend, eb af huer Rode, the agtelse oc fornemmelse met oss, po menighe Almuens wegne, skulle met forskreffne Hr. Peder Jenssön giøre oc beslutte en endelig Ende paa samme Sag, som then menige almue kunde were lidelig, tolelig oc skickelig, oc cristeligt kunde were for Presten, Kirken oc Hospitalit, och bleffue saa venlig oc vel forligt, stadseslit och samstødt. Først skulle alle oc huer, som roo i Haffwit, naar the 4re, som ere paa huer Baad i et Selskaff, finder huer 4. Fisk, thet er XVI tha skulde then 17de tiendes til Guds Tiener, Guds Hus oc Gudz Lemmer oc fattige Fangher. De them samme føttande Fisk skulde were jen nest the beste, efterthi thet skulde formildes, oc icke were then femtende, effter Kongl. Majestets Breff og Befaling, och skiffes oti 3. Parter efter Kongens Breff och Ordinantz. Oc skulde i lige Maade tiendes retferdeligen aff Siild, og skiffes ec. Ther nest skulle alle och huer, som brugen Kulffue-Backer i Nørre-Haffwit, met Torske-Backe och Flynder-Garn, tiende jen Tide om Winteren till Presten oc Gudz Lemmer i Hospitalit firesindz- tyffue Kulffuer, och huilcken ikke tiender samme Kulffuer om Winteren, hand skal endeligen om Sommeren. Framdelis skulle alle the, som bruger Kulffue-Backer oc Flynder-Garn, oc ikke større Fiske-Backer, tiende aff huert Selskaff jen Tid om Aarit 100 Kulffuer oc 200 Flyndere, och skiftes til Presten oc Hospitalit. Saa skal Presten i Besynderlighed haffue aff alle oc huer Embed<mand (c:Handverksmand) som icke bruger Fiskerii her i Byen, 100 Flyndher oc thertil sin tilbørlig Offer, Testament ec hues andet hannum met Rette bør efter Kongelig Ordimantz. Heremod skal sorskreffne Hospitals Forstandher holde oss en ret cristelig Pastoer Prest oc Selforgher effter wor nadigste Herris Ordimantz oc guddomelige Ord oc Scriftt. At saa geck oc foer i Sandhedt, oc menige Mand vedtog met en jendrectige Iaa oc Røst oc upracte Hender, bestaae wi mett wor Stadz Indsegle. Datum ut supra.

Sæbye

Den liden Kiøbsted Sæbye er beliggende i Børlum-Herred og Amt, ikke lagt fra Næsset, hos Lonø Strand, under de 57 Gr. 21 Min. Laititudinis, og 26 Gr. 12 Min. Longitudinis. Byen ligger omtrent midtveys imellem Skagen og Aalborg, som er ved 6½ Mile derfra, hrt til Fladstrand næsten 1½ Miil, og til Hiøring over 3 Mile.

Navn og Ælde. Det er troligt, at, efterdi Søbye ligger tet ved Søen eller Kategat, har den sit Navn af Situationen, nemlig af Søe og Bye, som ved Tidens Længde har forandret sig i Udtalen til Sæbye. Dette har været Stedets gamle Navn, før det blev til Kiøbsted. Sæbye er ellers en af de Kiøbsteder, som har et der anlagt Kloster at tilskrive sin Opkomst. Stedet har uden Tvil først været en ringe Bondebye eller et Fiskerleie, men siden Mariested Kloster 1469 der var stiftet, har Byen efterhaanden taget til Bygninger og Anseelse, indtil den endelig af Biskopen i Børlum, som var Stedets Eyer og Patron, blev givet Kiøbstedes Frihed, og ved hans Forbøn haver faaet samme af Kongen stadføstet. Dog siden man i den gamle Aalborgske Papegøie-Gildes Bog finder nævnet Oluf Jenssön, Borgemetser i Sæbye 1465 maae Byen være ældre Kiøbstad end man har troet. Man finder og, at Byen er bleven kaldet med Klosterets Navn Mariested.

Vaaben. Siden da Byen, saavel som Kirken og Klosteret, var helliget med Komfru Mariæ Navn, saa blev og Maria med Barnet af Biskopen med denne Omskrift: Sigillum Sebiense.

Privilegier. Det ældste Privilegium som Byen har, og man nu veed af at sige, er af Kong Frid. 1. givet paa Kiøbenhavns Slot St. Laurentii Dag 1524 derudi heder det: ”At vi, for Troskab og villig Tieneste, som os Elskelige værdige Fader, Herr Stygge Krumpen, Biskop i Børglum, og Danmarks Rige gjort haver, da have vi undt og tilladt, at hans og Børglum Biskopdoms Undersotte, Borgemestere, Raadmænd og menige Borgere udi Børglum Biskopdoms Kiøbsted Sebye, maa og skal herefter, indtil evig Tid, nyde, bruge og beholde fri Kiøbsted-Ret og Byefred, Seiglads, Handling og Kiøbmandskab og alle andre Herligheder, Privilegier og Friheder, inden i nogen Naade undertagen, ligeviis som vore og Kronens Undersatte Borgemestere, Raadmænd og Borgere udi vor Kiøbsted Wiiborg haver og udi alle Maader nyder og bruger; Thi forbyder vi alle ec.”

Dette Privilegium er nogle Aar derefter, nemlig 1528 Mandagen efter Canuti Regis, til Nyborg af høibemeldte Konge og Danmarks Riges Rad sradfæstet paa den almindelige Herredag, og saaledes forbedret: ”For villig og tro Tieneste, som Biskop Stygge Krumpen os og Riget gjort haver, da have vi nu med vort elskelige Danmarks Riges Raad her til denne almindelige Herredag forsamlede, fuldbyrdt, samtykt og stadfæstet alle de Privilegier og Friheder, som vi selve og andre fremg’farne Konge udi Danmark hannem og hans Forfædre Biskoper til Børglum undt og givet have, og besønderligen paa Børglum Stifts Kiøbsteder, Tysted og Maristed, som tilforn kaldtes Seby, saa de ei skulle besværes med nogen Told udi vort Rige, ydermere end som vore Borgere og Undersatte udi vor Kiøbsted Viborg, og ei heller skal der bygges dennem til Forfang nogle nye Kiøbsteder ved Haffwizør eller andesteds, eller bruges nogen Forprang imod forskrevne Friheder og Privilegier ec.” Disse Byens Privilegier ere 1562 af Kong Frid. II 1598 af Kong Christ. IV. Og 1648 af Kong Frid III confirmerede. Anno 1606 har Kong Christ IV benaaet Sæbye med en Torvedag hver Løverdag, og ligeledes 1609 givet Byen et Marked, som skulde begyndes den 2. og endes den 10. Augusti St. Laurentii Dag, hvorimod det Marked i Hellum skulde påhøre. Resenius tillegger et par Privilegier af Kong Frid. II. af 1559 og 1577 men hvad de har indeholdt, vides ikke.

Gader og Huse. Byens nu værende Gader og Stræder ere, foruden Torvet, Adelgaden, Stranden, Pindborg, Vestergade, Syndegade, og fem smaa Gyder, hvoraf en heder Møllegaden, en anden Barbras-Gyde, og en Hanses Gyde i Sanden, samt en deel enkelte Huse her og der. I alt tælles her 100 Hoved-Bygninger ud til Gaderne og 85 Baghuse, bygte af Muur og Bindingsverk, en stor Deel deraf teglhængte, de øvrige med Straa-Tag, alle i Brædd-Caasen taxerede for 18110 Rdlr. Byen har forud været størr, og naar det er klart Veir og lave Vande, skal der vises Kiendetegn, at den har strakt sig langt videre østen for Kirken ud i Havet. Norden for Aaen har forud været en heel Gade beboet af Fiskere, af samme er nu ikke mere end et Huus tilbage. Ligesaa ere baade øster, vester og midt i Byen, mange øde Pladser, hvor tilforn har staaet Huse og Garde. Resenius paa hans Kart over Sæbye, som er gjort 1677 anfører disse Gyder: Jespers Gyde, Jacob Lauridsens Gyde, Hans Kragss Gyde, Frandses Gyde, Smedehusene, Albert Pottemagers Gyde, Panel-Gyde, Andresis Gyde, hvilke nu deels have forloret eller forandret Navnene, deels ere blevne til øde Pladser.

Aae og Broe. For norden langs ned om Byen løber en temmelig stor Aae, som drive en god Vand-Mølle og falder ud i Haven og Kattegat. Uden for Byen ved samme Aae og en Stampe-Mølle. Denne Aae skulde ved nogen Hielp blive mere brugbar og betydelig, her var god Leilighed for Fabrikanter og til Blegerie. Over Aaen ved Møllen gaaer en Broe, som kaldes Mølle-Broe. Hos Søeboden strax ved Havnen har og forud været en Broe over Aaen, kaldte Aae-Træbroe, hvis

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

Grundvold af Kampesteene endnu sees ved Aaens nordre Side. Ved Aaens syndre Side skal og fordum have været en Gade, som stakte sig lige fra Havnen langt vester paa, hvorved Skibene kunde ligge at losse og lade, men samme er nu ganske hentæret af Aaen.

Indvaanere. Byens Indvaanere bestaaer af følgende, Geistlige: Sognepresten, Capellanen, Chor-Degnen, Skoleholderen. Øvrigheds Personer og Betientere: Byfogeden, Buskriveren, en Forvalter, Strand-Controleuren, Consumptions-Forpagteren. Kiøbmænd 6 Handverkere følgende:

Bødker	1	Muurmester	3
Farver	1	Parykmager	1
Felberedere	2	Pottemager	1
Fiskere	8	Sadelmager	1
Guldsmed	2	Skomagere	6
Handskemagere	2	Skrædere	4
Hattemagere	2	Smede	2
Kobbersmede	2	Snedkere	3
Maler	1	Vævere	3
Møller	1	Vognmænd	2

Samt endeel Daglønnere, Vægter, Hospitals-Lemmer, nogle Enker og adskillige andre som her opholde sig. Udgivere alle med hinanden ved 90 Familier og omtrent 324 Personer over 12 Aar.

Kirken kaldes St. Mariæ eller Vor Frue Kirke, har i gamle Dage været Kirken af det da værende Mariested-Kloster. I Taarnet hænge 3 Klokker, den største omstøbt 1691 den anden 1689 den tredje 1668. Paa begge Sider i Choret findes endnu de gamle Munkeskole, hvorover har staaet nogen Munkeskrift, som nu ikke kan læses men er fordervet ved Reparation. Paa Altertavlen, som efter gammel Tradition skal være funden af en blind Mand ved Stranden, sees Stedets gamle Skyts-Helgen, Jomfru Mariæ Billed med Maanen under Fødder og Christi Slegt-Register i Billedhugger-Arbeid. Paa Alteret vises Holger Pachs til Sæbygaard og Frue Elisabet Billes Vaabener, med en Inscription, som viser, at de 1697 har ladet Altertavlen reparere og meget smukt opmale. De tvende store Malm-Lysestager ere givne 1586 af Niels Iversen og Frue Ingeborg Banner. Paa Alterdugen og Messehagelen staaer Admiral Niels Juuls til Sæbygaard og Frue Margrethe Ulfelds Navne og Vaabener. Prædikestolen, med en Lyse-Arm, er bekostet 1577 af Raadmand Mickel Nielsen Snoer, men Farver Jörgen Lovson, har 1695 ladet det smukt opmale og forgylde. Daaben bekostet 1645 af Sognepresten Christen Bidstrup, og Panelverket derom 1648 af Borgemester Laurids Nielsen Ruus, hvis Søn Borgemester Christen Ruus 1701 har ladet den oppryde og forbedre. I Kirken hænge 3 Lysekroner, en forøret 1616 af Raadmand Herman Gesmel, en anden 1671 af Handelsmand Oluf Ottesen, den tredje i Korskirken 1706 af Borgemester Christen Ruus. I Hvælvingen findes Christian IV. Navn og Symbolum med det Kongelige Vaaben og Aarstal 1647 og derforuden har været 10 Adelige Vaabener med Aar 1648 og Initial Bogstaverne af disse Navne: Otte Brahe Pedersen, Mette Rosenkrands, Jörgen Arnfeld, Riborg Lindenov, Friderich Reetz, Ide Skeel, Hans Ottesen Skeel, Birgitte Lindenov, Steen Bilde, Karen Skeel, som formodentlig alle have været Kirkens Velgiørere: men disse ere nu overkalkede. Orgelverket, som før har været, er nu øde, men Choret, som det har staaet paa, endnu i god Stand. Derunder ere tre indlukte Stole, af hvilke en hører Sæbygaards Eiene til, en naden er bekostet af Obertsinde Munte, da hun boede i Sæbye. Borgemester Christen Ruus, som i mange Maader har gjort vel imod Kirken og Byen, og døde 1709. har til Kirkens Prydelse og

Nytte bekostet Jernverket for Alteret, de overtrokne Skamler til Communicanterne, Indgangen til vester Kirkedør, Trappen op til Taarnet, den ny Blok, Forstuen til Korskirken, tvende Skibe, det lidet Kamer ved Alteret, en indlukkt Stool i Korskirken, og andet mere, hvorom, saavel som om denne brave Mands mange Donationer til Kirken, Skoler, Presterne, og Fattige i Sæbye, kan efterlæses Hofmans Fundtzer Tom. IV pag 317. seqv Tom. IX Append. Aalb. Pag 37. seqv. I Choret er en Tavle over Sognepresten Oluf Jörgensen opsat 1598 og et Epitahium over Sognepresten Christen Bidstrup som døde 1660. En gammel Ligsteen over Søsren Guldsmid Borgemester i Sæbye som døde 1591. Nok en Ligsteen over Kiøbmand Oluf Ottesen, som gav en Lysekrone, lod af nye opbygge Hospitalet og døde 1675.

Mariested Kloster. Om det Kloster, som i Sæbye var stiftet 1469 af Kong Christan I. og kladet Mariested, har man ikke mange Efterretninger. Det var endelig ogsaa et af de yngste Klostere, blev ei heller længe ved Magt og ikke meget over 60 Aar, førend Reformationen igien gjorde en Ende derpaa. Dette Kloster var af Sancti Sakvatoris eller Sanctæ Birgittæ Orden, og indviet Sanctæ Mariæ til Ære, hvis Navn det havde, ligesom Mariager, Maribo og andre Klostere af samme Orden. Maristed Kloster har staaet nord for Kirken, men nu er slet intet deraf tilovers og ikke engang Tegn til at der har været nogen Bygning. 1683 lod Borgemester Christen Ruus opkaste en stor Deel af Grundsteenene og dermed forberede Byens Havn. Fra Klosteret skal have været hvælvte Gange ind udi Kirken til de der endnu staaende Brødre-Stole, som oven til ere tegnede med gammel Munkeskrift. Man veed ikke, at der har været andet end Munke i dette Kloster. Dets Forstander var en Prior. 1472 pantsatte Jens Horn og Hans Horn til Broder Thomas Prior i Maristed en Eng i Understed Sogn. 1484 gav Arne Horns til Siælegave til Maristed Kloster en Eng liggende i Bredkier næst ved den Eng som Jep Jensen gav til Vor Frue Kloster i Sæbye. 1493 forpligtede Broder Laurids Jensen Prior i Maristed Kloster og menige Convents-Brødre sig at holde tvende Siælemesser om Ugen for St. Peders Alter der i Klosteret, for Frue Inger Thomes dotters og Thor Thomesöns Siæle, hvorfor de havde givet en rød Fløiels Chor-Kaabe, en blaa Fløiels Messehagel, en Gaard i Hugdrup, og en Gaard i Sæbye. Samme Aar gav Maren Branches til Maristed Kloster i Sæbye en Gaard i Skibtved i Understed Sogn og dn nørre Saltkiedel ved Understed Strand, hvorfor Prioren skulde lade holde en øvig Siælemesse for det synderste Alter i St. Annæ Capel. 1495 Gav Holger Eriksön Rosenkrands i sit Testament til Maristed tre Rinske Gylden. 1536 som var i Reformations Aaret oplod Laurids Boysen Forstander i Sæbye Kloster og Convents-Brødre til Borgemester og Raad i Sæbye, til Byens Behov, deres Kloster-Vaaninger, men Teglgaaards Lade og Ovn, efterdi de, siden det Oprør havde været i Landet, ikke kunde faae noget at hielpe sig med enten til Klæde eller Føde, ei heller kunde holde Huse og Bygninger ved lige, ei heller havde noget Forsvar, suden Biskop Stygge kom fra dsem. Ved samme Tider eller kort efter lo bemeldte Laurids Boysen, som da var Prest i Sæbye tillige med Magistraten tage et Sognevidne af 12 Mænd, at Biskop Stygge Krumpen havde ladet tage Kloster-Kirken, som stod der paa Steenhuset med Klosterets Eidendoms-Breve, og føre til Vaargaard, forseiglet med Borgemesternes og Priorens Indseigle, hvor den stod, saalænge Skipper Clemens Oprør varede, siden blev Kisten optagen paa Vaargaard, opbrudt, og udtaget Klosterets og Kirkens Eiendoms Breve. See videre Hofmans Fundtzer Tom. IX. Append. Aalb. Pag. 30.

Skoler. Her var tilforn en Latinsk Skole, som afgik 1739 med de andre smaa Skoler. Til denne Skole har været skikkelige Indkomster, som ved Reductinen bleve henlagte til Cathedral-Skolen i Aalborg, see derom Hofmans Fundatzer Tom. IV. Pag. 83. seqv. Pag. 136. seqv. I Skole.Huset, som ligger ved Kirkegaarden eg er opbyggt 1645 af Borgemester Hans Nielsen, boer nu Chor-Degnen,

som der holder en Dansk Skole. Desforuden er her en anden Dansk Skole, bygt 1712 of stiftet af den mod Sæbye velgiørende Borgemester og Byfoged Christen Ruus, og af hannem vel forsørget.

Hospitaler. Der ere ogsaa tvende Hospitaler i Sæbye. Det gamle Hospital, som er Byens, ligger synden for Kirke-Porten, og underholder 8 Lemmer, at hvilke hver faaer maanedlig 4 Mark, foruden fri Ildebrand. Samme er funderet 1565 af Mogens Juul til Knivholt og Frue Inger Timandsdotter, der afbrændte 1657 men blev igien opbyggt 1675 af Oluf Ottesen Borger i Sæbye. Det nye Hospital, kaldet Christen Ruuses Fattig-Huus, bestaar af to Stuer og et fælles Kiøkken, med Have hos, og er indrettet til fire Lemmers Underholdning, som nyde hver maanedelig 3 Mark, der er stiftet af oftbemelte Borgemester Ruus og Hans Hustrue Johanne Samuelsdotter Gesmel.

Tinghuus. Det gamle Raadhuus er længe siden nedbrudt og bortsolgt med Øvrighedens Tilladelse. I steden derfor er nu opbyggt et Tinghuus, hvir Bye-Tinget holdes hver Onsdag, og Herredstinget hver Torsdag, det er teglhængt og bestaar af 15. Fag Muur- og Bindingsverk, deri er, foruden Ringstuer, tvende Arrest-Kamre, nok et Arrest-Sted under Jorden, samt en Stue og et Kiøkken som beboes af Vægteren, der tillige er Byens Tiener. I forige Tider har her været Borgemester og Raad, nu er her alene en Byfoged, som tillige er Herredsfoged i Børlum- og Jerslev-Herreder, og en Byskriver, som tillige er Herredsskriver.

Næring. Indvaanernes beste Næring er, foruden Handelen, Avling, Fiskerie, Øls og Brændevins Sal, Handverker, Kiørsel, heimgiort Tøigs Forarbeidelse og deslige. Leve.Midler er her ingen Mnagel paa, Avlingen og Græsningen er god, enhver holder Kiøer og legger selv saameget af smaa Creaturer til, som deres Huusholdningen behøver. Her fattes ikke Tørveskiær og Lyndslet, ei heller Elle- og Enebær-Riis til Ildebrand. Bonden tilfører desuden Tørv, Lyng og andre fornødne Ting for taalelig Priis. Saa de fleste Familier slaa sig nogenledes igiennem.

Handel. Handelen er ikkun meget liden. De faa Kiøbmænd indkiøbe Korn, fede Varer, Lerreder, hiemgiort Tøig, som de føre til Norge, Kiøbenhavn, Aalborg, og andensteds hen, og tage tilbage Tømmer, Salt, Jern, Tiere og andre grove Varer, samt Isen- og Urte-Kram, som de igien afsætte til hvem det behøver. Her, som i andre Stæder klages meget over Fornærmelse ved Landprang, og at Fladstrand, som ikke svare Kiøbsted-Skatter, ligger Sæbye for nær.

Skibsfart og Havn. I Sæbye er god Leilighed til Skibsfart, naar alene Havnen, som af Sand er tilstoppet og Bolverket næsten øde, blev igien sat i god Stand. Her er en lang smal Steen-Havn, hvori Byens Aae har sit Udløb, hvilken nogle sige at være anlagt af Keiserens Folk, da de vare her i Landet, men man veed, at Havnen er meget ældre. Fra Førstningen har den været indrettet med Tømmer og Bolverk, men samme var allerede i Kong Friderik II. Tid forfaldet, og Kongen gav dem 1562. Tømmer af Kronens Skove til at reparere deres Havn med. Ellers vidste paa den Tid enhver, som havde Gaard i Byen, sin Deel af Havnen at vedligeholde, men som endeel af omliggende Herremænd og Bønder ogsaa eiede Gaarde og Grunde i Byen, og de ikke altid havde leilighed paa rette Tider at færdiggjøre deres Part af Bolverket, gjorde Borgemestere og Raamænd i 1750 paa Byens Vegne en Contract med de Udenbys-Mænd, som havde Gaarde og Eiendome i Byen, at de aarlig skulde give en Skilling Danske af hver Favn Jord, deres Gaard og Vaaning var bred, til Havnens Vedligeholdelse. Byen har nu alene 3 SAKibe, hvormed fares paa Norge, Kiøbenhavn, og nogle andre Stæder. Derforuden ere her nogle Fisker-Baade og endeel andre smaa Baade.

Fiskerie. Flynder-Fiskeriet er det beste her er. Flyndrene roses af deres gode Smag. Fiskerne ere inddeelte i Selskaber for god Ordens skyld. Fiskeriet begynder først om Foraaret og varer til St. Olufs Dag, da de ikke længere kan fiske Flyndere for den megen Driv-Tang og anden Ureenhed, hvormed Garnene blive fyldte. Ved Siden af Havnen ere Fiskernes Flyndre-Garns Stader. Derefter i en kort tid nogle Makrel, allersidst Koller og Torsk, saalænge Havet er aabent. Der falder og nogle Rigste-Bøtter, Kokker, Isinger, Fiesinger, Tunger store Taske-Krabber, med videre. I Aaen strax neden for Møllen fanges nogle faa Ørreder, Aborrer, Skaller, Aal og smaa Gedder.

Agerdyrkning. Det Byen tilhørende Sædeland ligger ikke tilsammen, men er inddeelt i følgende Marker, 1) Synden og Vesten Byen, Nye Capel-Hauge, Nye Mark, Skabo-Toft, Lille Strandhauge, Store Strandhauge, Kathauge, gammel Capel-Hauge, Synndermark Byens Fællid. 2) Norden Byen ligger, Stieshauge, Paradies Hauge, Nordenaes-Hauge. Derforuden adskillige Tofter og Sæde-Jorde beliggende i Byen og under Grund-Taxten beregnede. Her falder god Høe- og Korn-Avl, og de Formuende kan af begge Deelee indhøste saa meget de behøver. De Fattige har vel ikke selv Raad til at eie, men de iblant dem, som ere noget om sig, leie Ager-Jord af de Formuende, som de lade pløje, saae og indhøste ved Bønderne.

Consumption. Af Byen er svaret i Consumption, 1758 543 Rdlr. 1761 560 Rdlr. 1765 535 Rdlr. 1767 535 Rdlr.

Marked. Sæbye Marked holdes den 22. Octobris med adskillige Kram-Varer.

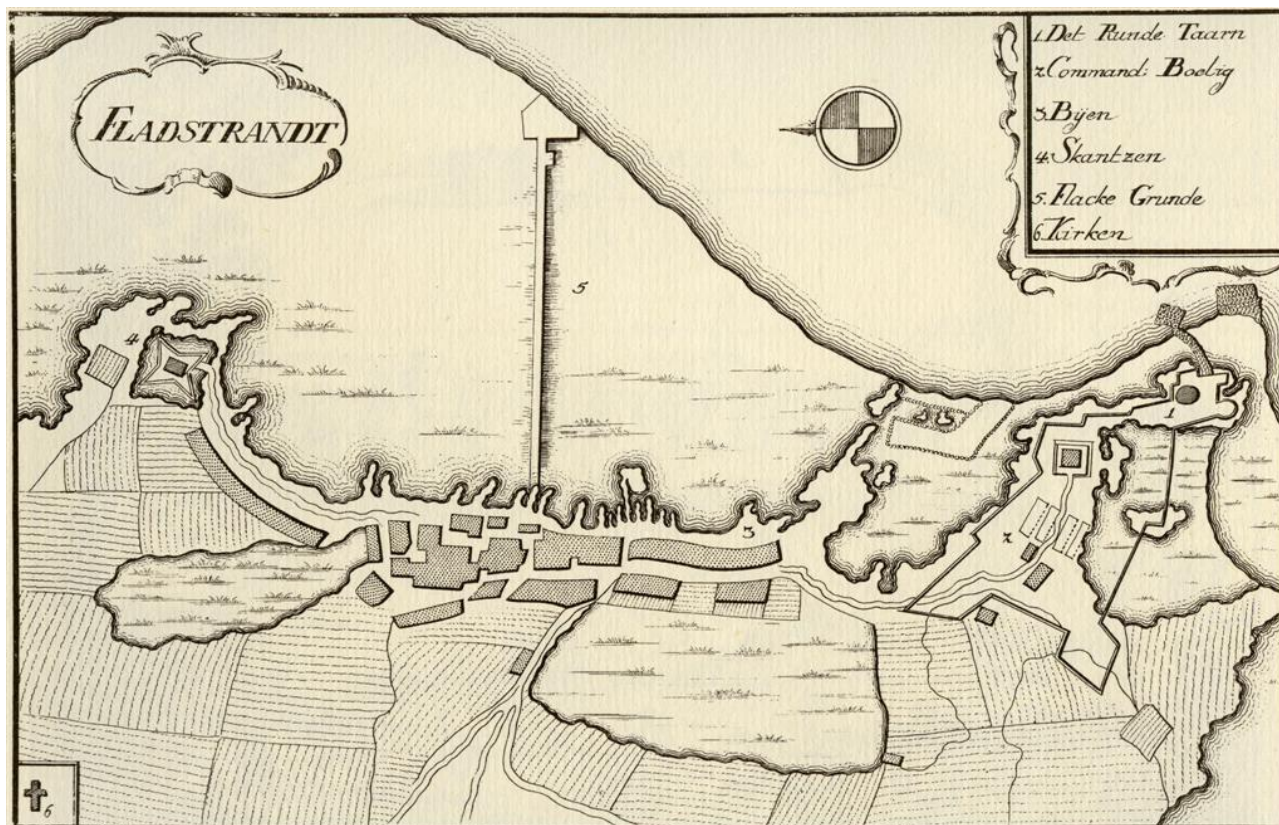
Naturalier. Ved Hav-Siden falde nogle Conchylier af Kam-Muskier, Eenhørninger, og deslige. Af Leer-Arter er her enten en guulagtig jernbunden Sort, eller en blaalig, som giæser med Skedevand. Tørvene, som her bruges, ere gode, give en hvid Aske og ingen slem Lugt. Af Mineraler er her intet opdaget.

Fladstrand

Fladstrand ligger i Vennebergherred, Aastrup Amt, tet ved Havet, fra Aalborg 8. Mile, fra Sæby $1\frac{3}{4}$ Mile, fra Skagen over Aalbæk 5 Mile, fra Hjørring 4 Mile, under 57 Gr. 30 Min. Latitudinis og 26 Gr. 12 Min Longitudinis. Den Vei, som gaaer fra Fladstrand til Sundbye over Sæbye og Prestebro, paa hvilke to Steder betales Broepenge, kaldes den østre Kongevei, og holdes vedlige.

Navn. Fladstrand har sit Navn af sin Situation, at den ligger paa Stranden hos den nærmeste Landsbye Flade, og egentlig heder Flade-Strand. Ligesom og Byen og Sognet Flade kaldes saaledes, fordi den ligger paa en slet og flad Grund, og haver Mængde af høie Bakker og dybe Dale omkring sig.

Opkomst og Tilstand. Fladstrand var tilforn ikkun en Bondebye eller rettere et Fiskerleie, bestaaende af nogle jordløse Fisker-Huse, og matriculerede Bønder-Huse. Tolv saadane Huse under Fladstrand ere i Landmaalings Matriculen ansatte for 5 Tønder 4 Skiepper 2 Fierdingkar 2 Album. Avlingen af disse Jorde ere efter Kamer-Collegii Brev af 1722 fritagen for Consumption, siden deraf skattes og skyldes til Amtstuen. Ellers svarer nu Byen Indqvartering, og ligeledes Consumption siden Forordningen 1700 udkom, ligesom andre Kiøbsteder, uagtet den ikke haver Kiøbsted-Privilegier.

Fladstrand voxte til, ved at Fiskeriet lykkedes, og Beboerne bleve bragte til Farten paa Norge og Kiøbenhavn. Fladstrand Bye og Grund haver før tilhørt adskillige Lods-Eiere, nemlig Proprietairerne af Bangsboe, Lengsholm og Knivholt. Den største Deel af Strand-Rettigheden tilhørde Bangsboe. Men da Commendeur Otte Arnfeld blev ene Eier af de tre Gaarde Knivholt, Bangsboe og Leerbek, gjorde han den Disposition, at hans Søn Cancellieraad Hans Lorentz Arnfeld skulde beholde Knivholt og tillige Fladstrand og Strand-Rettigheden, som tog sin Begyndelse ved Baader-Bek og nord paa. Cancellieraad Arnfelds Enke-Frue Mette Bilde solgte Fladstrand Bye og Grund 1748 for omtrent 4000 Rdlr. Til Peder Hansen Höyer Indvaaner i Fladstrand, som endnu er Byens Eier. Men Forstrands-Rettigheden tilhører nu Kongen og er indbegreben under Strand-Forpagtningen. Grunden er sandig, og Vandet mestendeels brak, dog er i Nærværelsen bedre Vand. Beboerne maae tage Huusmænds-Fæste af Eierne, men det vilde kanske være ham til mere Fordeel, om enhver selv eiede sit Huus uden Fæste. 1730 opkom i Fladstrand en Ildebrand, som ødelagde 10 af de beste Huse, og deriblant Kongens Bagerie for Garnisonen, hvilket da blev forflyttet inden for Hornverket ved Citadellet. De som bebygte de afbrændte Pladser fik Bevilling af Husbonden, at de og deres enker skulde besidde og en af deres Børn tiltræde Stedet uden Indfæstning. Dersom enhver Beboer selv eiede sit Huus, og Arvingerne vare visse paa at beholde det, vilde Bygningerne blive anseeligere og komme i meget bedre Stand, men u da de skal fæstes, vil ingen gjøre sønderlig Bekostning paa Husenes Opbyggelse.

Gader. Huse. I Fladstrand er et Par nogenledes regulære Gader, og derforuden endeel smaa Stræder og Gyder. Byen bestaaer af 70 til 80 Huse, større og mindre, mestendeels bygte af Muur- og Bindingsverk med Straa-Tag. Nogel Huse høre vel til Fladstrands Grund, men ere frie fra Byens Tyngder, da de henføres til Flade Sogn. De beste Bygninger i og ved Fladstrand ere, det Kongelige Toldkammer, hvor tillige et Post- og Pak-Huus, Peder Hjärs-Huus, og Contraleurens Huus.

Indvaanerne i Fladstrand bestaae af Handlende, Skippere, Lotsere, Matroser og Fiskere, men man kan ikke bestemme, hvor mange der ere af hvert Slags, siden ingen vis Orden holdes, og enhver betiener sig af den Nærings Vej, som Leiligheden giver. Af Handverkere nævnes her, en Felbereder, 3 Skrædere, en Smed, og en Snedker. De Personers Tal, som ere 16 Aar og derover, kan udgiøre henved 260 Siæle, foruden dem som høre til Militair-Etaten.

Øvrighed. Efterdi Fladstrand ingen Stads-Privilegium har, er her ei heller nogen Kiøbsteds-Øvrighed, men Byen sorterer under Herredsfogeden over Vennerbergherred, som tillige er Byfoged i Hiøring, og i Henseende til sine Skatter under Amtstuen i Aalborg, Ellers boer her tvende Kongelige **Told-Betiente**, nemlig Tolderen og Contraqueuren, den første er tillige Veier, Maaler og Vragter samt Postmester for Sæbye, Fladstrand og Skagen. Toldkammeret var før udi Sæbye, men siden denne Kiøbstad tog af formedelst Indløbets Tilstoppeelse, og Fladstrands Havn fandtes beqvemere, er det didhen blevet forflyttet.

Kirke. Fladstrand ligger egentlig i Flade Sogn, som er $\frac{3}{4}$ Miil derfra, og før 1686 gik Indbyggerne i Flade Kirke. Men siden Fladstrand selv har faaet Sogne-Kirke, er samme bleven et Annex eller Ecclesia filialis til Flade Sogn. Anledningen til Fladstrands Kirke-Bygning var denne: Efter den Svenske Krig, som endtes 1678 havd3e Indbyggerne faaet Adgang til Vice-Admiral Ivar Hoppe, som udvirkede for dem hos Kong Christian V allernaadigst Bevilling, dateret 27. April 1686 at de, formedelst Veienes Længde og Besværlighed til deres rette Sognekirke, maatte lade en Kirke eller et Capel ved Fladstrand bygge og opsette, hvorhos Kongen bevilgede dem til Hielp en Rigsdaler af hver Kirke i Aalborg Stift. Herpaa fulgte i samme Aar Kongelig Befaling af 31. Julii, at

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

Sognepresten i Flade og hans Efterkommere skulde paa Prædike-Embedets Vegne i alt betiene Fladstrands Menighed. Commendeur Otte Arnfeld til Knivholt, som eiede Stedet, udviste Plads til Kirke og Kirkegaard vest-nordvest fra Fladstrand, og forærede til Bygningen nogle Bielker og Penge. Tolderen Peter Wisberg, som før havde været Ober-Chirurgus paa Floden, og var det fornemste Drive.Hiul i dette Verk, lod indrette en Bog, auctoriseret af Stiftets Øvrighed, som blev ombaaren til alle og enhver som noget vilde meddele til denne Kirke.Bygning. Derforuden indsamlede bemelte Vise-Admiral Hoppe dertil imod 300 Rdlr. Ogh forskaffede Kongelig Befaling af 13 Maji 1690 om nogen aarlig Indkomst af Stole-Stader og Lig-Penge. Anno 1688 24. April begyndtes med dette Capels eller Kirkens Bygning og 1690 22 Maji blev den af Biskopen i Aalborg Stift D. Henrich Borneman høitidelig indviet. Bygningen er af Muur- og Bindingsverk i en aflang Qvadrat, ikke meget stor. Kuldet, og med rødt Steen-Tag. Kirken er bygt paa en Bakke uden for Byen, og tiener til Merke i Søen, særdeles ved Dval-Grundene. Paa Kirkegaarden staar en Klokkestabel med en liden Klokke udi.Imellem Choret og Kirke.Stolene er en Portal, hvorover sees Christianu V. Navn u Chifre, paa begge Sider deraf et smukt Springkelverk af Træ. Midt i Kirken paa den nordre Side er Prædikestolen, og mod den vestre Ende nogle indlukte Stole og et Pulpitur. Ved Prædikestolen et smukt Pulpitur bekostet 1719 af Commandeur Arnfeld til Knivholt. Kalk og Disk samt Døbe-Fad er af Sølv. Der er og et Messing-Fad til Daaben, tvende drevne Messing-Lysestager paa Alteret forærede af Tolder Wisberg, tvende Messing-Lysekroner og nogle Lyse-Arme, tvende tiltaklede Skibe, og adskillige smukke Malerier med Bibelske Historier. I Kirken er et Epitaphium over Tolder Wisberg som døde 1704 56 Aar, bekostet ham til Ære af Commandeur Otte Arnfeld til Knivholt. Der ere og ophængte Faner over disse Stedets Commendanter: Obrist-Liutenant Mogens Gyldenstjerne død 1707. Obrist-Liutenant Hans Christopher Claudi død 1719. Obrist-Liutenant Friderich Johan von Katterbach fød i Tønningen 1658 død 1727. General-Major Schindel død 1755 70 Aar.

Skole. En Dansk Læse-Regne og Skrive-Skole er der i Fladstrand hvortil forige Knivholts Eiere har udlagt Pladsen. Foruden frit Huus og nogle Læs Tørv til Brændsel, har Skoleholderen sin liden Indkomst deels af Kirken og deels af Byen.

Næring. Handel og Seglads. Byens Næring, foruden den liden Avling som er dertil, er mest af Havnen, Seglads, Handsel, losning, Fiskerie og Hyre. Hvad Handelen angaaer, som her drives, da ere her 8 á 10 Kiøbmænd, som handle med Korn og fede Varer, samt grove Varer som Bonden behøver, og noget Isen- Urte- og Alne-Kram. Her er 6 Skippere, som fare med egne Fartøier, men de handle tillige med Landets Producter og grove Varer. Søefarten drives med 3 Brikker, 1 Galiot, 1 Galiasse, 1 Kreiert og 3 Jagter. Dermed fare de paa Kiøbenhavn, Norge, og flere Steder, og udføre Korn- og Fede-Varer med videre, men bringe tilbage Tømmerlast, Jern, Hør, Hamp Salt og andet mere.

Havn. Fladstrands Havn ligger nordost fra Castellet, og dannes af de Rev eller Steen og Sandbanker i Havet og Landkanten mod Vesten, hvorved Bølgerne og Vindene tabe deres Heftighed. Af saadanne navngives Brun-Rev, Busse-Rev, Malt-Rev, Simons-Rev, Hiellen, Hiel-Rev, Rend-Rev, Sandhagen. Fra Hirsholmen, som ligger mod nordost, gaaer Renden mod syd-sydvest ind i Fladstrands Havn, og kaldes Løbet, 10 á 12 Fod dyb. Der er allevegne god Anker-Grund ved Fladstrand, men det er i Ufreds tider sikrest i Havnen, som forsvares af syndre og nordre Skandse og Redouten Deget. I sidste Krig skal nogle 100 Kopfardie-Skibe have ligget trygge i denne Havn og afvartet Convoy. I Orlogs Tid pleier Post-Jagten at gaae og Transporten at skee imellem

Fladstrand og Norge. De sidste Konger har og ladet sig oversette fra Fladstrand til Norge. Her ankrer aarligen fra Norge saavel som fra de Danske Provincer en stor Deel Skibe, som giver Fladstrand nogen Næring. Ligesom her er en god Sommer-Havn, saa kunde her og blive en god Vinter. Havn, synden for Fladstrand, hvor Bangsboe-Aae falder i Havet. 1767 om Vinteren blev Skibet Rigernes Ønske, til Bengalen bestemt, her med megen Møie og Bekostning bierget.

Lotserie. Lotserie blev først indrettet 1733, ved Kong Christian VI. Reise fra Fladstrand til Norge, da kom Fregatten Pomern til at staae paa Dvalegrundene ved Søby, men blev afhiulpen ved en Mand fra Vorsøe navnlig Peder Johansen Fugl, som derover blev beskikket til Kongelig Lots for bemelte Grunde og igennem Belterne. Hannem er tilføiet trende Under-Lotser, hvilke alle nyde aarligen i alt 72 Rdlr. Disse bruges fornemlig til de Kongelige Skibe, men der ere flere af Fladstrands Indvaanere, som drage nogen Fortieneste af at lotse de Skibe, som forlange det.

De fleste Byens Indvaanere nære sig af Fiskeriet, hvortil sædvanligen bruges 6 Fisker-Baade. Ved St. Hans Dag tinger den, som eier Baaden, (hvilket omvexler om der ere flere Lods-Eiere i Baaden) det behøvende Mandskab til Vinter-Fiskeriet, dette kaldes at drikke sig i selskab. Otte Mand er vist Selskab til hver Baad, undertiden flere, sielden færre. Koller-Fangsten er det fornemste af Vinter-Fiskeriet. Torsk, Langer, og Sild gaae ikke altid til, ei heller i Mængde. Kollerne fanges med Kroge; Hver Mand har sin Bakke eller Trug, og paa hver Bakke 500 Kroge, ved 7 Qvarter mellem hver Krog. Naar Mandskabet er blevet eenig om, paa hvad Dyb Krogene skal kastes, hænges Lygten ud til Varsel for andre. En af Selskabet, kaldet Skolemesteren, skal lade Linerne med Kroge løbe i Havet, og for den Umag nyder Forlods 6 af de største Koller. Skipperen, som imidlertid sad ved Roeret, skal trekke Linerne op, hvilket kaldes at drage Bakkerne, og faaer sine 6 største Koller Forlods ud. Madingen til disse Fisk ere Orme eller i deres Mangel Lever. At opsøge og samle disse Orme kaldes at gaae paa Find. Koller-Fangsten begynder ved Michaelis og varer til Jule-Tider, undertiden længere. Ved Julen indgaaes Selskab til Sommer-Fiskeriet, som fornemlig er Flynder-Fangsten, hvortil bruges fint Fiske-Garn af Hør. Fuld-Mands Garn ere 6 Garn, og med hver Baad 6 Mand. Hvert Garn er 7 Qvarter dybt, Længden, naar det bliver ført til at fiske med, er ved 60 Favne. Hver Mand har sine Garn paa tvende Trug, og de skiftes til i rigtig Tour at lade deres Garn først løbe i Havet. Nogle udleie deres Garn, andre har ikkun 2 eller 3 Garn, men nyde dog deres Ret. Om Sommeren fanges Flyndre, Pigvarer, Sletvarer, Steenbidere, Tunger, små Torsk, Isinger, Skader, Brokker, Helleflyndre, Hummer, Krabber, og nogle Østers, hvilke sidste, siden de fanges paa Sandbond, ere ikke nær saa gode, som de, der fanges med Skraber ved Jerup, Aalbek, og paa Skagens Kant. Hummere, Krabber og Østers beskadige Garnet meget. Men allerskadeligst for Garnet er et Slags Hav-Insecter, som kaldes Tang-Luus. Disse have nogen lighed efter Firebeen, dog mindre, og ere af Farve sort-Brune. Kors-Krabben ser ud som Stiern-Annis, nogle af Størelse som en Krone, andre mindre, disse afsuge Fisken. Flyndre-Fangsten er for Fiskerne lige saa betydelig, som Avlingen for Landmanden. Flyndre-Fiskeriet begynder ved 1. Maji, og ophører sædvanligen ved St. Olufs Tider, da de, indtil Koller-Fangsten begynder, uden at være i noget sluttet Selskab, dyrre Markrel. Her bruges baade Sand-Baade og staaende Garn til Fiskeriet. Det er her en almindelig Sagn, at alle Slags Fisk komme fra Norden og søge Norden igien. I hvor stille end Veiret er og Havet, forlade dog Fiskerne alting, og begive sig til Lands, saasnart de lugte Furren, saa kaldes en nordost Vind, som holdes for at bringe med sig en Stank af Træerne i Norge, hvilken Stank er som af eb brændende Tiære-Tønde. Samme Vind er meget heftig og gjør undertiden Skade.

Saltkaagerie. Her i Egnen opdriver af Søen megen Tang, hvoraf tildeels kaages Salt, og af nogle saa meget Salt, som de forbruge til deres Fiskerie. Nogle forgive, at dette Salt er bittert af Smag. Ellers forbrændes af Strandsidderne Tange til Aske, og deraf gøres en Lud, hvormed de lude deres Flyndere.

Consumption. Consumptions-Forordningen af 31. December 1700 har Kong Friderik IV. Sat Fladstrand iblant de Stæder, som skal svare Consumption. Samme er for nærværende Tid Aarlig 550 Rigsdaler.

Fæstningsverk. Fladstrands Fæstningsverk bestaaer af 3 Fortresser, hvilket ligge næsten i Triangel, og kaldes Syndre-Skanse, Nordre-Skandse, og Deget eller Degholmen. Syndre-Skandse anlagt synden for Fladstrand, hver et Citadel omflødt med Vand, hvorudi er et grundmuret Taarn opført af Kampesteen, et Corps de Garde eller Vagthuus, et Baraqve-Huus for Garnisonen. Derfra gaaer man igiennem en muret Port over tvende faste Broer til Hornverket, som haver lave Bateriaer og Skyde-Huller til at secondere en Transport og forsvare Havnen. Citadellet er anlagt ved 1687 men Hornverket 1712. Fra Citadellet blev svaret med Flag og Skud, naar forbiseglende Skibe saluterede. Nordre-Skandse er den ældste, anlagt i Friderici III. Tid, og haver 4 Bateriaer. Denne Skandse blev af Førstningen besat med en Commando fra Hals Skandse, hvor Commendantet boede, indtil han 1687 blev forflyttet til Syndre Skandse ved Fladstrand og boede først i Citadellet ved det runde Taarn, siden i Hornverket, hvor og var Proviant-Forvalterens Bolig, med Bageriet, og et Material-Huus. Alle disse Bygninger i Syndre-Skandse bleve 1764 solgte til Byens Eier Peder Höyer, og ere tildeels nedbrudte, tildeels bortleies. Men det runde Taarn, som ikke blev solgt, er endnu i god Stand, og giemmer Kongens Ammunition. Bygningen i Nordre-Skandse blev og 1764 solgt til Capitain von Müllertz, som selv beboer den. Deget er en Redoute i Havet, en halv Mill fra Fladstran, anlagt 1712 med lave Bateriaer, for at bedække Havnen, som ligger imellem disse tre Fortresser. Paa Deget er en god Kilde med ferskt Vand, der voxer og Cochleare. Siden 1687 er fra Fladstrand sendt en Commando til Hals-Skandse. Commendanterne over Fladstrands og Hals-Skandser ligge alle begravne i Fladstands Kirke, undtagen den første, Major Hans Wilhelm von Averswalt som er begravet i Hals Kirke, og den sidste, Obrist-Lieutenant Johan Christian Friderich von Stöcken, som 1764 blev dimmitteret. Garnisons Compagniet bestaaer nu ikkun af 50 Mand Officerer og Gemeene, hvis Chef, som er en Capitain, er øverst commanderende ved Fladstrands Fortresser

Hals

Situation og Beskaffenhed. Hals er en liden Flekke, eller rettere et Fiskerleie eller en smuk Bondebye, liggende i Kierherred, paa Dronninglunds Grund, og nu tilhører Greven af Moltke. Denne Bye er det første Sted i Vendsyssel som man til Søes kommer til ved Limfiordens Indløb, hvorfra den ligger omtrent en halv Miil paa nordre Side-Fiorden, men fra Aalborg 3 Mile. Før Reformationen, og lige fra Vitskøl Kloster Stiftelse i det tolvte Seculo, hørte Hals til dette Klosters Goods, blev ogsaa, efterat Klosteret ved Reformationen var blevet seculariseret og en Kongelig Forlæning, liggende derunder, indtil Kong Friderik II. Anno 1573 mageskiftede Klosteret bort, da Hans Majestet undte Lænsmanden Henrik Gyldenstjerne Kronens Gods Hals Birk at maatte beholde. Siden Stedet var et Fiskerleie, findes det, at Abbed Anders Andersen af Vitskøl 1550 har bortfæstet Fiske-Stader i Hals. Ligeledes har han 1558 bortfæstet Foged-Gaarden i Hals Bye til Anne Andersdotter. Anno 1551 i en Proces mellem bemelte Abbed og Mads Smed i Hals,

fremlagdes et Tingsvidne, som beviste, at Bygningen, som da stod paa de Gaarde i Hals, hørde dennem til, som boede paa samme Gods, saa at de samme Bygning maatte sælge og afhænde, og til hvem dennem Lyster, dog at de skulle først tilbyde deres Husbonde, om han Bygningen købe vilde. 1637 er Hr. Hans Lindenov til Hundslund af Kong Christian IV. Blevet forlænet med Hals Birk. I seenere Tider har Hals været Rytter- og Strøe-Gods, indtil Prinsesse Sophia Hedevig, som da eide Dronninglund, ved 1721 købte hele Byen og lagde den derunder, undtagen Skandsen, Told-Visitererens Huus, Frue Styrkes Huus, Prestegaarden, Mensal-Gods og Degne-Boligen.

Navn og Ælde. Byen har formodentlig sit Navn af en Hals, som Linfiordens Munding ligner, da Indløbet af Havet i Fiorden der smales som Halsen paa Legemet. Nogle har desuden ville bemærke, at paa den nørre Side ved Indløbet udflyder en Rinding som et Hoved, hvor norden for ligger en liden Bye kaldet Skovshoved, og paa sydre Siden stikker en smal Green ud kaldet Egense-Hage, men Strube-Kulken kan forestilles ved den ophævede Sandbanke midt i Løbet. Stedet og dets Navn er ellers meget bekiendt i den gamle Danske og Norske Historie. Ved Anno 975 blev Kong Harald Graafeld af Norge slagen ved Hals i Limfiorden af Guld-Harald, og denne strax derpaa fangen og der ophængt af den Norske Hakon Jarl. Ved Hals satte bemeldte Hakon Jarl de Danske Prester i Land, som Kong Harald Blaataand havde medgivet ham til at forplante Christendomen i Norge. Anno 1187 ankrede ved Hals den Danske Skare, som vilde gaae til det hellige Land, hvor de opbiede Skaaningerne, som skulde gjøre Følgeskab, men, førend de igien ginde til Segls, holdt de der raad om Reisens videre Fortsettelse, Auctor, som har beskrevet denne Reise, bruger her disse Ord: Ducuntur ad oslia maris, qvæ vocantur Hals. Anno 1542 forbød Kong Christian III alle Kiøbmænd, som søgte de nye Fiskeleier, Hals, Egens, og Mow, der at opbryde deres Bunker, at handle, købe og sælge i disse ulovlige Havne, men hvilke der indtog Sild, skulde give Tolderen i Aalborg Kongens sædvanlige Told.

Privilegium. Omendskiønt Hals nu hverken er eller ansees for Kiøbsted, saa har den dog i forige Seculo af Kong Friderik III. Været bestemt dertil, og virkelig for en kort Tid nydet Stads-Frihed, uden at man veed, naar og hvorledes samme igien er blevet forloret; Thi 1656 25. Augusti har høistbemelte Konge givet sin ny-funderede Handelstad ved Hals Kiøbstedets-Ret og Frihed i 20 Aar for alle ordinaire extraordinaire Contributioner og borgelige Onera, og efter Tidernes Beskaffenhed videre Frihed, naar samme Tid er forløben, og kan de, som der vil bygge, meldee dem hos Rigets-Raad og Amtmand Erik Juul til Hundsbek, og skulde de, som sig der ville nedsette, for Borgemestere og Raad i Aalborg aflegge deres Borgerlige Eed og nyde samme Friheder og Privilegier som Indvaanerne i Aalborg. Herom udkom en i Hollandsk Sprog en trykt Placat med denne Titel: Privilegia medgedeelt de nieuwe Stadt en Vestingha Hals in Lymfiord in Jutland. Kanskee er Anlægget blevet til intet i den kort efter paafulgte Svenske Krig.

Hals Skandse. Stax østen for Byen ligger Hals-Skandse, som er anlagt til at bedække Indgangen fra Søen i Limfiorden og at hindre Fiender fra at komme op i Fiorden, samt for at holde ind- og Udgaende Skippere til at lade sig inqviere. Dette lidet Castet, som er en simpel Firkant med tørre Graver om, har haft en Commendant og en liden Besætning, men er nu ubrugeligt, og tillige med Bygningen solgt til Dronninglunds Eier Greve Moltke. Denne Skandse er begyndt at anlegges af Kong Christian IV i Aaret 1647 men er først bleven færdig under Kong Friderik III. Som i formeldte Privilegio af 1656 nævner den nye Stad og Fæstning Hals. Paa Krud-Taarnet staaer det Aarstal 1677 som viser, at samme er bygt under Kong Christian V. Fra det første Fladstrands Skandseverk blev anlagt og indtil 1687 blev sanmne forsynet med en Commando fra Hals-Skandse,

men siden da Fladstrand fik større Besætning, sendtes derfra Commando til Hals. Østen for Skandsen sees Kiendetegn af Graver og Volde, som endnu kaldes gammel Skandse, og man finder, at der længe for 1647 har været nogen Art af Fæstning; thi 1627 da de Keiserlige faldt ind i Jylland, forfulgte den fiendtlige General Schlick de Danske Regimenter ned igiennem Landet og jog dem ind i Hals Skandse, hvor de strax maatte overgive sig. Formodentlig har paa denne gamle Skandse været nogle Taarne, som tiente de Søefarende til Merke, hvorom en Kong Christian IV. Befaling af 17. Jan. 1639 saa lyder, at, efterdi et af de Sø-Taarne, som staae ved Hals paa Indløbet af Limfiorden, er nedblæst, og Limfiorden ikke vel kan besegles, dersom samme Taarne ikke holdes ved Magt, da skal andet Taarn af Steen igien bygges, hvortil en høiere Told af Skibene gives skal.

Indløbet. Indløbet i Limfiorden er alene jevnt Vand 9 á 10 Fod. Skibe som stikke dybere, behøver Lotser fra Hals. Østen og Vesten for Sandbanken ligger tvende Søe-Tønder, en paa haver side, som Kongen lader vedligeholde. Vesten derfra paa sydre Side Fiorden staae tvende Veder, som Loven 5. B. 10. Cap. 45. Art. Kalder Hals-Veder hvorefter de Seglende strax styre deres Indfart. Der staaer Qvaster ved Siden af Dybet ned til og ud for Haadybet. Over-Lotsen saavel for Indløbet som for hele Limfiorden boer i Hals, og har fornødne Lotser under sig. Skraas over for Hals, paa den anden Side af Indløbet, ligger et Forbierg, der bestaaer af nogle høie Bakker, Molbierge kaldet, som kan sees 7 á 8 Mile i Søen, før man kommer til Landet, de ere sammensatte af Havvand, overveoxne med Sand-Havre, Vidie-Riis og skarpt Græs, saa de ikke har Leilighed, som pa andre Steder, at oversyge og forderve Ager og Eng. Ved dette Bierg løber en Dyb Dal ind, som kan tiene Skibe for en Havn. Foruden Molbierg, findes ingen høie Steder langs Kysten ved Indløbet.

Visitering. Alle ind- og udgaaende Skibe maae her lade sig visitere og forseigle, men Told-Klareringen skeer ved Aalborg Toldsted. Til den Ende opholde sig i Hals en Kongelig Contraleur og Toldbetient, som sorterer under Toldboden i Aalborg.

Huse og Indbyggere. Byen bestaaer af 96 Gaarde og Vaaninger, og er bygt som en god Bondebye. Bygningerne ere med Leer-Vegge og Straa-Tag, undtagen Contraleurens Huus, som er af Muur og Bindingsverk og teglhængt. Mange beklæde deres Huse med Bredder, efterdi Leeret, som her falder, er løst og lader sig let af Luften opløse. Beboerne ere 32 Bieringsmænd, foruden Presten og Degnen, Controleuren, Kromanden, nogle Skippere, endeel Lotser og Fiakere.

Kirken. Den vestre Deel af Kirken med Taarnet skal være bekostet af Jomfru Anne Wiffert, Mads Jonssöns Dotter af Torstedlund, som havde været i Nonne i Øekloster, og døde i Hals 1573 hvor hendes Gravsteen endnu findes i Kirken. Hvor gammel den østre halve Deel er, og af hvem bygt vides ikke. Men at der meget længe har været Kirke, viser blant andet et Document af 1495, som taler om Vitskøl Klosters Prester i Sundby og Hals. Kors-Kirken er af de Skeeler bleven bygt til et Begravelse-Sted, men da ingen ved Kirkens Reparation 1724 kiendte sig derved, blev samme indrettet med Stole til Kirken, efterat Ligkisterne vare nedsatte i Jorden. Paa Prædikestolen staaer Gyldenstiernes Vaaben og hostegnet H. G. S. 1572. I Choret findes en meget gammel og forsledt Ligsteen, hvorpaa nu alene kan læses det Navn Diderik Drotte. Noget syden for Skovshoved har fordum staaet er Capel, hvoraf Stedet endnu kaldes Capel-Agre.

Næring. Byen har god Næring af Skibene, som gaae frem og tilbage og her maa visiteres. Paa Levnets-Midler er her god Forrad og godt Kiøb. Indbyggerne har skøn Avling og Fæes Opdræt. De fleste Huusmænd bruge Aal- og Sild-Fiskerie, hvortil de have Aale-Ruser og Nedgarn. Dog drives Fikseriet ikke videre end til egen Nødtørdstighed.. Her falder og Mængde af Flyndre, Fiæsinger,

Ulker og deslige, men agtes ikke af Indbyggerne. Tørve-Moser findes heromkring i Mængde, hvilke de mange Tørve-Stabler udvise, som staae ved deres Huse og hvoraf de gjøre sig god Fordeel, ved at føre dem til Aalborg og andre Stæder ved Fiorden, som har Mangel paa Brænde. De har tilforn ogsaa afsette en god Deel Bøge- Elle- og Birke-Brænde, men den Handel er nu ikke mere til.

Saltkogerie. Her i Egnen, saavelsom langs med Hav-Siden i Vendsyssel, opkaster Havet endeel Havgræs, Tang eller Ree kaldet, bliver sammenført i store Dynger, siden brændes til Aske, og af Asken udludes Salt, som i Finhed og Hvidhed intet eftergiver det Lyneborgske, men vel i Godhed og Smag, thi det har ikke den fornødne Styrke til Saltning, og naar de lade Tangen for længe ligge, førend den brændes, bliver Saltet bittert og ubehageligt af Smag.

Jord Art. Jordmonen omkring Hals bestaaer, til en anseelig Dybde, af en blaagraa Krideblandet skivrig Leer, der er Mærgelagtig, og bruges vel til at kline Vegge med, men er løs og af ingen Varighed, den bruges ikke til Giødsel, hvortil Indbyggerne for deres gode Marker ikke trænge.

Hals Birk. Hals har tilforn og fra gamle Tider af haft sit eget Birk og Birketing, som havde sin egen Birkefoged, men samme Birk er for længst underlagt Dronninglunds Birk.

I. Horns - Herred.

1. Skagens Sogn. Skagen Kiøbsted, som forhen er beskrevet. Karild. Øster-Lindholm. Hulsig. Vester-Lindholm . Heselholt.
2. Tornbye Sogn (a). Synder Tornbye. Nørre Tornbye. Kiersgaard Hovedgaard. Cistrup Gaard. Kiøbsted Bye. Annexet Vidstrup ligger i Venneberg-Herred.
3. 3 Horne sogn (b). Horne Bye. Høirup Bye. Torpe Bye.
4. Asdal Sogn © Annex til Horne. Asdal Hovedgaard. Skovsgaarde. Reekier. Kyvel. Frønhøj. Gadehuse. Steigelbirg. Bastved. Ouutheden. Houlskov. Routved
5. Bierbye Sogn (d) Bierbye. Saxtrup Bye. Krattet. Ørnebølle Gaarde. Snevre Bye.
6. Mygdal Sogn € Annex til Biergbye, Mygdal Bye. Knavte. Roe-Mølle. Søe Gaard. Hebbelstrup. Holte Gaard. Lille Grøntved. Store Grøntved. Kabeltved. Skeen-Mølle. Retholt. Høived. Dalsgaard. Skarndal. Degnboligen. Høven. Klodskee. Lildholt. Krogholt. Kobberholt. Urslev. Skovmose. Trædholt. Odden Hovedgaard. Astrup Sogn (f), Annex til Sindal. Astrup Bye. Skier-Gaard. Solberg. Torne. Skovhuse. Klastrup Bye. Meslskov. Hving. Hving-Mølle. Sjrederholdt. Hvidberg Kalstrup. Sunderskov. Begholt. Skovboe. Skippershøj. Svibakken. Sparrevogn. Barridsholt. Biørnsballe. Greimhauge. Putten. Høien. Grud. Tirup. Sandager. Bakken. Ryd. Bøgested Hovedgaard.
7. ingen syv
8. Sindal Sogn (g) Sindal Bye. Sindallund. Prestegaarden. Stokholm. Ulsted. Fielsted Bye. Slotved. Aasen. Brasholt. Meidholt. Tøgholt. Resbakken. Langhelde. Sommerdag. Stokdal. Baggesvogn Hovedgaard.
9. Mosbiereg Sogn. Mosbiereg Bye. Biørnbek. Grarup. Stendrup. Ballehede. Hverup. Vien. Vester Belsberg. Øster Belsberg. Vogn Bye. Maastrup Bye. Eskier Hovedgaard. Annexet Sørmosted ligger til største Deelen i Vennebergherred.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

10. Binslev Sogn, Annex til Tversted. Synder Binslev Bye. Nørre Bindslev Bye. Aaskov. Aagaard Bye. Vester Hesselbek. Øster Heselbek. Eegaas. Presdtegaarden. Narkholt. Stensbek-Hovedgaard.
11. 11 Ugerbye Sogn (h), Annex til Tversted. Uggerbye. Tolstrup Bye. Staabek Bye. Skeen.
12. Tversted Sogn (*). Øster Tversted Bye. Vester Tversted Bye. Tversted Terp Bye. Prestegaarden. Sløgn. Skram. Syndre Giøring. Nor Giøring. Syndre Horsnab. Nor Horsnab. Tune. Vester Giøgsig. Øster Giøsig. Gammel Horsnab. Strandhuset. Nør Elkier Hovedgaard.
13. ingen 13
14. Raabierg Sogn (i) Raabierg Bye. Klitlund. Hiortlund. Laskouvad. Killesbek. Paa Heden. Lot. Hvidemose. Gaarboe Hede. Savkrog. Garboe Gaarde. Syrig. Ugerhale. Jennet Gaard. Knasborg. Longsøe. Hvins. Skiødelund. Havkier. Høgenhof (k). Starholm. Gaye. Rønnerød. Letholt. Bomken. Modal. Prestegaarden. Trolborg.
15. Tolne Sogn (l). Annex til Elling. Tolne Bye. Dverretved Bye. Holmen. Dalgaard. Skiørpingshede. Kraghede. Boesholt. Slogborg. Pinkrogen. Skaarupgaard Hovedgaard Katsie. Mølhem. Snerpen. Trang. Bateborg.
16. Elling Sogn (m). Ellinggaard Hovedgaard. Ellinggaard. Sortkier Gaarde. Holmen Bye. Stabek. Jerup Bye. Napstiert Bye. Skrepenhue. Rosig. Heden og Falden. Rimmen. Mosen. Bratten Bye. Hober. Lien. Frøkier. Engen. Leerbek Vandsmølle. Strandbye. Lundmands Hauge. Bannerslund. Prestegaarden. Leerbek Hovedgaard. Nørtved. Skiektved. Nielstrup. Vindbek. Vinnevad. Kragkov. Tolshauge. Skaanevad. Klit- Kalmer.
17. Hirsholm Sogn (n) Hirsholm Land.

Hørmested Sogn, som er Annex til Mosbiørg, hører til Vennebergherred, dog ligger deraf i dette Herred følgende: Volstrup Gaard, Korsholt, Studsholt, Studsholt-Mølle.

- a) Tornbye skal have Navn af Kirkens høye Taarn, som kan sees 3 á 4 Mile i Sæ, og er de Seglende til stor Nytte. I Choret er et Epitaphium over tvende Sogneprester, Peder Viborg død 1580 og Peder Lauridsen død 1618. En Ligsteen over Sognepresten Clemens Giorasen Horsens som døde 1650. I en aaben hvælved Begravelse udi Altergulvet staaer Jørgen Kruse og Frue Christence Dyre, som 1665 boede paa Kiersgaard, ligeledes Frue Ellen Arnfeld, som boede og døde i Tornbye. I Sognet findes en Høi, hvor øverst paa ligger en mægtig stor Steen, 5 Alne lang, 3 $\frac{3}{4}$ Alne bred 1 $\frac{1}{2}$ Alne tyk kaldet Hiarne-Steen, hvorunder efter gammel Tradition en Konge skal ligge begravet, som nogle kalde Hiarne, andre Jernskiold. Desuden findes der mange Høie af 10 á 12 Alnes længde med store Steene paa og omkring, som skal være Kæmpegrave.
- b) Horne Sogn og Bye, saavel som hele Herredet, skal have sit Navn af Horn, fordi denne Landets Odde, som gaaer ud til Skage Rif, ligner et Horn. I en aaben Begravelse i Kirken hviler Sognepresten Anders Thormæsön Hiöring, hvis Lig ligger ufortæret. Paa Prædikestolen læses: Tria opere boni concionatoris, Adscendere in sukkestum, dicere aliquid, & rusus descendere e fuggestu 1582. P- P. M. som skal være Sognepresten Peder Pedersen Möllers Navn.
- c) I Asdal Kirke findes nogle Billeder af en gammel Catholsk Altertavle, og ellers intet af Betydenhed.
- d) Bierbye eller Biergbye haver Navn af de mange Høie og Bakker deromkring, som man her kalder Bierge. Kirken, som og ligger meget høit, er tækket overalt med Blye, og en Jagt af Blye sat oven paa. Paa syndre Side i Muren er i en Kampesteen udhugget et Mands-Hoved, som er $\frac{1}{2}$

Alen Tommer høit, men fra Hoved-Issen til Jorden er noget over 6 $\frac{3}{4}$ Alne, som efter gammel Sagn skal være den Mands Høide der har bygget Kirken. Paa Kirkegaarden ligge en gammel Kampsteen som en Halvmaane, hvorpaa er udhugget et Lam med et Kors og der bag ved et lidet Menneske-Billede, som forestiller Døberen Johannes, men uden Skrift, hvorunder sige en catholsk Biskop, som var spedalsk, at være begravet, hvilken skal have boet nogle Aar udi Østergaard i Bierbye Sogn, men andre dømme af Steenens Figur, at den har siddet eller er giort til at sidde over en Kirkedør. Den anden Prest efter Reformationen her til Stedet, Peder Vognfører, lagde sig efter Troldoms Kunster, og skal derfor være bleven brændt paa en Høj uden for Odden. Vor berømtelige lærde Stats-Raad Hans Gram er født i Biergbye Prestegaard, hvis Fader Niels Hansen Gram blev her Prest 1676 døde 1702. An 1393 var Nicolaus Sacerdos de Byerby Domini Episcopi Burglanensis Officialis in Wænnesyssel.

- e) Mugdal skal egentlig være Megendal, og have Navn af de mange Dale der findes. I Kirken er en aaben hvælvet Begravelse, hvori de Lunger af Odden ere nedsatte. I Sacristiet ligger en Ligsteen med Portraits udhugne over Christopher Lunge til Odden, slagen 1565 ved Falkenberg, og Frue Karen Jörgens Dotter Juul som døde 1556. Til begge Sogners Fattige har Frue Sophia Brahe Jörgen Lungers Enke til Odden 1 656 legeret sin Gaard Bistrup i Hiøring Sogn. Et Document af 1467 nævner Oluf Nilssön Prest i Raelthved i Hornsherred, som nu er Rabeltved i dette Sogn; Om der da har været et Sogn af dette Navn, eller Sognepresten af Mygdal har boet i Kabeltved, veed man ikke.
- f) I Muren udi Choret er indsat en Steen med en harnisket Mand og Frue, 3 $\frac{1}{2}$ Alne høi, over Morten Krabbe til Bøgsted og Frue, men Figurerne og Skriften er nu fordervet og ukiendelig. Under Altergulvet er en hvælvet Begravelse, deri 14 sore og smaa Lig, hvoriblant, Henrik Vind skudt af Vaade, Margrete Sandberg fød og død 1666. Jomfru Anne Sophia Seefeld til Mølgaard Knud Seefelds og Karens Frises Dotter, som døde 1703 49 Aar, hendes Broder Otte Seefeld død 1697 56 Aar, Peder Jensen til Bøgsted som døde 1713 66 Aar og Hustru Anne Jörgens Dotter Hald død 1728. Pulpituret har Jomfru Cathrine Margrete Sandberg 1650 lade opstaffere. 1634 bevilgede Kong Christian IV. Hr. Ulrik Sandberg, at Tirup en Bondegård i Vendsyssel maatte ligge til hans Hovedgaard Bøgesteds Sognekirke Astrup. Grimshauge kaldes i et Doc. Af 1547 Geemmerhaffue, hvilken Gaard da skyldede til aarlig Landgilde 1 $\frac{1}{2}$ Pund Smør, 2 Kander Honning, 4 $\frac{1}{2}$ Hvid Leding, 4 Skillinger Koepenge, 1 Skovsvin, 23 Skillinger Giesterie, og 1 $\frac{1}{2}$ Pund Korn Paasetning.
- g) Undser Altergulvet i Kirken er en hvælvet muret Begravelse, hvori hvile følgende: Sophia Sandberg Admiral Envold Kruses Frue til Baggesvogn, død 1649 62 Aar. Deres Dotter Jomfru Anna Kruse død 1687 67 Aar, og hendes Syster Jomfrue Birgitte Kruse død 1695 69 Aar, deres Broder Thöger Kruse død Barn, Jomfru Margrete Sandberg, Ulrich Sandbergs til Tulsted Dotter, død 1647 58 Aar, Jomfru Else Sandberg, Frue Sophie Sandbergs Syster, Wulf Abraham Unger Claus ril Vikkestrup og Frue Barbara Galts Søn gift 1709 med Helene Karstine von Moesting, døde 1723 41 Ar, deres Dotter Hedevig Juline Unger. Denne Wulf Abr. Unger og Frue har 1713 zirligewn ladet Altertavlen opsmykke. I Kirken er en Ligsteen over Jens Pedersen i Aasen død 1643 en anden over Jens Nielsen Schyt i Aasen død 1701. Kirkegaarden er besat med Trøer og Busker, og tet hos den syndre Kirkemuur staae to meget store Bøgetræer langt høiere end Kirken. Strax ved Præstegaarden skal fordom have boet Tue Skeel, hvoraf Marken endnu kaldes Tueskils Høie. Ved Sindal-Kirke er et Hospital, stiftet 1669 til 12 fattige Lemmer af ovenmelte Jomfruer Anne og Birgitte Kruse, hvilket af Baggersvogns Eiere underholdes. Se Hofm. Fund. T. IV. P. 358.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

- h) I gamle Dage heed dette Sogn og Byen Vigerbye, og et Document af 1408 nævner en Gaard i Statbebæk i Wigberby Sogn i Hornsherred.
- (*) Dette Sogn er temmelig medtaget af Flyvesandet, som daglig til tager og udbreder sig.
- i) Til Kirkens vestre Ende skal en Tolder i Skagen forud have ladet bygge 4 Fag Bindingsverk. Her er en Altertavle fra de catholske Tider, af Bildhugger-Arbeid, med mange Billeder, som siges med Kobber at være overklædte. I Kirken findes Ligstene over tre Sogneprester, Claus Nielsen som døde 1658. Mads Jensen død 1667. Envold Lauridsen død 1713. Sognet har lidt temmelig Skade af Sandflugten. Her ved Havkanten finder man ofte endeel Rav i Tangen. I Sognet er Garboe-Søe, hvorfra en Aae udflyder, som ved Aalbæk læber i Havet.
- j) Ingen j
- k) Om dette Sted haves den gamle Underretning, at en Mand ved Navn Hans Eylerßön i Kong Friderik I. Tid gjøre Mageskiftet med Kongen og Kronen, saa at han fik en Kongl. Majsts. Og Kronens Bondegård til en Fri-Gaard, liggende udi Vendsyssel i Hornsherred i Raabierg Sogn, som kaldes Høgende-Haffue og skylder aarlig en hakv Løb Smør, en halv Ask Honning, 3 Skilling Leding, 7 Skilling Koepenninge, 24 Skilling Giesterie og et Skoug-Svin; Derimod udlagde han til Kogen og Kronen en Gaard liggende i Mosbierg: Thi stadfæstede Kongen samme Mageskifte, at Hans Eylerßön og Arvinger skulde nyde og beholde Høgende-Haffue med al sin Tilliggelse, saa frit og qcit som andre Riddermænds Mænd udi Danmark have deres Arvegods friest, Dat. Flensborg, Løverdag efter Søndag Invocavit 1531.
- l) I Kirken er en aaben Begravelse, med 13 Liig, men ingen Inscriptioner, uden over Justits-Raad og Landsdommer Erik Rodsteen til Leerbek, Steen Rodsteens og Margrethe Urnes Søn, som døde 1687 60 Aar, Frøken Friss som døde paa Keerbek 1736 Capitain Frands Christopher Röepadorf til Skaarupgaard død 1730 42 Aar.
- m) Kirkens Taarn tiener de Søfarende til Efterretning. Over Skriftestolen sidder en Tavle, opsat 1668 af Sognepresten Christen Jensen. I Choret hænger en lang smal Tavle med Fruentimmer-Billed i sort Dragt og paa hver Side af Hovedet tvende Vaabner, neden under sataar: Af Danmarks Adel er jeg baaren, et Guds barn er jeg vorden, Anna, det øvrige af Inscriptionen er fordervet ig udsledt; Traditionen siger, at hun skal have forbedret Kirkens Bygning. Midt i Kirken hænger en Tavle over Jens Biörnsen i Strandbylund.
- n) Hirsholm bliver siden beskrevne iblant Øerne.

II. Venneberg – Herred.

1. St Catharinæ Sogn i Hiøring (a). Hiørings Kiøbsted. Bistrup Gaard.
2. St. Olufs Sogn (b), Annex til St. Catharinæ Kirke i Hiøring Stiftsbye. Gaarestrup Bye. Vellinghøi Bye og Hede. Synder Tyrup. Nør Tyrup. Vinstrup Gaarde. Brønderup. Amdal. Hestehauge. Fuglsig Hovedgaard.
3. St. Hans Sogn ©, Annex til St. Catharinø Kirke i Hiøring. Bagdrup Bye. Vandsted Gaard. Astrup Hovedgaard. Givrup Bye. Krustrup Bye. Jundgstrup. Hougaard. Lundergaaarde. Lund. Astrup Mølle. Solde.
4. Ugilt Sogn (d). Ugilt Bye. Nørre Tykke. Romholt. Gilleladen. Frisbek. Vormstrup. Horsevad. Meelbek. Bokholt. Krogvad. Kundsholm. Smørkrogen. Skovhuset. Monkholt. Nolmose4. Snapholt. Stadsholt. Stadshede. Koldberg. Dragstrup. Kringelberg. Bouerskov. Over Skaiberg. Hornebjerg. Havredal. Faarbierg. Lørslev Bye. Mølgaard. Spangerhede. Glimsholt

III. Cap. Astrup- Børlum- og Seiglstrup Amter, eller Vendsyssel 1 del

Bye. Høibierg. Neder Hesselt. Over Helsselt. Linderum Bye. Aasholm. Egeberg Hovedgaard. Srensodde. Aistrup Odde Huse. Vester Aistrup. Øster Aistrup. Rassing tvende Huse. Bolle. Skovens Boel. Nørre Saldtoft. Synder Galdrost. Synder Trang. Nørre Trang. Lille Trang. Lille Hede. Bakken. Mølleskov. Dalsager. Sindholt. Rugtved. Linderumgaard Hovedgaard. Annexet Taars ligger i Børlumherred.

5. Gierum Sogn (e), Annex til Flade. Gierum Bye. Kragekier. Myrholt. Huolsig. Giødgaard. Annex-Pretsegaard. Synder Refsdal. Vester Refsdal. Gierumgaard Hovedgaard. Synder Guldal. Veier Bakken. Bakken. Lille Hoved. Nør Guldal. Øster Roer. Skoven. Vester Roer. Sveie. Rydsholt. Degnebolig. Kovstrup. Hedegaarden. Boeler. Boel-Mølle. Fuglesang. Bugstade. Lobbis Høi. Vrangbek. Doenbek. Bangs Gaard. Kier og et Huus.
6. Flade Sogn (f) Flade Bye. Fladstrand (g). Reesnæs. Baader. Stengit. Handbek. Birkebakken. Kirkeskov. Vinters Huus. Steenhaugen. Tottenborg. Torndal. Fladbiery Gaard. Prestegaarden. Suderboe. Dal. Davisleed. Vangen. Kiøbstrup. Tronderup. Knivsholt Hovedgaard. Bangsboe Hovedgaard. Jegen.
7. Aasted Sogn (h). Aasted Bye. Favrholt Bye. Haven. Halden. Ravnsholt Vandmølle. Guldbeks Kier. Guldbeks Kiers Vandmølle. Gidsig. Linnsegaard. Linnedsgaards Vandmølle. Linnedskrog. Nør Torild Have. Synder Torild Have. Melling Bye. Neder Skoven. Synder Vasen. Nør Vaasen. Hede Aas. Store Bøye. Over Skoven. Haabendal. Lille Haabendal. Ravshøi. Skovtved. Steerbakken. Lille Steerbakken. Haven. Steenhaven. Lille Haven. Vierbakken. Lille Mosen. Bekman Bye. Qvisel Bye. Rederholt Bye. Fugelsang Vandmølle. Fuglsang Gaard. Vester Nistrup. Øster Nistrup. Heden. Mosen, Skiørholt Hovedgaard.
8. Skierum Sogn (i), Annex til Aasted. Vester Skierum Bye. Øster Skierum Bye. Studstrup. Spendelund. Skudsig. Skierum Hede. Studsbierg. Stokholm. Rollen. Bomborg. Hungersholt. Vandsbek. Ørnhøi. Suurkier. Lille Albek. Dybroe. Vadet. Eget Hovedgaard. Trøgdrup.
9. Lendum Sogn (k), Annex til Tørslev i Børlumherred. Lendum Bye. Kasum. Ballei. Kabermarken. Vaan. Vester Steenheden. Klem. Nor Studen. Hvidborg. Tryk imellem. Øster Studen. Vester Stuben. Skovsgaard. Nør Mibakken. Engsig. Nør Steenshede. Brødelev. Heden. Hingelborg. Raadlund. Bakken. Lille Bakken. Kingsholt. Stokbroe. Tolsted. Damsgaard. Videt. Albek. Lendums Broe. Hullet. Ulsig. Nørre Heden. Ramethøi. Diget. Nørre Mose. Grydebierg. Usseltoft. Mikkelsestrup. Stisholt. Fugelsang. Topholt. Nørre Bremose. Bremose. Grimbøgen. Vester Bremose. Bremose. Svompen. Bremose. Mavrholt. Lille Mavrholt. Kirkehuset. Vester Miidbanken. Kringelmose. Trolldborg. Store Buurholt. Øster Midbakken. Felleds Byggere. Øster Steenshede. Synder Røekier. Kobberbroe. Nør Røekier. Raasig. Lille Buurholt. Kammer. Kusesgaard. Lengsholm. Hovedgaard.
10. Vidstrup Sogn, Annex til Tornbye i Hornsherred. Vidstrup Bye. Dalsgaard. Toftegaard.
11. Hørmsted Sogn (l) Annex til Mosberg i Hornsherred. Birke. Meienggaard. Nye Reist. Gammel Reist. Annexgaard. Rammelhøi. Lille. Bunsbek. Fellend. Skovehuus. Kringelhardt. Topholt. Ulkier Bakken. Skreborg. Grimshauge. Marilung. Steensbek. Tislum Hovedgaard. Syndergaard. Korsenstved. Maalund. Teglladen.
12. Skallerup Sogn (m). Synderlev Bye. Nørum Bye. Nørlev Bye. Pestegaarden. Knolde. Størup. Store Hunderup. Prestholm. Klittens Huse. Villerup Hovedgaard.
13. Vennebjerg Sogn (n), Annex til Skallerup. Vennebjerg Bye. Lophauge Gaarde. Vester Hedegaard. Øster Hedegaard. Havgaard. Stade. Nørre Haridslev Bye. Ørklit Hovedgaard.
14. Haridslev Sogn (o). Synder Haridslev Bye. Seiglstrup Mølle. Annexerne Rakkerbye og Seiglstrup ligger i Børlum-Herred.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

15. Jelstrup Sogn (p). Jelstrup Bye. Hundeleve Bye. Giølstrup By. Annexet Lyngbye ligger i Børlumherred.
 16. Maarup Sogn (q), Annex til Ruberg. Lønstrup Bye. Vilstrup Bye.
 17. Rubierg Sogn ® Rubierg Bye, Ulstrup Bye. Kaiholm Gaard. Kronholm Gard. Astrup.
-
- a) Kirken er forhen beskrevet ved Kiøbsteden Hiøring.
 - b) Kirken forhen beskrevet ved Kiøbsteden Hiøring.
 - c) Kirken ligeledes beskrevet ved Hiøring. Dette Sogn kaldes i gamle Documenter af 1447. Christ Sogn eller Kriste Sogn. I dette Sogn laae forud en Gaard kaldet Crukstorp eller Krustruplund, som 1456 tilhørte Børlum Biskopdom, men siden af Anders Berg, Christen Berg, og Peder Berg er afhændet til Maurids Nielsen Gyldenstjerne til Aagaard.
 - d) I Ugilt Kirke, forud kaldet St. Mariæ Kirke, ere tre grundmurede Begravelser. I den ene under Altergulvet6 staaer Niels Galde til Egeberg som døde 1659. 78 Aar og hans Frue Elisabet Kaas død 1686 49 Aar, Iver Seefeld til Mølgaard, hans Syster Dorthe Barbarn Seefeld, Friderich Unger død 1686. 49 Aar, hans Frue Dorothea Galde død 1693 50 Aar, og deres Sønner Gude Unger og Henrich Unger. I den anden hvælvede Begravelse under Mands-Stolene, som formedelst Brøstfældigheder bleven opfyldt med Jord, er nedsat Folmer Urne til Linderumgaard med Fruer Anne Dyre og Dorthe Kaas, samt flere af Familien. I vestre Ende af Kirken er den tredje Begravelse, deri staaer Henrich Lauridsen Bugge til Linderum, hans Svoger Henrich Kierulf til Linderumgaard, og Anders Brönsdorf. I denne Prestegaard er født den lærde Hr. Frands Michelsen som af Ugilt tog sig det Tilnavn Vogelius, hvilket hans Descendenter endnu bruge.
 - e) I Gierum Kirke er en aaben Begravelse med endeel Liig, hvoriblant Vogn Orning til Gierumgaard og Frue Ingeborg Basse, hvis Navne og Vaabener og seer paa de øverste Kirkestole med Aarstal 1598. Samme Vogn Orning har ogsaa 1592 ladet Præstestolen opsætte. Paa Gierum Byes Marke findes mange Høie, hvoraf en lang Høi kaldes Kiæmpehøi, med store Kampsteene omsat. Paa Bøbelmark er en hedensk Grav.Høi kaldet Steen stue, i Jorden er et Hul med store brede Steene omsat som en liden Kielder. Paa Giødgaards Mark er og en Begravelses Høi kaldet Blakkehøi, hvori ere fundne Leerkrucker med Aske udi.
 - f) Der er en Tradition, at ved Flade Kirke skal forud have staaet et Kloster kaldet Flade-Skarp, confirmeret af Pave Nicolaus V. med da det ingensteds bliver nævnet i Historien, bær man billig Tvivl derom. I Altergulvet ligger en Ligsteen over Mogens Juul til Knivholt og Frue Ingeborg Thomasdotter Galskiöt som døde 1551. Hans anden Frue Inger Timandsdotter levede 1592. Denne Mogens Hogens Juul har 1588 bekostet Prædikestolen og 1592 tvende Stole i Kirken, som hans Navn derpaa udviser. I Kirken er et Epitaphium over Sognepresten Hans Borchhorst som døde 1678.
 - g) Fladstrand, endskiønt den nu har sin egen Kirke eller Capel, hvori holdes ordentlig Guds Tieneste, saa bliver den dog endnu regnet til Flade Sogn, som den tilforn har ligget under. Fladstrands Kirke er forhen med Byen beskrevet
 - h) Aasted Kirke er kaldet S. Nicolai Kirke. Paa begge Sider i Vaabenhuset sidde indmurede 2de Dødning- Hoveder. I den aabne Begravelse staaer: Frue Karen Dyre, Niels Arnfelds til Knivholt, han døde 1679 76 Aar, hans anden Frue Agate Kirstine Bek død 1691 36 Aar, hans Søn Commandeur Otte Arnfeld til Knivholt, Bangsboe og Leerbek, som døde 1720 81 Aar og Frue Johanne Belov død 1702 49 Aar, Frue Ellen Arnfeld Oberste Lange Rodsteens til Leerbek

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

død 1701 75 Aar, Kammer-Junker og Ritmester Hans Arnfeld til Knivholt som døde 1702 69 Aar, Cancellie-Raad Hans Lorentz Arnfeld til Knivholt død 1744 43 Aar, Steen Hondorf Arnfeld død 1739 51 Aar. I Begravelsen sees Commendeur Otte Arnfeld og Frues Skilderier i fuld Corpus. Til at vedligeholde Begravelsen, som 1695 er indrettet, er lagt en aarlig Afgift, See Hofm. Fund. T. IV. P. 338. An. 1467 er taget et Sogne-Vidne, at en Kone navnlig Trunde Ramis havde o levende Live givet til Aasted Kirke og Prestebord et Byggested kaldet Ramishave for Siæle-Messer, og at der hver Søndag i Kirken skulde bedes for hendes Siæl.

- i) Kirken er kaldet St. Jørgens Kirke, hvis Billed staaer paa Altertavlen. I Alteret er et Hul med en Marmorsteen over, deri en Æske med Klude og catholske Reliquier i. Kirken udvendig, saavelsom Alteret, er af hugne Kampesteen. Paa Altertavlen catholske Billeder. I Kirken en Tavle over Ville Orning og Christopher Orning. Udi Begravelsen staaer samme Ville Orning som døde 1602 og hans Frue Kirstine Hög. Ved Skudsbierg er en Høi og der oven i en Kilde, kaldet Hellig Kilde, som før paa Sundhedens vegne har haft megen Søgning.
- j) Ingen j
- k) Af en Memorial fra Sognemændene i Lendom til de Kongelige Commissarier Jens Juul, Otte Skeel og Mogens Kaas, som vare forordnede til at eftersee de fattige Kirkers Tilstand, sees, at denne Kirke 1631 var ganske brøstfældig. Paa Marken findes Lengses og Huses Grave, af hvilke Herregaarden Lengsholm og Rufesgaard en eensted, Bondegaard har deres Navn. Lengses Grav ligger omtrent en halv Miil i Nordvest fra Torsted Kirke, den er 70 Skrit lang liggende i sydost og nordvest, og 35 Skrit bred, langs Ryggen paa Graven fra den ene Ende til den anden ligger noget fra hinanden en Rad Kampesteene. Rufesgaard ligger herfra i Nord en Fierding Vei bort.
- l) Et Document af 1408 nævner dette Sogn Hoormæløss. Kirken har en udbygget Begravelse, hvori staaer Eiler Eilersen Holm til Eskier, Høgholt og Skiørholt, fød i Gottenborg 1628 død 1706 og Hustrue Kirstine Jespersdotter og Kirstine Bugge. I denne Kirke er Justits-Raad Jespersen til Høgholt begravet.
(*) Løkken er et Fiskerleie og tillige en Handels-Plads, som ingen Avling og Agerdyrkning har, men velhavende Beboere. Af Fiskeriet giøre de dog ikke meget Væsen, men Stedet har 5 Sand-Skuder, som fare bestandigen paa Norge med alle Slags Landets Producter, og hiembringe igien Tømmer, jern og andet, hvad Bonden behøver, saa et her med deslige Varer er langt større Omsætning, end i Hiøring, som nu har lidet tilbage af Kiøbmands-Handel. I Henseende til denne Handel med Sandskuderne hører Løkken under Tolderens District i Hiøring.
- m) I Kirken er en Begravelse under Altergulvet, hvori staaer Hans Wolf Unger til Villerup og Frue Berte Kaas. Deres 16 Ahner paa Fæderne og Møderne sees paa en påslagen Tavle ved Alteret, og derunder dette Vers:
En Steirmarker af Geburt, En Unger af Familie,
I Steirmark min Tid var kort, Til Danmark stod min Villie,
En Kaases Rod ieg plantet der, Sex Greene deraf komme,
De fen voxte til Vaaben at bær, Den siette en Jomfru unge.
Der er og begravet deres Søn Claus Unger til Villeruo, som døde 1698 60 Aar, hans Fruer Else Acheleie død 1668 30 Aar, og Barbare Galde død 1691 37 Aar, Hans Søn Georg Christopher Unger død 1706 26 Aar og Frue Dorothea Catharina Gedde, Krigs-Commissarius Jens Duche til Villerup død 1743 70 Aar.
- n) Af dette Sogn og Byen Vennebjerg har Vennebjergsherred sit Navn.

- o) I Kirken findes en Tavle, hvorpaa Isaacs Oftring forestilles i Bildhugger-Arbeid. En Tavle med Sogneprestens Jens Thomæsens Skilderie. Et Epitaphium, hvorpaa Sognepresten Peder Bertelsen Aalborgf, som døde 1657, med sin Familie er afmalet. En Messing Lysekrone given af Sognepresten Hans Faber.
- p) I Kirken en Tavle, med Sognepresten Povel Jensen Haridslev og Familie afskildret.
- q) Maarup kaldes Mathorph i et Document af 1374. I Lønstrup maae fordum have været en adelig Gaard; thi man finder nævnet Knud Jensön i Lønstrup Væbner 1504. Denne Bye heder i et Doc. 1468. Løthenstorp.
- r) Rubierg Kirke er meget net opbyggt af hugne Kampesteen, ligesom og Maarup Kirke. Sydvest før Rubierg Bye har været et stort Bierg, kaldet Ruberg Knud, som skal være udfaldet i Havet. En af dette Steds Sogneprester Mads Christenssön blev af de Keiselige, som 1627 vare indfaldne i Jylland, ihjelslagen i sit eget Huus.

III. Børlum – Herred

- 1. Sæbye Sogn (a). Sæbye Kiøbsted. Sæbye Vandmølle.
- 2. Albek Sogn (b). Albek Bye. Siveslet. Hytten. Falden. Alfortvad. Porsmose. Lille Porsmose. Kierlingholt. Skovens Boel. Stodsholt. Lille Stodsholt. Knøsen. Bekshede. Havsig. Lille Havsig. Nør Klit. Synder Klit. Kierskov. Over Holdet. Fimtrang. Store Prestebroer. Clemens Hauge. Fimheder. Over Rom. Over Holbek. Lille Prestebroer. Neder Holbek. Neder Rom. Skovhuse. Faurholt Bye. Holtusgaarde. Prestegaarden. Langsøe Bye. Albekgaard. Hesselt. Elkier. Krimgelhede. Holte. Fladets Gadehuse. Voorsøe Bye. Vaarsøe Mølle. Øster Dammet. Vester Dammet. Nor Stregsholt. Skarpholt eller Stokbroer. Teglbakken. Rugtved Hovedgaaard. Nørre Fæbroer. Lille Rugtved. Biergen. Lille Biergen. Skovmose. Pielven. Lionghøis Skov. Langeland. Skoven. Synder Stringsolt. Donsted Gaard. Donsted Mølle. Annexet Vaar ligger i Jerslevherred.
- 3. Bærlum Sogn ©. Børlum Bye. Stenbjerg Gaard. Hiortenæs Gaard. Skiøtterup Bye. Børlumkloster Hovedgaard. Vitterup Bye.
- 4. Furebye Sogn (d), Annex til Børlum. Furebye.
- 5. Veibye Sogn €, Annex til Børlum. Veibye. Kirkholm. Dalmark Gaard
- 6. Em Sogn, Annex til Vraa. Em Bye. Vullerup Bye.
- 7. Vraa Sogn (f). Synder Vraa Bye. Nørre Vraa Bye. Stensvad Bye. Borup Bye. Grønderup Bye. Dets ene Annex Seridslev ligger i Jerslevherred.
- 8. Lyngbye Sogn, Annex til Jelstrup i Venneberghered. Synder Lyndbye. Nør Lyngbye. Lyngbye Torov Bue.

9. Taars Sogn (g), Annex til Ugilt i Vennebergherred. Taars Bye. Hvidsted Bye. Havstrup Bye. Borup Bye. Biørnstrup. Jernskov. Harpsøe. Krogen. Terpe Bye. Koldbroe. Lindholt Gaard. Graum Bye. Svenstrup. Siørup. Øster Vogdrup. Vester Vogdrup. Bøgge. Sessinge. Sessinge Bye. Rattisodde. Engen og Kieret. Store Skæggesholt. Lille Skæggesholt. Heden. Aggeerup. Hesselholt. Dal. Dals Mølle- Steendal. Bedelund. Græsdal. Voldsholt. Øster Kragdrup. Vester Kragdrup. Krammisholt. Tykskov. Bragholt. Feyerholt. Rufholm. Storksted. Hiorted og Fellen. Norden Bierken. Synden Birken. Store Klarupskov. Hesselbakken. Norden Klarupskov. Vester Klarupskov. Øster Klarup. Øster Morild. Mellem Morild. Vester Morild. Hvidstedgaard Hovegaard. Boller Hovedgaard. Trangel. Boller Vandmølle. Aaa Hovedgaard. Skad Vandmølle. Tidmandsholm Hovedgaard.
10. Vreilev Sogn (h). Vreilevkloster Hovedgaard. Gulager Bye. Lundgaard. Gunderup Bye. Havreholm Gaard. Nor Tierit. Synderbroen. Æsterdammen. Vesterdammen. Græshede. Synder og Nørleie. Poulstrup Bye. Saxager Gaard. Pletgaard. Grynderup Bye. Rønnebjerg Bye. Aarup Bye. Mynderup. Harken. Reerup Skoven. Fuglefang. Lendestved. Lunde Prestegaard. Vester Lendestved. Øster Stokbroe. Bastholm. Vester Stokbroe. Bastholm Mølle. Tollestrup Bye. Østergaard. Høgsted Bye. Østentorp. Lille Obentorp. Rønnovsholm Hovedgaard. Grundrup Gaard. Krogholm. Vreilevkloster Vandmølle.
11. Hestrup Sogn (i), Annex til Vreileb. Hestrup Bye. Hestrup Vandmølle. Hestrupgaard.
12. Hørbye Sogn (k), Annex til Volstrup. Hørbye. Kuur. Rosenhave. Øster Svei. Vester Svei. Mellem Svei. Gammel Holm. Horstemark. Nye Holm. Trankier. Kroghede. Skon. Follerbanken. Giendrup. Baaren. Mosen. Porten og Boen. Bolletsmark. Ørvad. Gundestrup. Hallen. Hørbylund Hovedgaard. Bredmose. Bonkhølle. Lille Fimen. Lille Skierning. Svangel. Lille Svangel. Klemmen. Løgtved. Rydsholt. Slongbro. Barstkier. Estrup Bye. Tosesig. Bakken. Vester Estrup. Mølgaard. Faarholt. Et Huus. Haven Gaard.
13. Volstrup Sogn (l) Volstrup Bye. Ørtogt Bye. Øxenhede Bye. Tamholt. Kneverhede. Store Toftlund. Lille Toftlund. Store Grønhede. Lille Grønhede. Store Ugerholt. Lille Ugerholt. Dyrheden. Baiensgaard. Hytten. Hybholt. Sæbygaard Hovedgaard. Sæbygaards Vandmølle. Volstrup Prestegaard. Degneboligen. Aasen. Synder Soldsbak. Nørre Solsbak. Vester Solsbak. Fuglesang. Kragsted. Ærkede. Birkemose. Stridsholt. Tanger eller Graver-Huset. Store Steenshede Hovedgaard. Langved. Katterup Gaard. Skioldstrup Gaard. Gadens Gaard. Skovsgaard. Lille Stenshede. Heden. Lille Kioldstrup. Sore Kioldstrup. Ilmsholm. Lundergaard. Dyrhedens Skovhus.
14. Torslev Sogn. Vraa Bye. Trygge Bye. Varaagaard. Sammegaard. Horshauge. Galterup Gaard. Tyrestrup Gaard. Elsthauge. Volsted Gaard. Vester Fuglesang. Tromstrup. Lille Tromstrup. Lille Fuglesang. Klatteup. Bangs Bye. Bang Terp og Bang Kier. Resmose. Hiortholm. Grydbek. Hiortmose. Kopperholm. Stidsholt. Høgstrup Bye. Fladbirk. Store og lille Krogen. Krogens Mølle. Kirketerp. Lundgaard. Krogsdam. Dal. Kolbro Bolig. Kolbro Vandmølle. Høngaard. Fiem. Torslev Prestegaard. Riis. Flamsholt. Skavange. Birridgaard. Aalborg. Giersholt. Langboet. Søholt og Skoven. Brobakken. Vester-Strand. Hammerholt. Lindholm. Knopshauge.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

- Silkeborg. Toften. Ørslevgaard. Østerstrand. Gye-Eie. Ormholt Hovedgaard. Heeselt Gaard.
Resten af dette Sogn ligger i Jerslevherred, men Annexet Lendum i Vennebergherred.
15. Seiglstrup Sogn (m), Annex til Haridslev i Vennebergherrede. Seiglstrup Hovedgaard.
Smidstrup Bye. Stagsted. Aagaard. Aalstrup Gaard.
16. Rakkebye Sogn, Annex til Haridslev i Vennersbergherred. Rakkebye. Snarup Bye.
17. Skiæve Sogn (n). Kiersgaard. Skiæveleed. Prestegaarden. Kotterup Boel. Barkholt. Birker.
Øster Lien. Vester Lien. Langholt. Byrdal. Aalegaards Odde. Ovenstrup Bye. Tosbek
Vandmølle. Ovenstrup Slagsted Skovhuse. Hundrup Bye. Krogsdam. Raaholt. Vitten.
Rovhaven. Snoren. Dybvad Hovedgaard. Knudseie Gaard. Knudseie. Vandmølle. Det øvrige af
Skiæve Sogn ligger i Jerslevherred.
18. Karup Sogn (o) Annex til Understed. Karup Bye. Kieret. Kokkedal. Tykkekier. Høien. Refdal
Odden. Steisborg. Flagholt. Hadsborg. Trundhaven. Knivlingborg. Hornebjerg. Kokkenborg.
Steen dal. Tveden (p). Øster Smeden. Vester Smeden. Rulbroe. Melleamboel. Østerboel.
Vesterboel. Ovstrup. Nørbakken. Øxenbakken.
19. Understed Sogn (q). Vrangbek Bye. Fladehol Gaard. Grene. Letholt. Gadsted. Vangen. Synder
Knud. Tverkier. Dalbye. Degnebolet. Skiftved Bye. Plettisholt. Skoven. Knappen. Nør Knud.
Rosenggaard. Høirholt. Klatterup Gaard. Hoelbjerg. Steenhede. Understed Strand under Bierget.
Langvad ved Understed Strand. Ved Understed Strand. Gundgaard. Nørgaard. Rutved Bye. Kies
Bye. Knapen. Henden. Knøsen. Hestvang reishierg. Gadeholt Bye. Krattet. Jegen. Qvæsel
Gaard. Qvæsel Skovhuse. Prestegaarden.
- a) Kirken er forhen ved Kiøbsteden Sæbye beskrevet.
- b) Paa Albek Kirkegård ligger en Steen over Sognepresten Jens Hansen. I et gammelt Document af
1328 nævnes Torpæ in parochia Albæk, ligeledes amnis Worthæsaa, som nu heder Vaarsøe.
- c) Af Børlum Sogn og Bye haver Herredet sit Navn. Kirken, med Børlum Kloster, ligger meget
høit og kan sees langt bort, i sær til Havsiden, saa at de Søefarende paa den Kant tage deres
Mecd derefter. Kirklen er det tredje Huus paa Borgegaarden og indlukker den paa den nordre
Side, den er uden Taarn, og ikke noget Kiendetegn til, at der har været Taarn, men i Stedet
derfor staar paa Kirkegaarden, som ligger separeret nordost fra Kirken, et høit Klokkehuus med
2de Klokker. Kirkens Bygning er uvendig simpel, men stor og anseelig, indvendig zirlig, og har
3de Hoved-Gange. Den holdes for den høieste af Kirkerne i dette Stift, og er forhøiet fra Jorden
3½ Alne, dertil gaaes op af en huggen Steen-Trappe med Jerngitter forsynet. Dens Høide under
Hvælvingerne er imod 26 Alne, Breden ved 32 Alne og Længden imod 62 Alne. Den halve
nordre Deel af Kirken fra vestre Ende til Midten har en Udbygning, ogsaa vidt er i Kirken 4
Rader Stole, i den øvrige Deel alene 2 Rader. An. 1616 har Lænsmanden Gotzlef Budde paa
Kongens Bekostning ladet Kirken i Stand sette. Ved 100 Aar derefter har Justiz-Raad Kierfkiold
givet den baade ind- og udvendig en Hoved-Raparaation, bygt den østre Ende af nye, forbedret
Tækningen med 90 Skippund Blye, bekostet en stor og zirlig Altertavle, for Alteret er smukt
Tralverk, i vestre Ende af Kirken et stort Pulpitur. Choret er afskilt fra Kirken, og paa hver Side

af Chorsdøren staar tvende store Billeder paa Pillarer. Midt i Kirken er Daaben med en smuk Indlukning, Prædikestolen ligeledes nye og smuk. Hans Svigersøn General Major de Thurah har siden ladet Kirken indvendig sette i zirlig Stand, Alteret opmale og forgylde, de gamle Biskopers Monumenter staffere, samt Gulvet belegge med Fliser, givet en Sølvkande, prægtigt Altertøi, og et smukt Orgelverk. Nu værende Eier Oberst de Poulson har 1765 ladet derpaa opsette et nyt Sparverk og et med Kramper befæstet Streentag i stedet for de udelige Blek-Plader, som en kort Tid laae paa Kirken. Denne Kirke var før og nogen Tid efter Reformationen Vendelbo Stifts Domkirke, hvorved de Catholske Biskoper havde deres Residentz, som laae neden for Klosteret, hvoraf Pladsen endnu kaldes Bispegaard. Denne Kirke har uden Tvil været indviet Jomfru Mariæ til Ære og Kaldet Vor Frue Kirke, eftersom Mariæ Billede var et af de beste Stykker i Kirken, hvortil Dronning Margrete forærede en Guld-Krone, som den hellige Jomfrue paa Høitidsdage skulde pyntes med. Hvor mange Capeller og Altere der forud har været i og ved Kirken, er nu ubekendt, men et Capel var der, som Biskop Jep Friss 1483 funderede og med Gods begavede. Den gamle Altertavle fra Pavedomets Tider findes endnu i Kirken, men en nye er opsat. Der findes og en gammel Monstrantz. Paa Foden af Klaken, som er af Sølv forgylt, staaer med Munkeskrift: *Elemosina venerabilis in Christo patris Domini Jacobi Friis Episcopi Burglanensis*, neden ind under Foden staar: *Renovatus 1. Sept Anno 1654*. Paa Pastellet staaer bemeldte Biskop Jeppe Frises Vaaben og derhos: *Orate pro datore Jacobo Friss*. Paa Messing-Lysestagerne staaer med Munkeskrift: *Anno Domini M. V. hindret do gaf Hans Ilder dette luchter*. Midt i Altergulvet er en stor muret Begravelse for Presterne. Af de gamle Biskopers Gravmæler, som i denne Kirke ere begravne, findes endnu en stor Ligsten over Biskop Jeppe Friis, som før laae i den midterste Gang neden for Chorsdøren, men nu er indsat i Muren og overstrøgen med graa Oliefarve, derpaa sees Biskoppen in pontisicalibus med hans Vaaben hos den og denne Skrift omkring: *Hic jacet reuerendus pater Dominus Jacobus Friis quendam Episcopus Burglanensis, qui obiit anno domini M. CCCCLXXXIII. Cujus anuma requiescat in pace*. Da Biskop Friises Grav blev aabnet, fandtes en liden Hue paa Hovedet og et par Cordwans Tøfler paa Fødderne. Biskop Niels Stygges Ligsteen laae tilforn ved nordre Kirkedør, med er og indsat i Muren, og har denne Inscription: *Hie sunt in sossa Nicolai presulis ossa Stogconis vetra, quæ Christus dicat ad etre anne domini M. CD*. Aarstalet er ikke rigtigt, thi han døde efter 1530. Her findes nok en gammel Ligsteen med et adligt Vaaben og denne Paaskrift: *Anno Domini MCCCXCV. Obiit Dominus Nicolaus Thorstensone strenuus miles*. I Kirken bag den nordre Dør er en smuk Begravelse, indrettet af Kierskiold, med et Marmor-Epitaphium, bekostet af General Major og General Bygmester Laurids de Thurah til Børlumkloster over sig og Familie. I samme Begravelse staaer Justitz-Raad Friderich Kierskiold og Frue Inger Pop, deres Svigersøn Johan Henrich Rantzov, deres Dotter Johanne Mariæ Kierskiold Conferentz-Raad Gödert Braems Frue til Baggessvogn, saavelsom General Major Thurah selv med begge Fruer, den første en Rosenörn, den sidste en Kierskiold, som først havde haft bemeldte Rantzou. Paa Kirkegaarden er Christian Reitzer Stiftamtmand i Aalborg som døde 1736, begravet, saavelsom hans Frue Maria død 1730 i en 6 Alne dyb muret grav. Ved denne Gravs Gravning fandtes en Kiste af tynd huggen Steen med et Beenrad udi, som blev nedsat under den murede Grav, dette gamle Liig var omsat 6 Alne i Qvadrat med Kampestene fra det øverste til nederst i Jorden. Der er paa Kirkegaarden over Reitzer opsat en firekantet Marmor-Steen med en Inscription, som forklarer, at han for dette sit Gravsted i den sorte Muld, som er 4 Alne lang og 4 Alne bred inden for de runden om det oven paa Jorden opreiste Kampestene, har givet Kirken 200 Rdlr. Til Sognets Skole 200 Rdlr. Og til dets Fattige 100 Rdlr. Hvorfor Em

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

Sogns Konge-Tiende af Børlumklosters Eiere er pansat. Da Kierskiold lod Kirken reparere, fandtes et stort Been-Rad, som af Kæmpe-Art, og at det var Menneske-Been, det viiste Hovedet. I Kirken findes at Epitaphium over tre Sogneprester, Niels Sesrensön død 1570. Ja Sognepresten Peder Johansen Viborg opsat 1644. I en muret Grav i Altergulvet staar Mag. Brunovs Ligkiste. Paa en Pille ved Prædikestolen er ondmuret en firekantet Steen, hvorpaa staaer udhuggen en Abekat, som ikke vides Utydning paa.

- d) Furrebye meenes at have Navn af Fur og Fyre-Skove, som før her ved Stranden har staaet og hvoraf endnu skulle findes Rødder og Studer. Kirken har en gammel Altertavle fra de Catholske Tider, med en Helgens Billede i Midten mellem Jomfru Maria og Johannes. I Alterbordet under Fiæledekket er et Hul, hvori har været Reliquier. Paa Kirkegaarden er begravet Sven Thomæsen af Lykken. Furrebye Mark har taget Skade af Sandflugt. Det siges, at Havet for mange Aar siden har borttaget Kinderup en Bye der i Sognet.
- e) Kirken har hedet St. Villadses Kirke, hvorpaa endnu paa Altertavlen sees Patronens St. Villadses Billed. Synden for Kirken har og været en berømt Læge-Kilde, kaldet St. Villadses Kilde.
- f) Kirken har en smuk altertavle af Bildhugger-Arbeid gjort 1670 hvilken Sognepresten M. Jörgen Berg 1722 lod staffere. Kirkens Klokke er en af de største og lydeligste Landsbye-Klokker i Vendsyssel, den skal være støbt norden for Kirken i en Høi, kaldet endnu Klokke-Høi.
- g) I Taars Kirke ere 3 aabne Begravelser, en i Altergulvet, hvorudi hviler Marqvard Kaas til Tidmandsholm og Frue Anne Stygge, Henrich Unger til Tidmandsholm og Fruer, Margrete Mühlheim død 1700 og Margrete Blaa død 1736 66 Aar, Johan Urne til Tidmandsholm og Nipstrup. I en anden Begravelse neden for Choret ligger Jens Hansen Berg til Boller og Hustru Maren Butz, deres Sønner Hans Berg og Jacob Berg til Boller samt den sidstes Hustrue Johanne Marie Verkmaster. I den tredje Begravelse under Taarnet staaer Hans Thögersen og Frue Ingeborg Foss. I Kirken ere 3 Pulpiturer. Paa Veggen i Choret hænger en Tavle over Ingeborg Tidmandsdotter. Til Muren er fæstet en sort Marmorsteen over Vlaus Dyre til Boller død 1547 og Frue Johanne Mogensdotter død 1571. 1565 har Kong Friderich II mageskiftet til Jens Clausen Dyre til Boller Kronens Gaard Biørnstrup i Tors Sogn for en Gaard i Jelstrup Sogn.
- h) Vreilev Sogns Kirke, som kaldes St. Nicolai Kirke, er bygt ved Herregaarden Vreilevkloster, og har før været Kloster-Kirke, da Gaarden var et Nonnekloster. Dens Bygning er anseelig og vel vedligeholdet. Den har store og høie Hvælvinger, som hvile paa høie murede Piller, smukke Stole og Ornamentter, tvende Chore, det ene paa nørre Siden af Alteret, hvor Indgangen er for Herskabet, det andet i vestre Ende af Kirken for det unge Mandkiøn. Altertavlen er gammeldags, derpaa Bildes, Juuls, Rönnovs og Skinkels Vaabener, men Messe- og Alter-Klæder meget smukke. Kalk og Disk foræret af Frue Ide Giöe, efterat de Svenske 1644 havde borttaget den forige. Prædikestolen er af kiønt Bildhugger-Arbeid, og paa Pulpituret sees Julernes Fæderne- og Møderne-Vaabener. Paa den øverste Pille hænger en Tavle med Jens Billes og Frue Karen Rönnovs Vaabener og nogle Bibelske Sprog, paa ny stafferet 1696 af Frue Helvig Krabbe Peder Juuls Enke. I Kirken findes et Tydsk Epitaphium over en Svensk Oberstes Dotter Jomfrue Regina Elisabet von Kabeln som døde paa Vreilevkloster 1658. Øverst i det

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

nørre Chor hænger Oberste Peder Juuls Regiments Standart med forgyldt Skrift, derhos en sort og en rød Fabe. Af samme Chor udhænger General Major von Moestings Regiments-Fane, hvorpaa hans Levnets-Løb, samt en sort og rød Fane. I den aabne Begravelse under samme Chor hviler Oberste Peder Juul til Vreilevkloster, som døde 1676 42 Aar, hans Frue Helvig Krabbe død 1697 50 Aar, deres Dotter Frue Cathrine Marie Juul død 1712 44 Aar, hendes Mand General Major Christian Georg von Mosating til Rønnovsholm, Fuglsig og Skrumsager, som døde 1720 52 Aar, Jomfrue Ingeborg Juul Peder Juuls Søster som døde 1694 63 Aar, Jomfrue Ide Dorthea Juul Peder Juuls Dotter død 1721 56 Aar. Hvor denne Begravelse nu er, var før et Capel, hvorfra Kloster-Jomfruerne ginge op paa det Pulpitur, hvor deres Stole vare. Ved Kirkens syndre Side sees Spor af tvende hvælvede Porte, hvorigiennem bemelte Nonner ginge ind i Kirken. Men ved Kirkens Reparation 1675 gik mange af dens gamle Kloster-Levninger forlorne. Da er formodentlig og den gamle Runesteen borttagen, som stod under en Steen-Pille midt i Kirken, og som før havde været sat over en Mand ved Navn Loia, efter Wormii Beretning Monum. Dan. P. 296. I denne Kirke er Cancellie-Raad Ermandiger til Vreilevkloster begravet.

- i) Kirken er zirlig i Stand sat af Otto Vilholt til Hestrupgaard, som og der har ladet indrette en aaben indelukt Begravelse for sig og Familie.
- j) Ingen j
- k) I Kirken en aaben Begravelse, hvori hviler Jomfrue Kirstine Juul Niels Dotter til Hørbylund, som døde 1674 85 Aar, Giord Galt til Viumgaard og Hørbylund som døde 1684 63 Aar, hans Frue Eva Unger død 1694 68 Aar. I Altergulvet ligger en Ligsteen, som Niels Jonsen Wiffert til Torstedlund 1589 log legge over Jesper Torsen til Hørbylund som døde 1526 og hans Frue Mette Mads dotter Wiffert som døde 1566. Paa de øverste Stolestader staae 4 Adelige Vaabner i Træ udskaarne og malede. Over Thorsdøren staaer Sal. Kirstine Juuls Fæderne og Møderne Vaabener med Aarstal 1678. Ovenmeldte Jomfru Kirstine Juul har 1669 stiftet en god Skole her i Sognet, See Hofm. Fund. T. IV. P 327. Paa Veien fra Ryholm Bye til Hørbye sees mangfoldige Jord-Dysser, i sær tet norden for Hørbye en saa stor Mængde af store og smaa Jord-Høie nær ved hinanden, som Grave paa en Kirkegaard, lidet nordøstlig fra disse en Dys med en stor Steen oven paa og mange mindre Steene-neden omkring, nordvest fra Kirken seer man og nogle Grav-Høie.
- l) I Volstrup Kirke ere 2de aabne murede Begravelser. I den ene, som hører til Sæbygaard, hviler Admiral Peder Munk til Sæbygaard død paa Gødringholm 31. Martii 1623 89 Aar, Frue Sophie Brahe gift først med Peder Munk siden med Malte Sehested, død 1638 58 Aar, Jomfru Kirsten Munk Peder Munks Dotter død 1624 16 Aar, Jomfru Wibeke Juul Admiral Niels Juuls Dotter 1668 2 Aar, Jomfru Ingeborg Rosenkrands Otte Christopher Rosenkrandses Dotter død 1636 36 Aar, Jomfru Mette Cathrine Pachs død 1690 11 Aar, Kield Krag Sehested død 1727 51 Aar. I den anden Begravelse, som tilhører Stenshede, staaer Wogen Wogensen til Steenshede død 1650 56 Aar, Frue Kirsten Wogens Dotter død 1633. Oberst Lieutnant Preben Banner til Stenshede død 1666 42 Aar, hans Frue Ellen Rosenkrands død 1683. 64 Aar, deres Søn Bild Banner død 1672 16 Aar. I denne Begravelse findes endnu 13 Ligkister uden Inscription. Paa en Steen i Kirkegulvet læses denne Inscription: Her ligger trende Holgerer af Rosenkrandses Stamme, som skal igien opstaae og hver med Livsens Krone bramme. Paa den øverste Mands-Stool staaer Knud Rud Ottesens Fæderne Vaaben, paa de følgende Stole ses Sehesteds, Lykkes, Brahes, Giöes, samt V. Wognsöns Fæderne og Møderne Vaaben med Aarstal 1592. I Sognet

ligger et Bierg, kaldet Gieddebierg, hvor gemeen Mand siger t ligge en Skat forborgen. I dette Sogn har fordum boet Mester Henrich, en berømt Jurist, som havde været Biskop Stygge Krumpens Cancellar, og med Kongelig Bevilling nød Indkomsterne af Kaldet, imod at holde en god Capellan. Volstrup Sogn nævnes i Documenter af 1408 Wormstrop Sogn, hvorudi da har ligget Estrop og Juxenhede.

- m) Seigstrup Kirke skal fordum alene have været som et Capel, opbyggt af 12 Hovmænd i de Pavelige Tider. Norden for Kirken ligger en Plads, som der endnu kiendes Volde og Graver omkring, hvor Slottet menes at have staaet.
- n) I Skiæve Kirke, under Skriftestolen, er begravet Jens Todborg, som nogen Tid eiede Dybvad og Knudseie.
- o) Kirken er efter Sognet liden, dog vel vedligeholdet. Norden ved Karup Kirke er en navnkundig Kilde, kaldet Helligøbben, hvorved i gamle Dage skal være dreven stor Superstition.
- p) Tveden er nu en Bondegård, som bewboes af tvende Bønder. Der har forhen staaet en anseelig Bygning, som formedelst sin Ælde for faa Aar siden er nedreven og det beste Tømmer henført til Hørbylund. Uden for Gaarden skal ikke længe siden være seet Rudera af et Herresæde, eller enkantig Muur to Alne tyk og to Alne Høi, som har været Grundvolden af et 6 loft høit Huus, hvor den i Kæmpeviserne omtalte Herr. Raadengod skal have boet og haft Udsigt over Skovene til Østersøen, Skovene ere nu mest borte, med der findes endnu en Plads kaldet Bedelund, og østen ved Gaarden en anden, som har hedet Rosenlund.
- q) I Sognet findes en Bakke, kaldet Slotte Bakken, hvorved ere Kiendetegn af tvende Vindebroer, der skal have staaet et Slot, hvor den Søehane Knud af Borg skal have boet. Paa Marken findes og adskillige Steenstuer eller hedenske Begravelser opmurede som Kieldere af maadelig Kampesteene.

IV. Jerslev – Herred

- a) Øster Brønderslev Sogn (a). Øster Brønderslev Bye. Kraghede. Skarvad. Neist Hvilshøi Bye. Linderup Gaarde. Hvilshøigaard. Vester Gierndrup. Øster Gierndrup. Buurholt Gaard. Stubderup.
- b) Hallund Sogn (b), Annex til Æster Brønderslev. Hallund Bye. Hollensted Bye. Hollensted Hede. Hving. Øster Hebbelstrup. Øster Huolhøi. Vester Hebbelstrup. Vester Huolhøi. Heegaard. Nør og Synder Lund. Strand- eller Skarnvad. Kiølsegaard Hovedgaard. Kiølskegaards Vandmølle.
- c) Dronninglund Sogn © Dronninglund Hovedgaard før Hundslund Kloster. Dronninggaard Hovedgaard. Lunderager. Prestegaard. Lundegaard. Ringsted Brønd. Store og lille Biørnlund. Brøndens Gaard. Melvad. Torsholm. Bleisberg. Kiersgaard. Lille Kiersgaard. Hiallerup Bye. Giera Bye. Qviselholt. Ravnholt. Store og lille Løgtved. Lokholt. Tryge Bye. Lille Dorstveden. Obenholt. Østerdorf. Syndergaard. Østerdorf Nørgaard. Vesterdorf. Holtved.

Trind Tveden. Langvad. Tidselbakken. Store og lille Refdal. Stokholm. Lille Stokholm. Melholt Bye. Fielgaard. Holte. Kialkbakken. Kieret og Dalen. Hedegaard. Gingsholm. Stagsted Bye. Ørsøe Bye. Kristrupholt. Kiufllingborg. Miilholt. Skrudsholt. Damsgaard. Kokkenborg. Hønneborg. Møgelmoose. Bredholt. Kibsgaard. Skoven. Dalegaard. Lille Glimsvad. Byrvong. Daalsgade. Daars Vandmølle. Tvedens Gaard. Jespergaard. Tvedergaard. Kolding. Frøbakken. Store Glimsvad. Dal Mølle. Frandsborg. Torup Bye. Torup Hede. Solholt. Ulgraven. Rørholt. Heden. Tolstrup Bye. Bolle Bye. Asa Gaard og Bye. Asa Vandmølle. Biørnstrup. Melholt Gaard. Gammel Kirkebye. Sudergaard. Ørsevad. Boved. Langheden. Lille Langhede. Giøragard. Laursulf.

- d) Jerslev Sogn (d). Jerslev Bye. Tveden. Mølholm. Synder og Norder Bundesholt. Lille Dorbanken. Holveien. Lorthule. Villestrup. Seigaard. Refbakken. Krattet. Høiriis. Store Dorbakken. Krakov. Baasen. Svennum Bye. Øster Mellerup Bye. Mellerup Mølle. Vster Mellerup Gaard. Store og lille Padhede. Mildal. Bomborg. Lunken. Dal. Mustedgaard. Øster Hiulskov. Middel Hiulskov. Vester Hiulskov. Kirkholt. Pærgaard. Våndkrogen. Kratteting. Bakken. Krattet. Æster-Mølle. Vester-Mølle. Brodholt. Ovstrup og Møllen. Polen. Trædholt. Falden. Knasborg. Grydbek. Byrlund. Alstrup Gaarde. Klestrup Bye. Rumpen. Svarebak. Sørhede. Holtet. Hassebek. Hansebek. Abildgaard. Sterup Bye. Nørgaard. Løtte. Holte. Smekken. Kner. Umosen. Beyer eller Laagen. Lille Villestrup. Norge. Hoholt. Græne. Pinden.
- e) Vester Brønderslev Sogn €, Annex til Jerslev. Vester Brønderslev Bye. Vetser Hedegaard. Øster Hedegaard. Vester Vangdrup. Øster Vangdrup. Grimsted. Taarsmark. Agedrup. Tinghulen. Øster og Vester Kornumgaard. Nebstrup Hvedgaard.
- f) Seridslev Sogn, Annex til Vraa i Børlumherred. Seridslev Bye. Kullum Bye. Holte Bye. Stade. Østeraae. Vesteraae. Nørhaven. Skarnager. Synderhaven. Mellemhaven. Ulhøi. Hielmsted Gaarde. Under Aarebye. Smersted. Bakken.
- g) Hellevad Sogn (f). Hellevad Bye. Allerup Bye. Foltved. Trædholt. Skinbjerg. Mosen. Synder Troderup. Blesbjerg. Clausholm. Lunderdal. Badstrupdal. Katholm. Svenstrupdal. Lille Langvad. Store Langvad. Bredkier. Klokkeholm. Lem Bye. Røgelhede. Krogdal. Lunden. Qvinbjerg. Halskov. Korslund. Kiersgaard. Klokkeholms Mølle. Roeslund. Falden. Nørre Trøderup. Kragerup. Kielden.
- h) Helleum Sogn (*) Annex til Hellevad. Helleum Bye. Helleumlund. Pilgaard. Nakkebjerg. Monkholt. Lundergaard. Sletting. Langtved. Sneverholt. Snaphede. Kibsdal. Krogen. Kratten. Krogshauge. Føiting. Kalsbjerg. Morkmose. Stoksted. Skovgaard. Kastenskov. Vandiskrog. Holmgaard.
- i) Ørum Sogn (g), Annex til Hellevad. Ørum Bye. Nør Ravnstrup Gaard. Nør Ravnstrup Gaard. Nør Ravnstrup Mølle. Mose. Brunvang. Biørholm. Vester Glimvad. Synder Ravnstrup. Lille Aagaard. Store Aagaard. Lille Kraghede. Kraghede Kringlingbroe. Skovbakken. Tveden.
- j) Tolstrup Sogn (h). Timmerbye. Prestegaarden. Kiersgaard. Meilsted Gaarde. Taarup. Holte. Linderup Bye. Knapishauge. Mølgaard. Bidsig. Aadergaard. Aadergaards Vandmølle. Gunders Vandmølle. Hiermislev Bye. Hiermislevgaard Hovedgaard. Hiermislevgaards Vandmølle.
- k) Stenum Sogn (i), Annex til Tolstrup. Stenum Bye. Vang Gaard. Kokholm.
- l) Vrensted Sogn (k). Vtensted Bye. Sundsted. Holmen. Aasendrup Bye.
- m) Tise Sogn (l), Annex til Vrensted. Tise Bye. Manne Bye. Filholm Bye. Ladegaard Kieret. Torregrest ved Broen. Grønborg. SDtouvad. Havgaard. Hamlemose Hovedgaard.
- n) Vaar Sogn (m), Annex til Albek i Børlumherred. Vaargaard Hovedgaard. Vaargaards Skovhuse. Aggersted Bye. Trangit. Lille Trangit. Nørholt. Idskovs Mølle. Vester Skovgaard. Vester

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

Skovhuse. Volbroe. Brunvong. Bøgskov Halle. Svinhaugen. Endeel. Lille Endeel. Gaardsholt. Dysenvad. Flavenskal. Vester Gaardsholt. Aabolt. Store Lunderhede. Smalbroe. Strudsholm. Hvidkilde. Vandsted Taabroe. Store Enoden. Bondhagen. Lille Ravnholt. Lille Enoden. Knibben. Knarren. Skallerbakken. Gabbet. Gyden Overgaard. Vildbakken. Skoven. Lossen eller Høssen.

Af Skiæve Sogn, som ellers hører til Børlumherred, ligger følgende her i Jerslevherred: Stagsted Bye, Ravnsholt. Store Reisom, Lille Reisom. Store Vrangmose, lille Vrangmose, Mosen, Nødbakken, Nye Mølle, Avenkiødt. Avenkiødt Vandmølle, Boes, Høyen, Knapen, Stagsted Gierde, Bolhøie, Tophede. Store Føltved, Lille Føltved, Logsig, Lille Spanghede, Roven, Solholt, Store Spangshede, Hytten, Krogen, Møllebakken, Tuen

Af Torslev Sogn, som hører til Børlumherred, ligger følgende i Jerslevherred: Skierne Gaard. Norden Refbakken, Synder Refbakken, Fielgaarden, Ravnholt, Vrangmose, Vraagaards Mølle.

Af Albek Sogn, som hører til Børlumherred, ligger disse Steder i Jerslevherred: Baarsø Bye, Siøre Bye, Krogen, Synder Fæbron, Øster og Vester Tveden

Af Horsen Sogn, som hører til Kierherred, ligger i Jerslevherred Lyngdrup Gaarde og Faurholt.

- a) Kirken er mest bygget af Hugne Steen. I dens syndre Muur har før været en Runesteen med denne Paaskrift: Kirkia er Kriste kant manom, see Wormii Mon. Dan. P. 295. I Kirken findes et Epitaphium over Sognepresten Laurids Lauridsen, som døde 1629. Hvilshøysgaard er en upriviligeret Avlsgaard her i Sognet, som staaer for 13 Tdr. 4 Akpr. 1 Alb. Hartkorn og tilhører Peder Haugaard Lycke. Linderup nævnes i Doc.af 1493 Linderum.
- b) Hallund findes og skrevet Halling, dette Sogn var kort efter Reformationen Annex til Hellevad. Paa Veien mellem Øster Brønderslev og Hallund ligger nogle anseelige Dysser, fornemlig trende 66 til 70 Alne lange Jord-Høie tet ved Siden af hinanden, strekkende sig i længden fra Syd til Nord, alle tre fælles indhegnede med store opreiste Steen neden om ved Siderne, og oven paa hver anselige Offersteene. Der har og før paa Heden været en Høi med en Hule udi med Steene omsat, kaldet Røverstuen.
- c) Sognet hed tilforn Hundslund, indtil Dronning Charlotte Amalia 1690 blev Eier af Hundslund Kloster, da baade Gaarden og Sognet fik det Navn Dronninglund. Her skal før have været en anden Sognekirke, som er afbrudt. Nu værende Dronningslunds Sognekirke har tilforn været Kloster-Kirken til bemelte Hundslund Kloster og ligger tet til den østre Ende af Gaarden, prydet med Taarn og et zirligt Spir. Den er en ganske stpr Korskirke, meget smukt beprydet og med stor Bekostning sat i Stand, først af Høistbemeldte Droning, siden af Prinsesse Sophia Hedevig 1719 hvorom vidner en Inscription i en sort Steen udi syndre Kors. I det nordre Kors har Prinsessen ladet bygge et stort Chor, hendes eget Chor er i den vester Ende af Kirken. Paa Klokken staaer Sancta Maria med et gammelt Aarstal som kanskee skal være 1443. I Chorte er en stor Steen i Muren indheftet over Rigs-Raad Hans Johansen Lindenovb og Frue Margrete Rosenkrands, han efterlod 8000 Tdr. Hartkorn, dog døde hans Afkom i Armod. Ved den syndre Side er et Epitaphium med en Latinsk Inscription over Stats-Raad og Staldmester Georg Friderich vin Haxtjausen, som døde 1719 54 Aar. I Begravelsen under Alteret hviler forbemelte Hans Lindenov til Gavnø, som døde 1596 56 Aar og Frue Marhrete Rosenkrands som døde

1635 83 Aar. Deres Dotter Ide Lindenov død 1593. Jacob Lindenov til Hundslund Kongl. Majestets Raad og Assessor i Høieste Ret død 1672 55 Aar, hans Frue Christence Brahe død i Sæbye 1672 47 Aar, Henrich Daa til Hefringholm, død 1670 24 Aar, Hans Friis Jörgensen død 1651. Jomfrue Elsebet Qvitzau død 1667 55 Aar, Jomfrue Birgitte Brok Daa død 1646. Jomfrue Ide Christine Hög død 1665. Stats-Raad Haxthausen, Jacob Severin til Dronninglund Kiøbenhavns Borger og Formand for de 32 Mænd, som døde 1753 61 Aar og Hustrue Birgitte Sophia Nygaard død 1739 35. Aar, og Maren Dalager. At Stedets Sogneprester er at merke Sven Staverskov, som var af Adel, han havde været Nonnernes Prost i Klosteret, var og Sogneprest i Reformations Tiden, men resignerede selv, anlagde sig en Have og bygde derhos et lidet Huus hvaor han levede og døde privatus, Stedet kaldes endnu Svens Have. Hans Eftermand Hr. Gabriel havde været Munk i Vestervig, han døde i Nygaard, hvor Sognepresten da boede. Paa Dronninglunds Mark ere adskillige Kæmpegraver kaldede Pulper-Dys, Rette-Dys. Opdys ec. Prinsesse Sophia Hedevig har stiftet 7 Skoler i Dronninglunds Sogn og givet anseligt dertil, Se Hofm. Fund. T. IV. P. 293.

- d) Af Jerslev Bye og Sogn har Jerslevherred sit Navn. I Kirken er en adelig Begravelse, men uden Inscriptioner. Her skal være begravet Oberst-Lieutenant Peder von Musfeld og Frue Anne Sophie Mølheim, som begge døde paa Kiølskegaard. Paa Abildgaard i dette Sogn har fordum boet Adelsfolk. 1519 nævnes Mads Nagge i Abelgaard Væbner. Paa Mellerupgaard har og fordum boet Adelsfolk, den er ufrie og staaer for 10 Tdr. 2 Skpr. 1 Fierdingkar Hartkorn.
- e) Kirken har et lidet Taarn, og er tækket med Bkye. I Kirken er en aaben Begravelse, hvori staaer Cancellieraad Ermandinger og felere Rebstrup Gaards forige Eire. Nederst paa Taarnet er i en Steen udgravet en Form af et lidet Fad, som menes at have været brugt til Vievan. I Vester Brønderslev gøres sorte Grydser og andre Leerkar.
- f) I Kirken er et Epitaphium over Provst og Sognepresten Christen Gertzen, hvorpaa han med Hustru og Børn ere afskildrede. Efter Reformationen 1555 var Herr Peder Stinbeen Sogneprest, som havde været Munk i Børlum Kloster. Til denne Kirke har en Selveier Bonde Clemen Slage 1483 givet en Bøgeskov paa 12½ Svins Olden. Paa Kirkegaards Mark er en stor Steendys kaldet Steen-Tinget. Paa Røgelshedes Mark er en Sundheds Kilde kaldet Nelaus Kilde. I Sognet ligge to smukke Eneste Gaarde, Clausholm og Rosenlund, den sidste tilhører Assessor of Provst Peder Paludan.
(*) Hellum eller Helm Kirke var efter Reformationen ordineret at skulde nedbrydes, men formedelst Sognefolkets Ansøgning bevilgede Kong Christian III 1558 at den skulde blive en Sognekirke som tilforn, dog at Sognepresten til Hellevad og Halling Sogne skulde holde dem en Capellan, og derfor nyde en Halv Læst Korn af Konge-Tiende i Helm-Sogn.
- g) I Ørum Kirke over Daaben hænger en Kobber Tavle, som viser, at Niels Mortensen Kierulf paa Heiselt, som var overfalden i Torslev Prestegaard, og derfor til Afsoning bekom 100 Slette Daler, gav 1673 de samme til Ørum Kirke, impd der at faae sin Begravelse hos sine Forfædre. I Sognet er en stor Eensted Gaard Nør Ravnstrup, men uden al Frihed.
- h) Kirken er med Taarn og tækt med Blye. Altertavlen er af Bildhuggerverk, hvorpaa Maria med Barnet og de 12 Apostle. Paa Crusifixet staar det Aarstal 1639. Paa Prædikestolen staaer 1612, og 1618 med endel Bibelske Sprog, og i Kronen der over Claudius Caludii F. Holmius. Paa de tvende øverste Stole staaer Envold Kruses og Frue Else Marsvins Vaabener. En Lysekrone med 12 Arme. I Altergulvet en gammel Ligsteen over to adelige Fruer, som har boet paa Hiermislevgaard. Et Epitaphium over Prestens Jens Pedersen Hosbond Hustrue. Et andet over Sognepresten Nils Iversen som døde 1726. Endnu et over Peder Thomsen Kierulv. Forpagter

paa Hiernislevgaard som døde 1717 og Hustru Margrete Henrichs Dotter Hemmer. En Ligsteen over Christen Christensen Söholt Forpagter sammesteds.

- i) Kirken er uden Taarn tækket med Blye, Prædikestolen opsat 1622.
- j) Ingen j
- k) Kirken kaldes St Thøgers Kirke, og uden for Kirkegaarden er en liden Kilde, som endnu kaldes St. Thøgers Kilde. I Choret er et Epitaphium over Sognepresten Melchior Evertsen Meier, som 1655, døde meget hastig paa Marken, da han for Lyst Skyld havde taget en Lee i Haanden at ville meie med. Der findes og en Ligsteen over Sognepresten Frands Lauridsen som døde 1708. Ved Vrensted begynder en Vei eller Vase op til Børlumkloster, som kaldes Munkebroe, og gaard i Sydvest tvert over Brigsated Mark, hvorom fortælles den Fabel, at der neden under skal være en Hvælving eller Løngang, hvor Munkene skal have haft deres Gang fra Børlumkloster til Ingstrup Kirke. Synden for Vrensted Bye findes Levninger af en gammel firekantet langagtig Skandse, som nogle sige have været et Røver-Slot.
- l) Kirken har været kaldet Vor Frue Kirke, og vesten derfor er en Sunheds Kiilde, kaldet endnu Vor frue Kilde. Lysestagerne ere givne 1588 af Peder Munk til Estvadgaard og Frue Karen Skeel. I Choret er en aaben hvælvet Begravelse, hvori hviler fra 1601 bemelste Frue Karen Skeel, som har været balsameret. I Sognet er 1626 af Otto Skeel til Hammelmose stiftet en Skole, til hvis Underholdning er givet 300 Rdlr. See Hofm. Fund. T. IV. P. 307. Ved Paasketider neden for Kirken et Marked. I Sognet, synden for Hammelmose Gaard, begynder den store Vildmose, som i Længden og Bredden grøndser til adskillige andre Sogne, hvilken forhen er beskrevet.
- m) I Vaar Kirke paa syndre Side ere tvende aabne murede Begravelser, en oven og en neden til. I den øverste staaer Capitain Niels Rosenkrands, gift med Mette Cathrine Pachs og død paa Kringelhede 1746 61 Aar. Deres Dotter Henrica Sophia Rosenkrands Oberste Peder Reetztes Frue til Vaargaard, død 1747 31 Aar. I samme Begravelse er et Steen-Monument over Niels Skeel til Nørgaard som døde 1561 hans Frue Karen Krabbe Glob Krabbes Dotter, og deres eneste Søn Hans Skeel, som blev i Slaget paa Falkenberghede 1565. Ligesaa et Epitaphium over Otte Banner til Asdal, som af Ælde er mesten fordervet. Paa syndre Side uden til paa samme Begravelse sidder en gammel Steen, hvorpaa en Frue i fuld Corpus er udhuggen, med denne Inscription: Erlig og Velbyrdige Frue Ingeborg Skeel til Woergaard, da hun en forigfuld Enke var, lod han denne Kirke og Capel foranmdre, og bygge Worgaard 1586. Resten er ulæselig.

V. Kier-Herred.

1. Aabye Sogn (a). Aaby. Haugen. Aastrup Gaarde. Sovebakken. Bierget. Teglladen. Torngaard. Knøssgaard. Skielrimmen. Havgaard. Et Huus. Møllegaard. Knepper. Volbroe. Aabye Mølle. Rotkier Huse. Birkelse Hovedgaard. Resten af dette Sogn ligger i Hvetboherred. (296)
2. Biersted Sogn (b), Annex til Aabye. Biersted Bye. Greis Rommen. Synderbiere Gaard. Krogen. Nørkier. Nørhalle Bye. Biørnkier Hovedgaard.
3. Vadum Sogn (c) Vadum Bye. Vadum Mølle. Øster Holmebye. Vester Holmebye. Haldager Bye. Refsgaard. Biørungaard. Kiøringe Huus. Vadsbjerggaard. Brobolts Skov. Rødslet Hovedgaard.
4. Sulsted Sogn (d), Annex til Hammer. Sulsted Bye. Agdrup. Stapres. Lille Stapres. Stavlung. Langelund. Dal. Byrholt. Hastrup Haard. Tveden. Repstrup. Paa Heden. Meelsted Bye. Krogsgaard. Bakken Veirmølle. Væsbjerg Bye. Elkier Hovedgaard. Vang Hovedgaard. (297)

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

5. Aistrup Sogn (e), Annex Haammer. Aistrup Bye. Bredholt. Tylstrup Bye. Kiersgaard. Ultved Gaard. Lasgaard. Kirjegaard. Bilgaard. Heden. Brandenburg. Folsted. Holtegaard. Sindholt. Vraa Hovedgaard.
6. Hammer Sogn (f). Vodskov Bye. Grinsted Bye. Brødland. Øsbierg. Møgelmosse. Trondal. Skoven. Prestegaarden. Sølgaard. Atterup Gaard. (298)
7. Horsens Sogn (g), Annex til Hammer. Horsens Bye. Øster Kinderup. Vester Kinderup. Ugerholt. Vesterlaan. Langholt Hovedgaard. Det øvrige af dette Sogn er i Jerslevherred.
8. Vester Hassing Sogn (h). Vester Hassing Bye. Skoven. Skraalen. Ravnskov. Gryderlund, Hassingggard. Lunden Striben. Vesterhede. Dødskov. Knollegaard. Vester Aslund. Lundenborg. Havrekrogen. Østerlaan, Staabye. Ganderup Bye.
9. Øster Hassing Sogn, Annex til Vester Hassing. Øster Hassing Bye. Følved. Ryborg. Gaasebye. Gandrup Bye. Povelstrup. Jegen. Skindberg. Østeraae. Østeraaslund. Myren et Huus. Hølund. Ableholt. Øster Nesse. Vester Nesser. Neise Broe. Øster Hede. Hollet. Starbek. Starbeks Hauge. Diget. (299)
10. Ulsted Sogn. Ulsted Bye. Elsnap. Meelholt Bye. Sietterup Gaard. Klitgaard. Rotterup. Vadsholt. Grafholt. Langstved. Vindelborg. Hytten. Rummen. Synder Badsberg. Nørre Vadsberg. Broen. Øster Gaasegaard.
11. Hals Sogn (i). Hals Bye. Mølholt. Øster Gaasegaard.
12. Sundbye Sogn (k). Sundbye. Vaarbierg Bye. Lindholm Bye. Gidsig. Uttrup Bye. (300)
13. 13 Horup Sogn (l), Annex til Sundbye. Horup Bye. Torpet. Uttrup Bye.

Af Dronninglund eller Hundslund Sogn, som er i Jerslevherred, ligger udi Kierherred Meelholt Bye, og Snørholt. (301)

Af Vor Frue Sogn i Aalborg ligger ogsaa udi dette Herred den Øe Eegholm, som siden bliver beskreven.

Af Jetsmark Sogn, som ligger i Hvetboherred, er udi dette Herred Toftegaarde.

- a) (295) Aabye har sit Navn af den Aae, som løber der forbi, kaldet Rye-Aae. Om Donationer til Aabye Sogns Fattige og Skolehold, See HOFM Fund. T. IV. p. 266 sq. I Aabye Kirke er under Alteret en Begravelse, hvori staaer fire store Eegekister med Adelige Lig, Inscriptionerne ere af Rost fortærede, men man troer, der er af Birkelse og Refskier Gaards forige Eiere. En anden Begravelse er der i Korskirken, hvori staaer en Kobber-Kiste, som har været overtrukken med Fløiel, og en Egekiste, men ingen Inscription derpaa. I Aabye Sogn var den navnkundige Skipper Clemen fød, som var Formand for det store Opløb i Jylland 1534 (296)
- b) Biersted eller Biergsted skal være kaldet saaledes, fordi Kirken ligger høit og er bygt paa en Bakke eller et lidet Bierg.
- c) I Vadum Kirke ligger i en aaben Begravelse Gotzlev Budde til Rødslet som døde 1616 hans tvende Fruer Dorthe Skinkel til Gierskov død 1580 og Sidsel Biörn til Gunderuogaard død 1619. Over dennem er i Choret i Muren opsat en stor Steen, hvorpaa deres 16 Ahner ere at see. I Taarnet er en Begravelse med Jerndørre for, derudi hviler i to Marmor-Kister Cancellie-Raad Peder Thøgersen Lassen til Rødslet, Gudumlund, Herningsholm, Dybvad, Vosborg og Ruballegaard, som døde 1721 39 Aar. Paa Kirkegaarden har bemelte Cancellie-Raad Lassen stiftet og ladet bygge et Hospital, hvorom See HOFM. Fund. T. IV. p. 253.
- d) I Kirken er et Epitaphium opsat udi Choret af huggen Sandsteen, men nu forfaldet, som Stygge Hög til Vang har bekostet over sine Forældre og over sin Frue Anne Ulfstand, som døde 1627.

III. Cap. Astrup- Børlum- og Seiglstrup Amter, eller Vendsyssel 1 del

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

Der findes og en Ligsteen gjort 1626 over Frue Johanne Krumpen Jacob Eskelsen Hög til Eskier og Vang (297) hans Enke, og deres Søn Just Hög til Vang med begge Fruer Mette Giöe og Sidsel Bille som døde 1582. Et Epitaphium opsat 1663 over Sognepresten M. Bendt Hansen, som er begravet i Vor Frue Kirke i Aalborg. I Chorsdøren saavelsom i Hvælvingen midt over Kirken læses den Skrift: Anno Domini MDXLVIII lod erlig oc velbyrdige Mand Jost Hög til Vangxgaard thenne Kircke formale, oc lod E. og V. Mand Stygge Hög ibidem den forbedre 1599. Ved Sulsted Bye voxer Hør og Hamp meget strekt og fraadigt. I et Doc af 1355 skrives Navnet Sulæstath.

- e) I en aaben Begravelse i Aistrup Kirke hviler Friderich Rodsteen til Lengsholm død 1674 og Frue Kirstine Bek til Vraa, Elkier, Aas, Lengsholm og Elliggaard, som efter et kort Ægteskab sad Enke 44 Aar, døde 1719 76 Aar, deres Dotter Frue Ide Rodsteen, som var gift med Jörgen Bille til Ellinggaard og Lengsholm og døde 1728. Hendes Søster Frøken Else Elisabet Rodsteen til Vraa og Elkier, som døde 1730 57 Aar. Denne Frøken gav til Kirken for Begravelsens Vedligeholdelse 300 Rdlr. og til Aistrup Skole 300 Rdlr. See HOFMANS Fund. T. IV. p. 269.
- f) Synden for Prestegaarden har før været en Læge-Kilde, kaldet Helenæ Kilde, som nu er forstoppet, derved stod et høit Kors, som M. Thomas Galskiöt lod borttage, og samme Nat d. 30 October 1603 afbrændte Hammer Prestegaard. I Kirken er et Epitaphium og en Ligsteen over Provst (298) og Sognepresten M. Thomas Christophersen Galsliöt, som havde været Rector i Aalborg Skole, og døde 1624. Ligeledes en Gravskrift over Provst og Sognepresten M. Erich Nielsen død 1658.
- g) I Horsens Kirke er begravet Oberst-Lieutenant Halkaus til Langholt og Frue, ligesaa deress Søn Justitz-Raad Halkaus og Frue.
- h) I Taarnet hænge tvende Klokke, paa den ældste, som Brøderne i Børlumkloster 1463 har ladet støbe, staaer denne Inscription: Maria bin ich geheten, de Heren vam Bargum Klosster lehten mich geten Anno Domini M. CCCCLXIII. I Kirken er en aabne muret Begravelse, hvori er hensat Oberst Lorentz Sturk og Frue Barnara Helena von Levenklau, han døde paa Havrekrog en Bondegaard der i Sognet og har givet det Tralverk om Alteret for sin Begravelse. Et Epitaphium over Sognepresten M. Anders Hansen, som havde været Rector i Kalundborf Skole, og døde 1665. Knoldegaard har i gamle Dage været beboet af Adel, thi man finder 1478 nævnet Velbyrdig Sven Niels Palnesön af Kuolde. (299)
- i) Kirken er forhen ved Hals Bye beskrevet
- j) Kl
- k) Sundbye har sit Navn af Aalborg-Suud, som den ligge hos, og hvor man settes over fra Vendsyssel til Aalborg. Kirken har Biskop Frands Thestrup 1710 ladet staffere. Prædikestolen og en Messing-Lysekrone foræret 1707 af Biskopen D. Jens Bircherod. Et lidet Skib foræret 1713 af Færgemands-Layuget. I Altergulvet er den sidste Abbed af Vitskol Kloster Anders Andersön 1572 19. Aug. Begraven, der ligger endnu en Træ-Ramme over hans Grav, hvorpaa er udskaaret: Hederlig oc bvellerd Mand Her Abid Anders Andersen som döde, mere kan ikke læses. Epitaphia findes her over disse af Stedets Sogneprester Hans Vare død 1659. Laurids Jensen Lemvig død 1663. Laurids Jacobsen Bieske død 1676. Kield Nielsen død 1723 Sundbye med sin Kirke, som ligger under temmelig høie Bakker, giver en smuk Prospect fra Toldboden i Aalborg. Oven paa disse Bakker er god Agerland. Byens Indvaanere ere velhavende Folk, og betale Comsumption ligesom Kiøbstederne. Sundbye har stor Næring baade som Færgested og Fiskerleie. Her er got Fiskerie baade om Høst og Vaar. Her er det store Færgeløb imellem Vendsyssel of Aalborg over Limfiorden, hvortil holdes 6 store og 6 smaa Færger. Her holdes og

fire aarlige Markder, dog uprivilereret og alene med Bønder-Redskaber og Træ-Varer, nemlig Pintse-St. Hans (300) St. Olufs og St. Mikkels-Markder. I Siden af Fiorden ved Sundbye er paa to Steder friske Veldevand. I Sundbye Kier his Limfiorden vises en firkantet Plads, omgiven med Tørve-Grave, hvor der skal have staaet en liden Fæstning eller Borg, anlagt fordum for at hindre Sæe-Røvere at komme ind i Fiorden. Den kaldes endnu Stisborg, af Ridderen Herr Stig Hvide, som siges at have boet der i Sognet, hvor den liden Bondebye Vaarbjerg er, hvorman viser kiendelige Tegn af en stor Gaard med Volde om og hvor endnu findes en Brynd af hugne Stene. Vaarbjerg har formodentlig Navn af en Vare, hvorfra man fordum havde Udkik over Søen, og kunde vare paa Skibe og Søerøvere. Norden for Sundbye paa de høie Bakker, som kaldes Sundbye-Bierg, sees Kiendetegn af gamle Skandser, som siges at være opkastede af de Keiserlige i forrige Seculo, men siden af Vendelboerne brugte imod de Svenske, som bleve anførte af Vrangl, der havde indtaget Aalborg. Høiden af bemelte Sundbye-Bierg i Vendsyssel svaGrube-Møllen staaer. An 1203 har Kong VALDEMAR II lagt alt sit Fædernegods i Sundby til Vitskøl Kloster. Og 1293 har Biskop Niels i Børlum skienket til samme Kloster Sundby-Kirke, som da ved Provstens Magni Afstaaelse var ledig.

- l) Horup, eller, som nogle skrive, Hvorup Kirke, saavelsom Sundbye Kirke, ligger til Biskopen i Aalborg pro officio. Biskop Frands Thestrup har 1713 ladet denne Kirkes Chor staffere. I dette Sogn er godt Fiskerie om Høsten. Paa Utterup Mark findes et hedensk Altersted. Horup skrives i gamle Documenter Hothorp. 1495 har Biskop Nicolaus af Børlum mageskiftet Horup Kirke til Vitskøl Kloster for den Gaard Aastrup i Aabye Sogn. (301)

VI. Hvetbo-Herred.

1. Giøl Sogn (a). Giøl Bye. Birkumgaard.
2. Jetsmark Sogn (b). Meelby Gaarde. Vraa Gaarde. Kaas Bye. Synderbye. Pilegaard. Kaarup Bye. Purkier. (302) Store Panderup. Vedeholm. Øster Skædebak. Vester Skædebak. Løtterbolig. Øster Bleggrav. Vester Bleggrav. Farshauge. Hedegaard. Hønsholm. Tvilsted Gaard. Bisgaard. Lille Bisgaard. Hønshol. Tvilsted Gaard. Bisgaard. Lille Bisgaard. Riisager Gaard. Skadsholm. Lundbak. Meilholm. Lundergaard Hovergaard. Toftegaard, som og hører til dette Sogn, ligger i Kierherred.
3. Hune Sogn (c), Annex til Saltum. Hune Bye. Hunetorp Bye. Perup Bye. Bui. Lyngen. Bakkerne. Blokhusene (d). (303)
4. Saltum Sogn (e). Nør Saltum Bye. Synder Saltum Bye. Saltumgaard. Faarup Bye. Østerup Bye. Torpe Bye. Vestrup Gaard. Albeks Mølle. Bønkehuus. Prestegaarden. Jonstrup Gaarde. Ersted Bye. Drustrup.
5. Ingstrup Sogn (f). Ingstrup Bye og Prestegaard. Øster og Vester Borup Gaarde. Borupshauge. Trudslev Bye. Rolighed. Brødslev Bye. Klitterup Bye. (304)
6. Hiermeslev Sogn (g), Annex til Ingstrup. Vester Hiermeslev Bye. Strid. Myrtved. (305)
7. Alstrup Sogn, Annex til Ingstrup. Alstrup Bye.

Af Aabye Sogn, som hører til Kierherred, ligger udi Hvetboherred følgende: Vedsted Bye. Fristrup Bye. Brødløs. Refhede. Rom. Kiølvreng. Røn. Skovhuse. Mumgaarde. Refkier Gaard.

Af Brovst Sogn, som hører under Øster Hanherred, ligger Røgle Bye i Hvetboherred.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

- a) (301) Den Øe Giøl bliver siden beskrevet. Kirken er stor, med tvende Klokker i Taarnet. Paa nørre Side af Choret er et Sacristie. Altertavlen stor, af kunstig Billedverk, malet og forgyldt, og smukt opstafferet 1722 af Niels Bierre
- b) Kirken skal være kaldet S. Nicolai Kirke. Paa Klokken i Taarnet læses denne Inscription: Hanc tibi Campanam Nicolae dicamus habendam. I Taarnet er nu tillukt Gang med nogle Trappetrin til et Hul, kaldet Puses Hul, hvor den sidste Prest før Reformationen Niels Paus sig at have sluttet sig in for at sulte ihjel, men til sidst, som andre sige, der hængde sig selv. Paa Sacristiets Tag sidder et Qvinde-Ansigt udhugget af Træ og indfattet i Tavleblyet, med en Hette paa, kaldet Tors-Hette, som meenes at være dens Billede, der har bygget Sacristiet. Jetsmark Sogn har før haft Hune til Annes, men Kong CHRISTIAN III, lagde (302) 1555 Hune til Saltum. Igiennem dette Sogn løber Rye-Aae, som skiller imellem Kier- og Hvetbo-Herreder. Efter Tradition, har den bekiendte Ridder Rød fordum boet paa Toftegaard der i Sognet, hvor hans Navn skal have staaet paa en gammel Eegestolpe; Af denne Jette eller Kæmpe holder nogle for at Sognet har faaet sit Navn Jettesmark, endskiønt det skrives i Documenter af 1369 Ethismarck, som synes at have en anden Oprindelse. Det siges ogsaa, at denne Ridders Søn Sven Röd skal ligge begravet i Jetsmark Kirke under Stolene.
- c) Imellem Jetsmark og Hune er en Bek, kaldet Hune-Bek, som er vanskelig om Vinteren at komme over, hvorfor Hune-Sogn, som før var Annex til Jetsmark, blev 1555 taget derfra og annecteret till Saltum. I den sydre Kirkegaards Steen-Dige staaer en gammel Runesteen, som Husi, Thurkil og Thurbiörn satte over deres Fader Runolf hin retvie. I Hude Sogn siges fordum at have været syv Gaarde beboede af Adel, men alle ved Sandflugt ødelagte. Den Bye Ferup kaldes i gamle Documenter Pipetorp.
- d) Blokhuse bestaae af 5 á 6 Selv-Eires Bøndergaarde, der bruge Avling, Fiskerie, og Handel med 4 Sandskuder paa Norge. Deres Skibes Klarering og Tolds Erleggelse maae de gjøre til Tolderen i Hiøring, under hvis District Blokhuse staae. Fiskeriet er ikke i saa god Drift, (303) som det kunde og burde være. Her gøres got hiemgiort Lerred og uldet Tøi, samt Kurve af Vidie-Røder, som dog ere firbudne at optages i Klitten. Igiennem Blokhuse løber en Aae, som har overmaade klart og sødt Vand. Paa Strandkanten i denne Egn findes endel Conchylier, og alene én Slegt samlet paa hvert Sted.
- e) Kirken er over 60 Alne lang og den længste i Vendsyssel næst Skagens Kirke. Den hhar været dediceret til S. Johanni Baptistæ og S. Nicolao, hvilken sidste Helgens Billed sees paa en gammel Altertavle, som nu sidder over Skriftestolen. Ved Alteret ligger en Ligsteen over Sognepresten Just Valentin Fulda, som døde 1689. Paa Kirkegaarden er begravet Oberst-Lieutenant Obenhaus til Lundergaard, men uden Monument. Den forige Prestegaard skal være bleven ødelagt af Drive-Sand, og Presten har soden boet i en Bondegaard i Nørre Saltum, ellers findes antegnet, at Saltum Prestegaard afbrændte d. 15. Maji 1677 Ersted her i Sognet nævnes 1350 Eyerstet.
- f) Ingstrup nævnes i meget gamle Documenter Ingilstorp og haar altsaa sit Navn af nogen forneme Mand, som først har eiet og bebyggt Steder, maaske af Kong INGIL, som er saa bekiendt i den gamle Danske Historie. Man har saa meget større Aarsag til nogen saadan Formodning, som det af gammel Tradition er bekiendt, at Prestegaarden, som i gamle Dage skal have været en Herregaard kaldet Brederiis eller Fredenriis, har fordum haft Jus Asyli eller Barfred, og der er endnu et Huus vester i Gaarden kaldet Barfred og derover et Loft kaldet Barfred-Loft, (304) hvor de skyldige toge Tilflugt og vare frie for Blodheverne. Desforuden har der fordum været paa Prestegaarden et stort rødt Huus med Grave om, hvor

III. Cap. Astrup- Børlum- og Seiglstrup Amter, eller Vendsyssel 1 del

- Kongerne undertiden toge Logement, naar de vare i Vendsyssel, hvorudover Jagstrup Sø er bleven lagt til Prestegaarden, som bevises af et gammelt Brev, udgivet 1581 af Biörn Andersen Hovedsmand paa Aalborghuus, hvor der iblant andet heder: ”Sognepresten Herr Jörgen Jensen haver med et lovligt tolv Mænds Vidne beviist, at udi 60 Aar og derover haver Fiskeriet i Ingstrup Sø været Eyendeel til Ingstrup Prestegaard til Hans Kongelig Mayestets aabne Kielder og Gieste- Herberg der sammesteds. I denne Sø fanges Brasen, Aal, Giedder, Aborrer, og andre Fiske, den er en Miil lang, hører endnu til Ingstrup Prestegaard, og ingen uden Presten alene maa Fiske deri. Der er en anden gammel Sagn, at i Prestegaarden boede fordum en Herremand, hvis Syster blev besøvet af en ringere Person ved Navn Engelbret, som da blev undsagt og tog Flugten op i Kirketaarnet, hvor han af Herremanden blev indebrændt: Systemen skiulede sig paa Marken neden for Kirken, hvor der ligger nu en liden Bye, kaldet deraf Skiulsmark; til Tegn af denne Brand vender Taget paa Taarnet i Øster og Vester. Herom er gjort en Kæmpevisse, hvoraf ikke vides uden Begyndelsen: Det var liden Engelbret ec. Ingstrup Kirke er fordum kaldet St. Mariæ Kirke. Vesten for Kirken ligger en Høj, kaldet Gaanhøj, af hvilken naar man raaber imod Taarnet, kan der høres et meget sterkt Eccho. I Kirken findes en Ligsteen, med Latinske Vers paa, over Sognepresten Jörgen Jensen Veile som døde 1598. Af Stedets Prester ere ellers at merke: Herr Niels den første efter Reformationen og tillige Provst 1554 som før havde været Munk i Børlum, dernæst Hr. Jens Jörgensen, Hr. Jörgen Jensens Søn, som 16606 blev dømt fra Kaldet, for ørrørige Ord, han havde talt mod Herredsfogden for Retten, og andre Beskyldninger, han døde siden i Sæbye i stor Armod. Foruden de tvende Annexer, som endnu ere (305) til Ingstrup, har der i Herr Jørgen Veiles Tid været det tredje Annex kaldet Kietterup Sogn, som grændsede til Vesterhav, og var da af Sandflugt saagot som ødelagt, men Hr. Jörgen fik det maget, at Kietterup Kirke blev nedbrudt, og det overblevne af Sognet skulde søge Ingstrup Kirke, hvoraf endnu det Ordsprog: Hr. Jörgen lagde Kietterup Kirke øde, fordi han vilde Capellan ei føde. Kong FRIDERIK II Befaling om Kietterup Kirkes Nedbrydelse er af 4 Octob 1571 som tilholder, at dens Tømmer, Steen og Ornamente skal bruges til Ingstrup Kirkes Forbedring, men Blyet være til Kongens Tienste. Efter en gammel Fabel, har der været en Munke-Løngang fra Ingstrup til Børlumkloster, og en anden derfra til Vreilev Nonnekloster, samme er ved Tidens Ølde efterfaldet og sammengroet, men oven paa synes at have været en Vei pikket med Broesteen.
- g) I Hiermeslev Kirke staaer paa Prædikestolen Sogneprestens Hr. Jens Jörgensens Navn Navn, som 1606 blev dømt fra Embet.

VII. Øster Hanherred.

1. Øeland Sogn (a). Østebye. Knudegaard. Vesterbye. Oxholm Hovedgaard. (306)
2. Haverslev Sogn (b). Haverslev Bye. Tanderup Bye. Lørsted Bye og Vandmølle. Bonderup Bye. Holmsøe Bye. (307)
3. Veistrup Sogn (c), Annex til Haverslev. Veistrup Bye. Manstrup Bye. Holmgaard. Heehuse. Tanderup Gaard. Blegbrønd. Lille Krøllerup. Rt Huus ved Agersund. Synderstrup. (308)
4. Agersborg Sogn (d). Agersborg Bye. Vullerup Bye. Torup Bye. Krøllerup. Agersunds Færgested. Agersunds Huse. Agersborg Hovedgaard.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

5. Skrem Sogn €, Annex til Kollerup i Vester Hanherred. Skrem Bye. Gundestrup Byye. Aalegaard Hovedgaard. (309)
 6. Torslev Sogn (f). Torslev Bye. Attrup Bye. Aarup Bye. Flegum Bye. Alsbierg Bye. Haugen. Kokkedal Hovedgaard. (310).
 7. Lerup Sogn (g) Lundegaard. Porup. Lindgaard. Prestegaarden. Mølgaard og Mølle. Stagsted. Telling Bye. Bis-Mølle. (311)
 8. Trantum Sogn (h), Annex til Lerup. Trantum Bye. Jarmsted Gaarde. Bratbjerg Gaarde. Eistrup Bye. Leerbeks Huse. Bratbjerg Bye. Snever. Klithuse.
 9. Svenstrup Sogn (i), Annex til Brovst, Svenstrup Bye. Jammum Bye. Nørre Skovsgaard. Neesgaard. Synder Skovsgaard.
 10. Brovst Sogn (k). Brovst Bye. Esbek. Nøroxe Bye. Nør-Mølle. Synderoxe Bye. Jegerrum Gaard. Bradskov Hovedgaard. Til dette Sogn hører og Røgle Bye, som ligger i Hvetboherred.
- a) Øelands Kirke er det fjerde Huus af Oxholms Borgegaard, og har før været Klosterkirke til det bekiendte Øekkloster, som nu er Oxholms Herregaard. (306) Kirken er en anseelig Bygning, baade inden og uden vel vedligeholdten, forsynet med Hvælvinger, har tvende Adelinger og tre Rader Stole. Altertavlen og Prædikestolen er af smukt Billedhugger Arbeid, bekostet af General-Lieutnant Levetzau. Her ere 2de smukke Messing-Lysekroner, og fra de Catholske Tider en Monstrantz og et Røgelse-Kar meget net udarbejdede. Paa syndre Side af Alteret hænger et Epitaphium af Steen over Jörgen Taube, Stamfadet til de Adelige Duer i Danmark, som kom her ind fra Lifland, døde 1611 og hans Frue Elline Frands Dotter Baaner død 1590. Ved den nordre Side i Choret er en Begravelse med Jern-Gitterverk for, de Levetzauer tilhørende, i hvis øster Ende er en Forhøining af 6 Trin, hvor oven paa staaer i tvende Kobber-Kister med forgyldt og forsølvet Beslag Geheime-Raad og General-Lieutnant Hans Friderich Levetzau til Oxholm, Restrup og Nørre Elkier, som døde 1693. I det nederste Rum staaer i Marmor-Kister, deres Søn General-Lieutnant Theodosius Levetzau til Oxholm, Bygholm og Aalegaard, som døde 1719 54 Aar, med begge sine Fruer, Sophia Hedevej Grabban død 1701 25 Aar, og Lucia Emerence von Brokdorf som døde 1763 samt Søn Geheime-Raad Hans Friderich von Levetzau til Oxholm og Bygholm. Uden for Begravelsen er 1726 oprettet et zirligt Marmor Epitaphium over bemelte General-Lieutnant Hans Friderich Levetzau og Frue, som havde tilsmmen 7 Sønner og 4 Døttre. I Sognet har denne Herre 1695 stiftet en Skole til Ungdommens Underviisning, og givet til Kirken, Skolen og Fattige en Capital af 500 Rdlr. hvorom HOFM. Fund. T. IV. p. 377. An. 1562 var Øekkloster Kirke ganske forfalden, og Sognemændene ikke formuende at sette den i Stand, hvorfor Kongen tillod dem at afbryde St. Lauridses Capel der paa Øland og bruge dets Tømmer og Steen til Kirkens Forbedring. (307)
- b) Haverslev Sogn har velhavende Beboere, hvoraf nogle ere Hesteprangere. I Prestegaarden haver fordmum været et Asylum eller Barfred, kaldet Fredborg. Kirken er ganske bygt af hugne Steen og vel vedligeholdten. Der er en smuk Altertavle af Billedhugger-Arbeid. Paa Alteret to store Metal-Lysestager, købte til Kirken 1603 af Sognepresten Peder Thomæsön, hvis Epitaphium hænger der i Kirken, han døde 1616 og var uden Tvil en Sønnesøn af den første Evangeliske Biskop i Stiftet Peder Thomæsön, hvis Epitaphium hænger der i Kirken, han døde 1616 og var uden Tvil en Sønnesøn af den første Evangeliske Biskop i Stiftet Peder Thomæsön. Paa Prødiskestolen staaer det Aarstal 1582 An. 1648 blev bemelte Biskop, efterat han Aaret tilforn havd resigneret Embedet og opladt Stiftet til D. Olaus Chrysostomus, aflagt paa Livstid med

Haverslev Kald og Konge-Tiende af begge Sogne, imod at han skulde besærge Kirkerne med gode Sogneprester. Aarsagen skal have været, at han leed nogen Fortred af Munkene, som endnu vare tilovers i Klosterne, hvilke han ikke var mægtig nok at imodstaae. Om han selv betiente Kaldet som Sogneprest, veed man ei til visse, men i de Aar 1568 og 1582 var hans Søn Thomas Pedersen Stedets Sogneprest, hos hvem Faderen formodentlig har opholdt sig til sin Dødsdag, og skrives, at han tidt prædikede for Sønnen i Kirkerne. Lørsted her i Sognet kaldes i et Document af 1356 Löchyrstat parochiæ Hafwerslöf in Hanæheret.

- c) Navnet skrives i gamle Breve Bistorp, Biødrup, Beestorp, og har uden Tvivl af første Færd hedet Biskopstorp. Kirken er bygt af store hugne Steene. Under Taarnet uden til sees fire Sten-Piller, som ved en liden Hvælving understytter Taarnet. I Kirken staaer og en Steen-Pille ved Hvælvingen under Taarnet. I Choret sidder i Muren et Epitaphium af Steen over Jacob Baltzersön, som boede og døde paa Aalegaard. Paa Kirkegaarden ligger en ældgammel forsledt Ligsteen af 1329 over en Frue ved Navn Elisabet, (308)
- d) Agersborg ligger tet ved Limfiorden, der lige over for ligger Løgstør, som giver en artig Prospect fra denne Side af Fiorden. Kirken ligger paa Agersborg Hovedgaards Mark. Altertavlen har Mads Speitzer ladet smukt staffere. I Altergulvet en Ligsteen over Sognepresten Mechhior Evertsen som døde 1612. En anden over Sognepresten Henrich Kampman som døde 1683. I Taarnet er en Begravelse, med et Epitaphium over bemelte Mands Gregersen Speitzer til Agersborggaard som døde 1746 76 Aar og Hustrue Maren Christens Dotter Hvangstrup. I en Dal mellem Byen og Sundet er et Veld kaldet Nilaus Kilde. Imellem Kirken og Herregaarden er et Sted, kaldet Borgen, hvoraf Agersborg har Navn, derved er tidt opløiet paa Marken Stykker af Harnisk og andre Vaaben. Paa Marken ved Vulderup findes en Dys eller Kænpegrav. 1521 skødte Morten Jensen i Vireskovsgaard ti Hans Bartholomæi paa Kongens Vegne en Gaard i Torp udi Agersborg Sogn kaldet Nørregaard. Fra Agersborg til Havsiden er 1½ Miil. Fiorden giver her Helt, Gidder, Aborrer, Flynder, Sild og Aal i Mængde, med videre. 1516 fik Kongens Dorsvend Jens Brev paa Agersunds Færgested paa den syndre Side i Sletteherred, med Agersunds Færgegaard og en Aalegaard i Kiilsaa 1521 fik Hans Bartolomeus af Kong CHRISTIAN II Livsbrev paa Agersunds Færgested, Aalegaard og Heltfiskene,
- e) Kirken har Otte Marsvin til Trudsholm og Frue Lene Marie Hovenbek 1699 ladet staffere, og siden givet adakillige Ornamentter dertil. Der findes en Gravskrift over Thomas Pedersen i Aalegaard, død 1672 som har givet 1667 et par Malmstager og ladet Altertavlen male. (309)
- f) Torslev Kirke er inden og uden anseelig, af hugne Steene vel bygt og vel vedligeholdet. Den er prydet med høie Hvælvinger, hvorunder har været en rar gameldags Malning. Altertavlen er høj og smuk, af Billedhuggerverk, bekostet 1654 af Jomfru Karen Galde til Kokkedal, hvis Fæderne og Mæderne Vaaben staaer derpaa. Prædikestolen er af samme Arbeid. Choret er indhegnet med et smukt Jern-Gitterverk bekostet af Justitz-Raad Braes. I Altergulvet er en dobbelt muret Begravelse, som giemmer de gamle Bannere til Kokkedal. Paa syndre Side ligger en Ligsteen over Erik Andersen Banner, hvorpaa han staaer udhuggen i fuld Corpus med Harnisk paa og sit Vaaben hos, samt denne Inscription: Hic obiit Anno Domini MCDLXXXIII. Dominica 3 Adventus. Der ligger og en Ligsteen over Rigets Marsk Erik Eriksen Banner, som døde 1554 og begge hans Fruer, Mette Rosenkrands død 1533 og Margrete Gyldenstiern død 1554. Over Frands Banner til Kokkedal og Frue Anne Oxe, som og her ere begravne, findes intet Monument. Under Taarnet er en Begravelse, med smukt Jern-Gitterverk for, indrettet af Justitz-Raad Diderich Christian Braes til Kokkedal og Sødal, som døde 1748 80 Aar, hvori han selv staaer imellem begge sine Fruer, Ingeborg Seefeld død 1695 41 Aar, og Ingeborg Cathrine

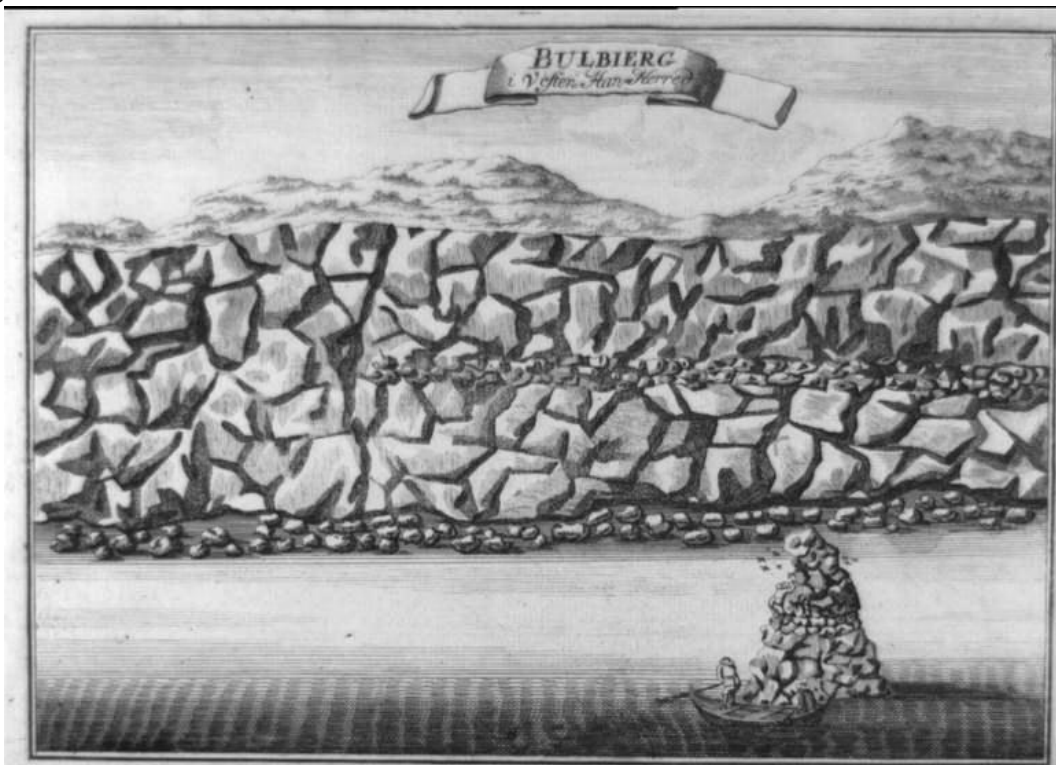
Lugge død paa Todbøl 1701 27 Aar. Over den første Frue er det Epitaphium. Saa er der og opsat et Epitaphium over Anders Kiærulf til Søedal, Holmgaard og Mølgaard, adlet 1724 død 1735 72 Aar, han var først gift med Frue Kirstine Möller, siden med Frue Margrete Dorothea Braes død 1740 som ogsaa her staaer begravet. Endnu findes i Kirken tvende Epitaphia, et opsat 1702 af Sognepresten Jörgen Hansen, det andet over en Bonde Pors Lavisön 1694. Synden eller Vestenn for Kirken i en Dal skal, efter gammel Tradition, i de Catholske Tider have ligget et Nonne-Kloster, (310) Styvels Kloster, saa kaldet Styvel-Bek, men man finder intet tilforladeligt Beviis derom. Videre siges, at dette Kloster med sin Kirke blev siden flyttet til Øeland, og at den da værende Øelands Kirke, kaldet St. Lauritzes Kirke, blev nedbrudt, hvilken stod lidet Vesten for Gaarden Oxholm i en liden Dal, hvorved er en Fiskedam, som endnu kaldes St. Lauritzes Dam. Paa Marken findes mange Steendysser og Begravelser, hvoraf en kaldes Mandstrup-Steenstuen, der ere og tre Høie kaldet Snøtoft-Høie. Ved et Bierg, som kaldes Alsbierg og kan sees lant borte, hvor nu er en Bondeby af samme Navn besaaende af fire Bøndergaarde, har forud ligget en Herregaard kaldet Alsberggaard, hvis Rudera nu neppe ere at see, dog kiendelig af Graverne som har gaaet deromkring. Formodentlig er denne Gaard bleven ødelagt i Skipper Clemens Tid. Den sidste Eier har været Laurids Dan, Høvedsmand i Hanherred, som levede 1458 og derefter, da Hr. Anders Nielsen Banner og Erik Andersen Banner boede paa Kokkedal, han skød Banners Plovkarl ihjel og de havde altid stor Uvenskab sammen og Processer om deres Gods. Af andre Eiere til denne Gaard nævnes Nicolaus Jenssön de Alsbiergh 1371 og Swen Saxtorp til Alsberggaard Væbner 1470.

- g) Lerup Kirke, kaldet Vor Frue Kirke, er heel bygt af hugne Steene, undtagen Taarnet. Altertavlen har forud været meget smuk, men er nu forfalden, man seer derpaa i Midten Mariæ eller Vor Frue Billede. Og østen for Prestegaarden har før været en Læge-Kilde kaldet Vor Frue Kilde. Paa Vor Frue Dag eller Marimesse den 8 September har før paa Lerup Mark været holdet det bekiendte Lerup Marked, hvilket efter Kongelig Befaling nu holdes en halv Miil derfra. Leerup skrives i gamle Documenter Leydorp. (311)
- h) Kirken er bygt af hugne Steene, og indvendig hvælvet. Ved et lidet Vadsted der i Sognet ligger Fladhøi, med graa Kampesteene omkringsat, som haver haft tre smaa Høie oven i Spidsen, hvorunder siges en Kæmpe ved Navn Flade at have sin Begravelse.
- i) Altertavlen i Svenstrup Kirke er af smukt Billedhugger-Arbeid. Prædikestolen er 1633 bekostet af Jens Nielsen Skovsgaard og Hustrue Maren Gravers Dotter. Paa Kalken staaer: Anno 1616 haver Jens Nielsen foræret denne Kalk til öster-Sundstrup Kirke. I Altergulvet er Jens Klammers Begravelse og Epitaphium, men uden Inscription. Der ligger og en Ligsteen over Magdalena Schytz død 1669 hvis Fader Secretarius Andreas Schytz havde tient i fire Aat under Danmarks Liv. Regiments Standart. I vestre Ende af Kirken hænger en Tavle over Jon Christophersen i Janum Mølle død 1699 63 Aar, som gav 5 Rdlr. til Kirken for sin Begravelse. 1631 befandtes Svenstrup Kirke, efter Syn og Tingsvidne aldeles byg- og falde-færdig, at Bønderne maatte søge Kongen om Hielp til den Opbyggelse, hvortil de ei selv vare formuende.
- j)
- k) Brovst Kirke har Major Frands Rantzov 1729 sat i god og prydelig Stand, ladet giøre nye Altertavle, Prædikestool, og et smukt Pulpitur for sig og (312) Familie.

VIII. Vester Hanherred.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

1. Giøtterup Sogn (a), Annex til Kietterup. Giøtterup Bye. Havgaard. Sterslev. Korsbek. Kolborg. Vester Mølle. Stranden. Bierregaard. Vesten Drøstrup. Giøtterups Hedehuse.
2. Kietterup Sogn (b). Kietterup Bye. Kragholm. Dronningholm. Korsholm. Huusbye. Drøstrup Bye. Øsleb Bye. Trudstrup Bye. Siegaard. Øster Kieldgaard. Vester Kieldgaard. Skerping Gaard. Aagaard Hovedgaard. (313)
3. Kollerup Sogn (c). Kollerup Bye. Brøndum Bye. Fieridslev Bye. Hengelbiere Bye. Anderup Bye. Aarup Gaarde. Graven. Pedersbek. Dromshauger. Allerup Gaard. Borup. Annexet Skrem ligger i Øster-Hanherred.
4. Hiortels Sogn (d). Hiortels Bye. Hedegaard. Svenstrup Bye. Nør Torup Bye. Slette Hovedgaard. (314)
5. Vust Sogn, Annex til Lim. Vust Bye. Holm Bye. Eilersbølle Gaarde. Nørhave. Synderhave. Møllebeks Huus. Sekkelunds Huus. Bliksted Huus.
6. Klim Sogn €. Klim Bye. Ode Bye. Grishave. Faarbek. Tinglav Gaard og Mølle. Kaigaard.
7. Torup Sogn (f), Annex til Klim. Vester Torup Bye. Holme Bye. Vester Ullerup Bye. Røge Gaard (315).
8. Liid Sogn (g), Annex til Tømmerbye. Lund Bye. Bierre Bye. Kolkier. Diernæs. Holle Bye. Kier Huse. KLitgaarde. Græsbond. Rotbøl.
9. Tømmerbye Sogn (h). Tømmerbye. Langvad Bye. Synder Mølle. Nør Mølle. Mellem Mølle. Høstrup Bye. Kiørup Bye. Seldal. Fuglsang. Store Skadehave. Synder Skadehave. Frøstrup Bye. Trygge. Rødbroe en Gaard. (316)
10. Ørslev Sogn. Ørsløs Bye. Store Bisgaard. Syndergaard.
11. Vesløs Sogn (i), Annex til Ørsløs. Vesløs Bye. Vesløsgaard Hovedgaard. Lille Esholm. Store Esholm. (317)
12. Arup Sogn, Annex til Ørsløs. Synder Arup Bye. Nør Arup. Amtoft Gaard. Feggessunds Færgested.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

- a) 312 I Giøtterup Kirke er en Ligsteen over General-Major Carl Friderich Stausenberg, som døde 1740 75 Aar, hans Frue var en Reetz fra Kundseie.
- b) I Kirken, som formodentlig har hedet St. Jørgens Kirke, er et Epitaphium over Sognepresten Peder Lauridsøn Pontanus som døde 1602. I en muret Grav ere her forudm begravne Henrich Gyldenstjerne og Frue Mette Rud til Aagaard. Paa Kietterup Mark ere mange Steendysser, hedenske Begravelser og Offersteder. Paa Huusbye Mark er St. Jørgens Kilde, som før har været holden for en Lægekilde. Paa denne Mark er og den navnkundige Husbye-Huse, hvor de oprørske Bønder, som under Henrik Tagesøn Tornekrancks havde opsat sig imod Kong (313) CHRISTOFFER af Beiern, 1441 bleve aldeles slagne, hvorom synges den bekiendte gamle Vise: Hertugen af Beyerland ec. I samme Vise nævnes og Huseby Veile, som de Oprørske da rede over. Nær ved Aagaard ligger St. Jørgens Bierg, paa hvilket Bønderne samme Tid leirede og forstandsede sig, og først afslog det Kongelige Partie, førend de selv kort derefter, som meldt er, bleve slagne og adspredte.
- c) Ved Kirken er en Korskirke. I Taarnet hængde tvende Klokker, paa den ene staaer nogen besynderlig Skrift, som ligner Rusiske Bogstaver, den anden har Holger Gagge 1620 ved Budolph Burchardi ladet støbe. I Kirken er begravet Henrich Gyldenstjerne til Aagaard og Frue Mette Rud 1599. Begges Navne og Vaabener staaer paa de øverste Stole med Aarstal 1590. Paa Kirkegaarden ligger en Ligsteen over Provst og Sognepresten Jens Jensen Blok som døde 1735 79 Aar. I Kirken er en Ligsteen over Morten Blok af Aarup som døde 1616 ligeledes en Steen over Else Thögers Dotter Wium gift først med Hr. Sören Bagge i Brevst, siden med Hr. Jens Blok i Kollerup. Ved gamle Borup i Klitten og andenseds i Sognet findes nogle hedenske Gravhøie, Steendysser og Offersteder. Kollerup Sogn har 1625 lidt Skade af Sandflugt; Anderup, Borup og Kollerup Byer ere deraf næsten ruinerede, og 7 ferske Søer skal være blevene ødelagte, som kaldes Luner, dog er af en af dem endnu noget tilovers, kaldet Kreplun. 1542 fik Peder Spegger af Kong CHRISTIAN III Brev ad gratiam paa Aarupgaard i Kollerup Sogn.
- d) 1558 paa Sognemændens Ansøgning bevilgede Kong CHRISTIAN III af Hiortels Kirke, som var forordineret af afbrydes og Sognet at legges (314) til Lerup og Knldrup Sogner, maatte ved Magt blive og de selv at underholde deres Sogneprest. Altertavlen er smuk bekostet 1702 af Niels Jensen Manstrup og Else Peders dotter Griis. Paa Prædikestolen staaer at den er bekostet af Velb. Palle Griis til Slette 1592. I en muret Begravelse udi Altergulvet staaer Palle Griis og Frue Bodild Manneskiold. Sammesteds ere og begravne nogle ældere af de Griisers Famile, ligeledes Jens Nielsen Griis til Slette som døde 1735. Sognet har ved 1571 eller derefter lidt Skade af Flyve-Sand, hvorved Prestegaarden og omliggende Egn blev ruineret. Der skal i Klitten have været en Lægedoms Kilde, kaldet St. Olufs Kilde, som længe siden er bleven øde. Til Sletten ere tre Sandskuder, som segle paa Norge. Fra Sletten flyder en Bakke-Ryg langs ind ad Landet, der tiener som en Formuur for Flyvesandet.
- e) I Klim Kirke findes begravet Jørgen Navel, som skal have været Capitain og boet paa Oddegaard der i Sognet, hvilken nu er øde, tillige med hans Frue Dorothe Kruse og Dotter Jomfure Kirsten Nafuel, ligeledes Frue Karen Krag Laurids Nafuels. Begges Ahner eller Fæderne og Møderne Vaabener staae malede paa en Tavle, saaledes, nemlig hans: Navel, Krag, Wasbyr, Munk, Grubbe, Stampe, Flemming, Kruse med Aarstal 1654 hendes: Kruse, Krabbe, Westrnie, Wogensøn, Seefeld, Rytter, Ulfeld, Wogensøn, med Aarstal 1651. Deres Søn Bendix Navel kom til Norge og skal have boet i Arndal omtrent 1720.
- f) Torup Sogn ligger lige ud for Bolbjerg. Torup Bye er en stor Bondebye, hvis Beboere med deres Sandskuder drive Handel paa Norge, hvorved (315) Thorup Strand er bleven bekiendt. Derfra

føres og til Kiøbenhavn en Mængde Æg, fede Varer og deslige. Her fiskes Kabilav, Koller, Flyndre, og andre Sorter Hav-Fisk.

- g) Sognet kaldes i et Doc af 1452 Lille Kirke-Sogn. Lid Kirke er bygt af Steen, udhuggen af Bolbjerg, som ligger der i Sognet. Materien af dette Bierg er en temmelig haard Krid- eller Klak-Steen, noget nær af samme Sort som Stevens Klint i Siælland. Bolbjerg er de Seglende til Merke og Underretning, til aat undflye de farlige Steen-Rifer og Grunde, som der findes under Landet. Dette Bierg har et artigt Udseende; paa den østre Side formerer det adskillige Spidser, hvor Søen har borttaget Stykker deraf, paa den vestre Strekning er det glat, der seer man Kalksteen liggende i sine ordentlige Lauge, med Stratis af ført Flint imellem. Omtrent 40 Favne uden for dette Forbjerg staaer i den aabne Søe en Stytte af samme Kalksteen med Flintesteens Lauge imellem, som efter Øyesynes er ved 30 Alne høi, man kan tydelig see, at dette Stykke er revet fra det faste Land og før har hængt sammen Bolbjerg, uagtet der nu er et svelvende Dyb imellem Landet og Stytten. I Lild Kirke skal fordum være begravet Vogen Griis til Rosgaard, hans Frue Maren Freberg, deres Børn Anders Griis, Vogen Griis, Jomfru Inger og Maren Griis.
- h) Tømmerbye Kirke siges at være indviet Kong ERIK EIEGODS Dronning BODIL eller nogen anden St. Bodild til Ære. Den er bygt af hugne Steene og tekket med Blye. Derhos et lidet Capel ogsaa bygt af (316) hugne Steen. Alteret opsat paa fire Piler af Kampesteen, hvorpaa ligger en flad huggen Steen 3 Alne Land 2 Alne bred, midt deri udhugget et Hul, hvori har været Reliquier. Over Nørre Kirkedør sidder en stor graa Steen, hvori en Drage udhuggen. Ved den syndre Dør, som er tilmuret, sees i en stor Steen Lammet med Fanen. I Kirken skal, efter Tradition, fordum have været en indmure Steen, med Rune-Bogstaver eller anden gammel Skrift, hvis Indhold haver været: Jeg heder Vidrik Viis, min Fader boede paa Höieriis. Jeg gjorde Kirke for dig, bed du got for mig, min Fader ligger i Aslehöi, selv vil jeg ligge i Vegelhöi. Begge disse Høie ligge synden for Kirken paaa Tømmerbye Mark, men Höieriis er en Herregaard i Mors, der er og et Sted Jerslev Sogn som heder Höieriis. Denne Steen skal Iver Krabbe ladet tage bort og føre til Torstedlund, andre sige til Biørnsholm. Ellers findes paa Capellet to i Steen udhugne Mands-Hoveder, hvilke holdes for Fader og Søn som har bygt Kirken. Der skal endnu findes flere Steene med Hieroglypsiske Figurer af Drager, Slinger, Sphings & c. I Choret er et Epitaphium over en gammel Prest, som menes have hedet Peder Pedersen. Tvende Ligsteene over Sognepressten Xander Chrystalsen som døde 1705 og hans Familie. I Taarnet er en muret Begravelse hvori staaer Provst og Sognepresten M. Peder Clementin død 1721. Over hannem er et Epitaphium af Steen i Muren indsat.
- i) Altertavlen i Vesløs Kirke er bekostet 1702 af Oberst-Lieutnant Erik Zacharias von Kahlen til Vesløgsgaard, som og til Sognets Ungdom her givet et Skolehuus, hvilket af Menigheden bedligeholdes. I en aaben hvælvet Begravelse staaer Palle Rosenkrands til Ørup og Vesløgsgaard, Befalingsmand paa Lundernæs død 1651 49 Aar og hans sidste Frue Ingeborg Krabbe som døde samme Aar. Deres Fæderne og Møderne Vaabees (317) sees paa de øverste Stole i Kirken. Ders Søns General-Lieutnat Niels Rosenkrandses Enke-Frue Berte Skeel har 1716 ladet Begravelsen i Stand sette, og henlagt noget til den Vedligeholdelse. See. HOFMAN Fund. T. IV. p. 399.

Vendsyssel fortsættes i del 2